

T.C.

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**İŞİTME ENGELLİ BİREYLERİN DİNİ BAŞA ÇIKMA
YÖNTEMLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA (ÇORUM
ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

Enes ORHAN

Çorum - 2025

**İŞİTME ENGELLİ BİREYLERİN DİNİ BAŞA ÇIKMA YÖNTEMLERİ
ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA (ÇORUM ÖRNEĞİ)**

Enes ORHAN

**Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Nevzat GENCER

Çorum 2025

Enes ORHAN tarafından hazırlanan “İşitme Engelli Bireylerin Dini Başa Çıkma Yöntemleri Üzerine Nitel Bir Araştırma (Çorum Örneği)” adlı tez çalışması 23/01/2025 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali Rıza AYDIN (Başkan)

.....

Doç. Dr. Nevzat GENCER (Danışman)

.....

Prof. Dr. Muammer CENGİL (Üye)

.....

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../..... tarih ve sayılı kararı ile Enes ORHAN'ın Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans derecesi alması onanmıştır.

Prof. Dr. Osman ÇUBUK

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim.

Enes ORHAN

İŞİTME ENGELLİ BİREYLERİN DİNİ BAŞA ÇIKMA YÖNTEMLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA (ÇORUM ÖRNEĞİ)

Enes ORHAN

0000-0003-4343-7117

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Yüksek Lisans Tezi

Ocak 2025

ÖZET

Dünya genelinde ve ülkemizde engelli bireylerin genel nüfusa oranı dikkate değer bir büyüklüğe sahiptir. Engelli bireyler arasında yer alan gruplardan biri de işitme engellilerdir. İşitme engelli bireyler; işitsel yetersizlik sebebiyle işitme, konuşma ve sağlıklı iletişim kurma noktasında çeşitli bireysel ve toplumsal zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, işitme engelli bireyin psikolojik iyi oluşunu olumsuz yönde etkileyerek, yaşadığı deneyimleri sorgulamasına ve anlamlandırma çabalarına yol açmaktadır.

İnsanoğlu işitme engelini ve engelin getirdiği olumsuzlukları gördüğünde “Bu engel neden benim başıma geldi? Yoksa Allah beni cezalandırıyor mu?” gibi sorular sorarak manevi ve psikolojik travmalar yaşayabilir. Bununla birlikte işitme engeline sahip kişilerin deneyimledikleri engel ve olumsuzlukları ile bir şekilde mücadele etmeleri de gerekmektedir. Bu noktada bireyler, başa çıkma yöntemlerine başvurabilmektedir.

Hayatı şekillendiren önemli sosyolojik unsurlardan biri olan “din”, bireyi ve toplumu büyük ölçüde etkilediği gibi engellilik durumunu algılama, anlamlandırma ve açıklamada söz sahibidir. Din psikolojisi alanında gerçekleştirilen ve bir saha araştırması niteliği taşıyan bu yüksek lisans tezinde, işitme engelli bireylerin dini başa çıkma stratejileri sosyo-psikolojik yöntem ve teknikler kullanılarak incelenmektedir. Bu çalışmada, işitme engelli bireylerin engelleriyle başa çıkma süreçlerinde dini başa çıkma yöntemlerinin etkisi değerlendirilmiş; bu yöntemlerin bireylerin olumlu veya olumsuz ruh hâli üzerindeki rolünün ortaya konulması amaçlanmıştır.

20 işitme engelli bireyle yürütölen araştırma bulgularına göre, katılımcıların dini başa çıkma yöntemlerini yaygın olarak kullandıkları belirlenmiştir. Elde edilen veriler, dini motifli başa çıkma stratejilerinin işitme engelli bireylerin psikolojik iyi oluşlarını desteklemede önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Ayrıca, dindarlığın işitme engelli bireyin mutluluğunu olumlu yönde etkilediği de araştırmanın bulguları arasındadır.

Anahtar Kavramlar: İşitme Engeli, Dini Başa Çıkma, Dindarlık, Mutluluk.

Bilim Kodu: 60701

A QUALITATIVE RESEARCH ON RELIGIOUS COPING METHODS OF HEARING-IMPAIRED INDIVIDUALS (ÇORUM SAMPLE)

Enes ORHAN

0000-0003-4343-7117

HITIT UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL

Master of Science Thesis

January 2025

ABSTRACT

The ratio of disabled individuals to the general population in the world and in our country is considerably large. One of the groups among disabled individuals is the hearing impaired. Hearing impaired individuals face various individual and social difficulties in terms of hearing, speaking and healthy communication due to auditory inadequacy. This situation negatively affects the psychological well-being of the hearing impaired individual, leading to questioning and trying to make sense of their experiences.

When a person sees hearing impairment and the negativities brought by the disability, they may ask questions such as “Why did this disability happen to me? Or is God punishing me?” and experience spiritual and psychological traumas. In addition, people with hearing impairment must somehow struggle with the obstacles and negativities they experience. At this point, individuals can resort to coping methods.

“Religion”, one of the important sociological elements that shape life, has a say in perceiving, interpreting and explaining the disability situation, as it greatly affects the individual and society. In this master's thesis, which is a field research conducted in the field of religious psychology, the religious coping strategies of hearing impaired individuals are examined using socio-psychological methods and techniques. In this study, the effect of religious coping methods on the processes of hearing impaired individuals coping with their disabilities was evaluated; it was aimed to reveal the role of these methods on the positive or negative mood of the individuals. According to the findings of the research conducted with 20 hearing

impaired individuals, it was determined that the participants widely used religious coping methods. The obtained data show that religiously motivated coping strategies play an important role in supporting the psychological well-being of hearing impaired individuals. In addition, it is among the findings of the research that religiosity positively affects the happiness of hearing impaired individuals.

Key Terms: Hearing Impairment, Religious Coping, Religiosity, Happiness.

Science Code: 60701

TEŞEKKÜR

“İşitme Engelli Bireylerin Dini Başa Çıkma Yöntemleri Üzerine Nitel Bir Araştırma (Çorum Örneği)” başlıklı bu tezin ortaya çıkmasında desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, akademi yoluma ışık tutan rehberim, tez danışmanım, değerli hocam Sayın Doç Dr. Nevzat GENCER’e sonsuz teşekkür ederim. Tezin gerek teorik gerekse pratik kısmında fikirlerinden istifade ettiğim kıymetli hocalarım Sayın Prof. Dr. Muammer CENGİL’e ve Sayın Prof. Dr. Şaban HAKLI’ya çok teşekkür ederim. Tez savunma sınavımda jüride yer alan Sayın Prof. Dr. Ali Rıza AYDIN hocama tavsiyeleri için teşekkürlerimi sunuyorum. Böyle bir konunun fikrinin ateşlenmesinde bana ilham kaynağı olan ve katılımcılar ile iletişimde bana destek olan kıymetli can dostum Mehmet Akif SÖNMEZ’e çok teşekkür ederim. Çalışmamıza desteklerini esirgemeyen ve mülakat için derneklerine gittiğimizde bizi güler yüzle karşılayan Çorum İşitme Engelliler Gençlik Spor ve Eğitim Derneği başkanı Sayın Mürsel BARILDAR’a çok teşekkür ederim. Dernekte görüşmelere katılan, misafirperverlikleri ve gülen gözleri ile bizi kardeşçe kucaklayan kıymetli işitme engelli kardeşlerime ve ağabeylerime çok teşekkür ederim.

Son olarak, eğitim hayatım boyunca her zaman yanımda olan canım annem ve babama, beni sürekli destekleyen motivasyon kaynaklarım kıymetli kardeşlerime ve değerli eşime sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Çalışmamı, hâl dili ile konuşabilen ve işitebilen memleketimin gönlü güzel işitme engelli evlatlarına ithaf ediyorum.

Enes ORHAN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar DİZİNİ	xii
GRAFİKLER DİZİNİ	xiii
SİMGELER VE KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

ENGELLİLİK VE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR

1.1. Engellilik Konusuna Giriş	4
1.1.1. Engellilik Olgusunun Tarihi Perspektifi	5
1.1.2. Engellilikle İlişkili Kavramlar	7
1.1.3. Engelliliğe Neden Olan Faktörler	10
1.1.4. Engellilik Türleri	11
1.1.5. Engelliliğe Yönelik Modeller	12
1.2. İşitme Engelliliğin Tanımı	14
1.2.1. İşitme Kaybının Sınıflandırılması	15
1.2.1.1. İşitme Kaybının Derecelerine Göre Sınıflandırılması	15
1.2.1.2. İşitme Kaybının Oluş Zamanına Göre Sınıflandırılması	16
1.2.1.3. İşitme Kaybının Oluş Yerine Göre Sınıflandırılması	17
1.3. İşitme Engeli Oluşumunda Rol Oynayan Faktörler	18
1.4. İşitme Engelliliğine İlişkin İstatistiksel Veriler	18
1.5. Başa Çıkma	20

1.5.1. Dini Başa Çıkma.....	22
1.6. İşitme Engellilerde Dini Başa Çıkma Konusunda Yapılan Araştırmalar	25

2. BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Deseni	28
2.2. Örneklem Grubu ve Özellikleri	28
2.3. Veri Toplama Teknikleri	29
2.3.1. Kişisel Bilgi Formu	30
2.3.2. Araştırma Soru Listesi.....	30
2.4. Verilerin Analizi ve İstatistiksel İşlemler	31
2.5. Sınırlılıklar ve Dışlama Kriterleri	32

3. BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. Bulgular	33
3.1.1. İşitme Engelini Fark Ettikten Sonra Verilen İlk Tepkiler	34
3.1.2. İşitme Engelini Algılama ve Açıklama Biçimleri.....	35
3.1.3. Başa Çıkma Yöntemleri	35
3.1.4. Başa Çıkma İbadet/Duanın İşlevleri	37
3.1.5. Yaşam Algısı	38
3.1.6. Dindarlık-Mutluluk İlişkisi.....	38
3.1.7. Ölüm Algısı.....	39

4. BÖLÜM

YORUMLAR VE TARTIŞMA

4.1. İşitme Engelini Fark Ettikten Sonra Verilen İlk Tepkilere İlişkin Yorumlar	42
4.2. Engelliliği Algılama ve Açıklama Biçimlerine İlişkin Yorumlar	44
4.3. Başa Çıkma Yöntemlerine İlişkin Yorumlar	48
4.4. Başa Çıkma İbadet/Duanın İşlevlerine İlişkin Yorumlar	53

4.5. Yaşam Algısına İlişkin Yorumlar	56
4.6. Dindarlık-Mutluluk İlişkisine Dair Yorumlar	58
4.7. Ölüm Algısına İlişkin Yorumlar	61
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	66
KAYNAKLAR	70
EKLER.....	81
EK-1 Kişisel Bilgi Formu	81
EK-2 Görüşme Formu ve Mülakat Dökümü (Örnek).....	82
EK-3 Etik Kurul Onayı.....	84

TABLULAR DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1. İşitme Engel Derecelerinin Sınıflandırılması.....	16
Tablo 2. İşitme Engelinin Ortaya Çıkış Zamanına Göre İşitme Engelli Nüfus Oranı	19
Tablo 3. Bağımsız Değişkenlere Göre Örneklem Grubunun Genel Nitelikleri	33

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik	Sayfa
Grafik 1. Engel Sonrası İlk Tepkiler ve Frekansları.....	34
Grafik 2. Engeli Algılama ve Açıklama Biçimlerine Yönelik Frekanslar.....	35
Grafik 3. Başa Çıkma Yöntemlerine Yönelik Frekanslar	36
Grafik 4. Başa Çıkma İbadet/Duanın İşlevlerine İlişkin Frekanslar	37
Grafik 5. Yaşam Algısına Yönelik Frekanslar	38
Grafik 6. Ölümün Anlamına Yönelik Frekanslar.....	40
Grafik 7. Ölüm Korkusuyla Baş Etme Tarzına Yönelik Frekanslar	41

SİMGELER VE KISALTMALAR

Simgeler

%	Yüzde
p	Anlamlılık değeri
r	Korelasyon Katsayısı
t	t testi değeri

Kısaltmalar

ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
bk.	Bakınız
BMGK	Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
COPE	Başa Çıkma Tutumları Ölçeği
çev.	Çeviren
DER	Dünya Engellilik Raporu
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
ed.	Editör
et.al.	ve arkadaşları/ve diğerleri
ICIDH	Uluslararası Yeti Yitimi, Engellilik ve Özürlülük Sınıflandırması
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
Ort.	Ortalama Değeri
SB	Sağlık Bakanlığı
SS	Standart Sapma Değeri
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
vs.	vesaire
y.y.	yayın yeri yok

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Engel, bireyin doğuştan ya da sonradan meydana gelen hastalıklar veya kazalar sonucunda ortaya çıkan görsel, işlevsel, bilişsel veya psikolojik yetersizlikler yaşaması ve bu durumun bireyin yaşamının çeşitli alanlarındaki işlevselliğini sınırlaması olarak tanımlanmaktadır.¹ Çeşitli engellilik türleri vardır. Bunlar; ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma, zihinsel engeller ve süregen hastalıklardır. Bunlardan birisi olan işitme engeli; doğum öncesi, doğum sırası ya da doğum sonrasında ortaya çıkan çeşitli olumsuzluklardan kaynaklı işitme duyusundaki azalma veya kaybolma olarak ifade edilmektedir.² Ülkemizde her yıl dünyaya gelen yaklaşık bir milyon yüz on bin bebekten her binde 2-3'ü işitme engelli olarak doğmaktadır.³ Bu sayıya hastalık ve kaza gibi sebeplerden dolayı sonradan işitme engelli olan bireyler de eklenince durumun ciddi bir boyut aldığı düşünülebilir.

İşitme engeli bulunan bireyler, çevrelerindeki insanlarla etkili iletişim kurmada önemli zorluklarla karşılaşabilmektedir. İşitme engeline bağlı olarak ortaya çıkan anlama ve konuşma güçlükleri, bireyin duygusal, bilişsel, akademik, mesleki ve sosyal yaşamında çeşitli problemlere yol açmaktadır. İşitme engeli, bireyin aile ortamında, eğitim süreçlerinde, iş yaşamında ve toplumsal yaşam alanlarında iletişim kurmasını güçleştirmektedir.

Bu bağlamda, işitme engelli bireyler, aile üyeleri, arkadaşları ve sosyal çevreleriyle istenen düzeyde etkileşimde bulunamamakta ve bu durum bireyin psikolojik dayanıklılığını zorlayarak olumsuz etkilemektedir. Söz konusu zorluklar, bireyin yaşamını ve karşılaştığı durumları anlamlandırmaya yönelik çeşitli sorgulamalara yol açmakta; 'Bu engel neden benim başıma geldi?', 'Bu durum bir imtihan mı?' veya 'Allah beni cezalandırıyor mu?' gibi sorular işitme engelli bireyin zihninde yer edinebilmektedir. Bu nedenle, bireyin karşılaştığı sorunlarla başa çıkması ya da başa çıkma yollarını geliştirmesi kaçınılmaz bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Baş çıkma, stresörlerin tetiklediği duygusal gerilimi azaltma veya yok etme ya da sözü edilen gerilime katlanma amacıyla kişinin gösterdiği davranış ve duygusal tepkilerin bütünü olarak ifade edilmektedir.⁴ Baş çıkma, kişinin stres yaratan durumlarla uğraşma sürecidir.⁵ Karşılaşılan herhangi bir güçle başa çıkmanın elbette pek çok yolu vardır. Araştırmacılar problem odaklı, duygu odaklı, rasyonel eylem, yardım alma, olumlu düşünme, çekilme, kendini

¹ İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü (İYTE), "Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlığı" (Erişim 16 Kasım 2024).

² Hasan Usta, *Bedensel Özürlü Olmanın Sebepleri* (İstanbul: MEB Yayınları, 1992), 21.

³ Sağlık Bakanlığı (SB), "Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü" (Erişim 18 Temmuz 2024).

⁴ Perin Uçman, "Ülkemizde Çalışan Kadınlarda Stresle Başa Çıkma ve Psikolojik Rahatsızlıkları", *Psikoloji Dergisi* 7/24 (1990), 61.

⁵ Richard Atkinson at.al., *Psikolojiye Giriş*, çev. Yavuz Alogan (İstanbul: Arkadaş Yayınları, 2010), 509.

suçlama, sosyal karşılaştırma gibi belirli birtakım başa çıkma stratejisinden bahseder.⁶ Bu sorunlarla başa çıkmada ise din önemli kaynaklardan biri olarak varsayılmıştır. Çünkü dini öğretilerin insanı hayata bağlı kılan, zorluklar karşısında ona dayanma gücü veren ve hayatı daha yaşanabilir hâle getiren bir yönü vardır.⁷ Bununla birlikte bazı bireyler yaşadıklarından Tanrı'yı sorumlu tutabilir ya da Tanrı tarafından cezalandırıldığını düşünebilir. Böylece engeliyle başa çıkarken olumsuz dini başa çıkma yöntemlerine başvurabilir. Bu bağlamda çalışmada, işitme engelli bireylerin yaşadıklarını nasıl anlamlandırdıkları, engeliyle ilgili sorunların üstesinden gelmede ne tür dini başa çıkma yöntemlerini kullandıkları merak edilmiş ve araştırma konusu olarak belirlenmiştir.

2. Araştırmanın Amacı

İlk varoluştan günümüze insan, var olma nedenine dair sorular sormuş ve bu konuda cevaplar aramıştır. İnsanoğlu tatmin edici cevaplar bulabilmek için birtakım anlam sistemlerini takip etmiştir. Filozoflar, bu sorulara yönelik farklı görüşler ileri sürmüştür. Din ise anlam kaynağı olarak aşkın boyutu ortaya koymuştur. Böylece kişi, varoluşuyla alakalı birçok soruya tatminkâr cevapları dinde bulmuş ve bu durum onun hayatındaki sorunların veya zorlukların üstesinden gelmede olumlu ya da olumsuz katkı sunmuştur. Zira yapılan araştırmalar, dinin sadece olumlu ya da sadece olumsuz bir etkisinin olduğunu söylememektedir. Yani birey, Allah'a yönelme ve dini/manevi birtakım pratiklerde artış gösterdiği gibi tecrübe ettiği sorunlar sebebiyle Allah'a isyan duygularında da bir artış sergileyebilir.⁸

Bu araştırmada, işitme engelli bireylerin dini başa çıkma yöntemleri, dinin olumlu ya da olumsuz etkileri nitel yöntem ile derinlemesine incelenecektir. Bireylerin işitme engeli ile başa çıkma sürecinde olumlu ya da olumsuz bir ruh hâline sahip olmada dini başa çıkma yaklaşımları ile bu yaklaşımların etkisini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

3. Araştırmanın Önemi

Dünyada ve ülkemizde bir veya birden fazla engele sahip bireyler, toplum içinde dikkate alınması gereken önemli bir nüfusu oluşturmaktadır. Dolayısıyla engelli bireylerin yaşam deneyimlerinin anlaşılması ve yaşadıkları sorunların üstesinden gelmek için hangi dini başa çıkma stratejilerini kullandıklarının derinlemesine incelenmesi, din psikolojisi açısından üzerinde yoğunlaşılması gereken bir araştırma konusudur. Bu çalışmada da engelli gruplar

⁶ Kenneth Pargament at.al., "God Help Me: (I): Religious Coping Efforts as Predictors of the Outcomes to Significant Negative Life Events", *American Journal of Community Psychology* 18/6 (1990), 795.

⁷ Ali Ayten, *Mutluluğun Peşinde* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2017), 18.

⁸ Halil Apaydın vd., "Hastalık Sürecinde Bireylerin Dinî Eğilimlerine Psikolojik Bir Yaklaşım", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2014), 5.

içerisinde yaklaşık olarak %8'lik⁹ bir orana sahip işitme engelli bireylerin deneyimleri ele alınacaktır. Bununla birlikte, ülkemizde ve yurt dışında işitme engelli bireylerle ilgili sınırlı sayıda araştırma yapılmıştır. Bazı örnek çalışmalara tezin ilerleyen bölümlerinde değinilmiştir. İşitme engelli kişilerle ilgili yapılan diğer çalışmalara bakıldığında araştırmaların büyük bir çoğunluğunun işitme engelli bireylerden ziyade anne ve babalarının başa çıkmalarına yoğunlaştığını ve dini başa çıkmanın genel başa çıkma stratejileri içerisinde nicel yöntemlerle ele alındığını göstermektedir. Örneğin El-Samee ve Metwally, işitme engelli çocukların annelerinin stresle başa çıkma yaklaşımlarını ve aile uyumu arasındaki ilişkilerini incelemiştir. Stresle başa çıkma yaklaşımları ile aile uyumunun bazı boyutları arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.¹⁰ Daud ve diğerleri, işitme engelli çocuğa sahip ebeveynlerin başa çıkma stratejilerindeki cinsiyet farklılıklarını incelemiş ve cinsiyetler arasında farklılıklar olduğunu bulgulamışlardır.¹¹ Tığoğulları, çocuğunda işitme engeli olan ve olmayan annelerin stresle başa çıkma yöntemlerini incelemiş ve çocuğunda işitme engeli olan ve olmayan annelerle ilgili değişkenlerde anlamlı farklılıklar gözlemlemiştir.¹² Fayız ve diğerleri ise işitme engelli ve normal gelişim gösteren çocuklara sahip ailelerde sosyal destek, tükenmişlik ve yılmazlık düzeylerini konu edinmiştir. İşitme engelli çocuğu olan ebeveynlerin normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlere oranla sosyal destek ve yılmazlık düzeylerinin anlamlı ölçüde daha düşük, tükenmişlik seviyelerinin anlamlı ölçüde daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.¹³ Alanyazında işitme engelli bireylerin dini yaşamlarını, duygu ve düşüncelerini derinlemesine ele alan çalışma ise bulunmamaktadır. Bu da çalışmayı özgün ve değerli kılmaktadır. Ayrıca derinlemesine incelemelerden elde edilen bilgilerin din psikolojisi literatürünün genişlemesine katkı sağlaması beklenmektedir.

⁹ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB), *Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni* (Kasım 2023), 17.

¹⁰ Nema Nady Abd El-Samee - Alaa Hosny Saleh Metwally, "Stress Coping Strategies and Their Relationship to Family Adjustment For Mothers Of Hearing-Impaired Children", *Egyptian Journal of Social Work* 18/1 (2024), 105.

¹¹ Mohd Khairi Md Daud et.al., "Gender Differences In Coping Skills Of Parents With Hearing-Impaired Children", *B-ENT* 9/4 (2013), 319.

¹² Buse Tığoğulları, *Çocuğunda İşitme Engeli Olan ve Olmayan Annelerin Stresle Baş Etme Tarzı, Sosyal Destek Düzeyi ile Çocuklarının Sosyal Uyum Becerisini Değerlendirmeleri Arasındaki İlişki* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 81.

¹³ Aysenur Nazik Fayız vd., "İşitme Engelli ve Normal Gelişim Gösteren Çocuklara Sahip Ailelerin Sosyal Destek, Yılmazlık ve Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi", *Sağlık Bilimlerinde Değer* 13/3 (2023), 325.

1. BÖLÜM

ENGELLİLİK VE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR

1.1. Engellilik Konusuna Giriş

Günümüzde engelliliği global düzeyde tasvir eden ve engellilik hakkında tatminkâr delilleri bir arada bulunduran en kapsamlı belge olarak Dünya Engellilik Raporu (DER) gösterilmektedir. Bu rapor, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Dünya Bankası'nın ortaklaşa hazırlamasıyla 9 Haziran 2011 tarihinde dünya kamuoyu ile buluşmuştur.¹⁴ Raporun içeriğinde; engelliliği anlamak, engellilik-küresel tablo, genel sağlık hizmetleri, rehabilitasyon, yardım ve destek, elverişli ortamlar, eğitim, istihdam ve geleceğe ilişkin öneriler bölümleri bulunmaktadır.¹⁵

Engelli bireylerin hayatlarını iyileştirebilmek ve 2008 yılı Mayıs ayında yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin tatbik edilmesini kolaylaştırmak amacıyla hazırlanan bu rapor; hükümetlere, sivil toplum kuruluşlarına, engelli örgütlerine ve diğer paydaşlara engellilikle ilgili önemli bilgiler vermekte ve atılması gereken somut adımlar önermektedir. Belgede dünya nüfusunun bir milyardan fazlasının engelli birey olduğu ve bunların neredeyse 200 milyonunun ciddi işlev bozukluğu yaşadığı belirtilmektedir. Ayrıca engelliliğin günden güne yaygınlaşması sebebiyle ileriki yıllarda engellilik olgusunun daha da önem kazanacağı ifade edilmektedir. Bunun sebebi olarak nüfusun yaşlanması, yaşlı bireylerde engellilik riskinin fazla olması ile diyabet, kanser ve ruhsal bozukluklar gibi kronik sağlık sorunlarının küresel çapta yükselişte olması gösterilmektedir.¹⁶

Dünya genelinde kayda değer bir nicel büyüklüğe sahip olan engelli nüfus, Türkiye'de de artış göstermektedir. 31 Aralık 2023 tarihi itibarıyla Türkiye'nin nüfusu 85 milyon 372 bin 377'dir. Erkek nüfusu 42 milyon 734 bin 71, kadın nüfusu ise 42 milyon 638 bin 306'dır. Böylece toplamın nüfusun %50,1'ini erkekler, %49,9'unu kadınlar oluşturmaktadır.¹⁷ Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan ve 2023 yılı Nisan ayında yayımlanan Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni'ne göre; Türkiye genelinde engelli kişilerin il bazında dağılımını tahmin eden son araştırma, "2011 Nüfus ve Konut Araştırması"dır. Araştırma; 3 Ekim-31 Aralık 2011 tarihleri arasında, sayım bölgelerinde örnekleme metoduyla seçilmiş takriben 2,2 milyon haneyle ve tam sayım metoduyla kurumsal mekânlarda bulunan mevcut bireylerle yapılmıştır. 9 milyon civarı bireyle yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde Türkiye geneli hane bireylerinin yaklaşık %13'ünden bilgi toplanmıştır. Araştırma sonuçları Temmuz 2013'te kamuoyuna ilan edilmiştir. Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre, en

¹⁴ Aydan Oral vd., "Dünya Engellilik Raporu: Harekete Çağrı", *Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi* 58 (2012), 255.

¹⁵ Nevzat Gencer, *Sosyal Hizmet Maneviyat ve Din* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2021), 129.

¹⁶ World Health Organization (WHO) – World Bank (WB), *World Report on Disability* (World Health Organization, 2011), xi

¹⁷ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları* (6 Şubat 2024).

az bir engeli olan (3 yaş ve üzeri) nüfusun oranı %6,9'dur. Bu da 4 milyon 876 bin kişiye karşılık gelmektedir. Bu oranın %5,9'unu erkekler, %7,9'unu ise kadınlar oluşturmaktadır. Yaş grubu arttıkça en az bir engeli olan nüfus oranı da artmaktadır. 35-39 yaş aralığından itibaren en az bir engeli olan kadın nüfusunun erkeklere oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.¹⁸

Ülkemizde engelli nüfusuna bakıldığında ve engelli bireyler ile beraber yaşayan ve bundan etkilenen yaklaşık 35 milyon bireyin olması, ne denli ciddi bir sosyal sorunla karşı karşıya olduğumuzu gözler önüne sermektedir. Günümüz imkânlarında hizmet olanaklarına erişim hususunda fırsat eşitliği, eğitim, istihdam, toplumsal korunma, kendini gerçekleştirme, rehabilitasyon, manevi destek vb. çerçevesinde değerlendirildiğinde engellilik, bir insan hakları sorunu olarak varlık sahasında yer edinmektedir.¹⁹

1.1.1. Engellilik Olgusunun Tarihi Perspektifi

Tarih içerisinde Batı toplumları ile İslam'ı kabul eden toplumlar arasında engellilik olgusu farklı şekillerde anlaşılmıştır. Müslüman toplumlarda bu olgu en başından beri aynı şekilde telakki edilirken Batı'da durum farklıdır. Yüzyıllar içerisinde Batı'nın engelliye bakışı değişim göstermiştir. Örneğin Roma toplumunda ağır engelli çocuklar köle olarak satılmış ve hatta öldürülmüşlerdir. Bu durum yasalar ile de desteklenmiştir. Yunan kanunları ise, yeni doğan bir bebeği yedinci güne kadar gerçek bir bebek olarak kabul etmemektedir. Dolayısıyla kusurlu bebeklerin toplumdaki çıkarılma anlayışı hâkimdir.²⁰ Yunan ailelerinde baba, bebeğin doğumundan sonra birkaç gün içerisinde, bebeğin akıbeti ile ilgili karar verebilir ve engeli nedeniyle bebeği terk edebilir.²¹

Orta Çağ'da manastırlar; savaş, kıtlık ve salgın hastalıklar nedeniyle hasta, yaralı ve güçsüz olan bireylere sığınacak bir liman olmuştur. Burada hastalara imkânlar yetersiz de olsa tıbbi bakım sağlanmaya çalışılmış; barınma, beslenme, giyim gibi ihtiyaçları karşılanmıştır. Manastırlardaki hastanelerde tedavi yöntemi olarak genelde dua ve büyüye müracaat edilmiştir.²² Orta Çağ Avrupası'nda büyü ve telkinlerin önemi büyüktür. Çünkü hastalıklara şeytanın sebep olduğu düşünülmekte idi. Şeytan çıkarma bir tedavi yöntemi olarak görülüyordu. Engelli olarak doğan veya sonradan bir engele sahip olan bireylere cadı muamelesi yapılıyordu. Kilise ve devlet tarafından tehlikeli sayılan bu kişiler, Engizisyon mahkemelerinde yargılanıyor ve ağır cezaya çarptırılıyorlardı. Çirkin görünümlü ve zihinsel yetersizliği olan bu bireyler kilise ve pazar meydanlarında diri bir şekilde yakılıyordu.

¹⁸ Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (EYHGM), *Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni* (Nisan 2023), 4-6.

¹⁹ Abdülhakim Beki, *Manevi Destek Hizmetleri* (PDF: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, 2020), 309.

²⁰ Kamuran Şimşek, *II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Devleti'nde Engelliler ve Engelli Politikaları* (Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017), 22.

²¹ Nazmiye Mutluay, *Yunan ve Roma Uygarlığında Çocuk* (Ankara: Ütopya Yayınevi, 2007), 51-52.

²² Şimşek, *II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Devleti'nde Engelliler ve Engelli Politikaları*, 26.

Rönesans, Aydınlanma ve Sanayi Devrimi'nin başlarına kadar bu durum böylece süregelmiştir.²³

Rönesans ve Aydınlanma döneminde insana verilen önemin artması, engellilere olan yaklaşımı da değiştirmiştir. Önceden dilencilik yaparak yaşayan engelliler, bu dönemde yetenekleri ve başarıları olan bireyler olarak düşünölmeye başlanmıştır.²⁴ Bu dönemde tıp alanında da önemli gelişmeler kaydedilmiştir. İnsan anatomisini tanımaya yönelik çalışmalar yapılmış, cerrahi gelişmeler olmuştur. 17. ve 18. yy'de tıp alanındaki gelişmeler neticesinde, kötü ruhlara atfedilen ya da bir günahın cezası olarak düşünölen ruh ve sinir hastalıkları doktorların ilgisini çekmiştir. İnsan psikolojisi üzerinde toplumsal şartların da tesiri olabileceği fikri kabul görmüştür.²⁵ 1794 yılında Fransız Philippe Pinel, Paris'teki zihinsel engelli bireylerin zincirlerini kırıp tedavi etmeye başlamıştır. Bundan sonrası için akıl hastaları evlere kapatılmayacak ve akıl hastanelerine gönderilecekti.²⁶ 18. yy'nin sonlarına doğru, eskiden yazarlar ve bilginler dâhil toplumun her kesiminin nefret ettiği engellilere bakış değişmiştir. Engellilerin diğere insanlardan farklı olmadığı düşüncesi oluşmuş ve onlara yönelik eşitlikçi anlayış geliştirilmiştir.²⁷ Aynı zamanda bu dönemde görme engellilerle ilgili kurumsallaşma çalışmaları başlamıştır. Zihinsel engelli bireyler ile işitme engelli gençlerin eğitilmelerine yönelik çabalar da görölmektedir.²⁸ 1900'lerde gelişen bilgisayar ve teknolojinin tıp alanında kullanılmasıyla beraber salgın hastalıklara çözüm bulunmuş ve bu gelişmeler sayesinde engellilerin hayatlarına kolaylıklar sunulmuştur.²⁹ Daha sonraları eşitlikçi anlayış gereği ve uluslararası kuruluşların da dahli ile engelliler çeşitli haklara kavuşmuşlardır. Devam edegelen süreçte devletler, engelli bireylerin toplumla kaynaşması için engelli hakları konusunda yasal düzenlemeler yaparak gerekli çalışmaları sürdürmektedir.³⁰

İslam'ı kabul eden toplumlar, engelliliği dini bir mesaj olarak telakki etmişlerdir. Yani engelli bir Müslöman, başına gelen engelin Allah'tan geldiğine ve bir imtihan vesilesi olduğuna inanır. İmtihan bilinciyle engelini kabul ederek yaşarsa ahirette mükâfatını alacağını bilir. Çünkü İslam inancında dünya bir imtihan yeri olduğundan dolayı insanın başına gelenlere sabırla karşılaması tavsiye edilir.³¹ İslamiyet; engelli bireylerin engellerini nasıl algılaması ve

²³ Ali Seyyar, *Özörlölere Adanmış Sosyal Politika Yazıları* (Sakarya: Adapazarı Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2006), 4-5.

²⁴ Gülderen Durna, *Görme Engellilerde Dini Sosyalleşme* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 36.

²⁵ Şimşek, II. Abdöulhamit Dönemi Osmanlı Devleti'nde Engelliler ve Engelli Politikaları, 28-29.

²⁶ Fatih Artvinli, *Delilik, Siyaset ve Toplum Toptaşı Bimarhanesi (1873-1927)* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2013), 16.

²⁷ Şimşek, II. Abdöulhamit Dönemi Osmanlı Devleti'nde Engelliler ve Engelli Politikaları, 31.

²⁸ Durna, *Görme Engellilerde Dini Sosyalleşme*, 36.

²⁹ Ali Haydar Bayat, *Tıp Tarihi* (İzmir: Sade Matbaa, 2003), 155.

³⁰ Gencer, *Sosyal Hizmet Maneviyat ve Din*, 135.

³¹ Yakup Çiçek, *Din, Felsefe ve Bilim Işığında Engelli Olmak ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri* (İstanbul: Sultanbeyli Belediyesi Yayınları, 2012), 41.

değerlendirmesi gerektiğini, engelli olmayanların ise engelli bireylere yaklaşımının nasıl olması gerektiğini hem dinin temel kaynağı Kur'an-ı Kerim ile hem de Kur'an'ın müşahhas hâli Hz. Peygamber ile öğretmektedir.³²

İslam coğrafyasında Batı'nın aksine engelliye gösterilen ilginin kaynağında din olduğu ifade edilebilir.³³ Örneğin, Osmanlı Devleti'nin engellilere kurumsal hizmetler verdiği bilinmektedir. Darülaceze, hastane ve Himaye-i Etfal bunlardan bazılarıdır. Akıl ve ruh hastası olan bireyler bimarhanelerde tedavi edilmişlerdir. Bu hizmetler yapılırken din ve ırk ayrımı söz konusu olmamıştır. Aynı dönemde Avrupa'da engelli insanlar cadı diye yakılarak öldürülürken, Osmanlı Devleti'nin insancıl ve eşitlikçi politika izlediği görülmektedir. Bununla birlikte; Osmanlı Devleti'nde engelli bireylerin sadece bakım ve rehabilitasyonları değil, eğitilmeleri de düşünülmüştür. Örneğin, Kayseri'deki Gevheri Nesibe Külliyesi'nde engellilere eğitim verilmiştir. Edirne Darüşşifası'nda akıl hastalarına ve diğer hastalara tedavi amaçlı haftada üç gün musiki fasıllarının tertip edilmesi, Kanuni Sultan Süleyman'ın yaptırdığı tavhanelerde engelli yoksul bireylerin iâşe tedariki ve sabah akşam engellilere yemek verilmesi, belediyelerin kendi kaynaklarından engellilere maaş bağlaması diğer bazı hizmetlerdendir.³⁴

Osmanlı'daki kurumsal hizmetler ve uygulamalardan anlaşıldığı üzere, engelliler toplumdan soyutlanmamıştır. Engelliler tedavi edilmiş, toplumla iç içe yaşamış ve çeşitli imkânlar sunulmuştur. Engellilerin toplumda yer edinmelerinde ve onlara yapılan hizmetlerde İslamiyet'in etkin olduğu yorumu yapılabilir. Bu değerlendirmede belirleyici öğelerin, Kur'an-ı Kerim'in öğretileri ve Hz. Peygamber'in tutumları olduğu aşikârdır.³⁵

1.1.2. Engellilikle İlişkili Kavramlar

Engellilik kavramı; bir şeyin gerçekleşmesini önleyen sebep, mâni, handikap anlamlarını ifade eden "engel"³⁶ kelimesinden türetilmiştir. Engelli ve engellilik kavramı için ise ortak kabul görmüş, genel geçer bir tanımlamadan bahsetmek mümkün görünmemektedir. Zira literatürde oldukça geniş bir yelpazeye sahip olmakla beraber toplum içinde engelliliği ifade eden farklı terimlerin de olması umumi bir tanımın yapılmasının önüne geçmiştir. Engellilik tanımlarına bakıldığında "engelli", "sakat", "özürlü", "bozukluk" ve "zedelenme/eksiklik" gibi engellilik yerine kullanılan sözcüklerin öne çıktığı görülmektedir.

Kula, bireyin yaş, cinsiyet ve toplumsal rollerini sakatlık veya yetersizlik gibi sebeplerden ötürü yeterince yerine getirememesi durumunu "özür/engel" olarak ele almaktadır. Örneğin; işitme kabiliyeti yetersiz seviyede olan ve bu nedenden dolayı konuşamayan birey, sosyal

³² Gencer, *Sosyal Hizmet Maneviyat ve Din*, 136.

³³ Şimşek, *II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Devleti'nde Engelliler ve Engelli Politikaları*, 8.

³⁴ Durna, *Görme Engellilerde Dini Sosyalleşme*, 49-51.

³⁵ Gencer, *Sosyal Hizmet Maneviyat ve Din*, 137.

³⁶ *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, "Engel" (Erişim 6 Mayıs 2024).

ilişkilerinin sözlü iletişime bakan yönlerinde talep edilen düzeyde rolünü gerçekleştiremez. Böylece toplumun talebine cevap veremeyen özür hâli, bireysel bir konu olmaktan çıkıp sosyal bir mesele hâline gelmiş olur.³⁷

Oymak, uzuvlardaki bozukluğu “özür” olarak nitelendirmektedir. Oymak’a göre bireyin negatif bir durumu tecrübe etmesi sosyal hayatına olumsuz yönde tesir edebilir. Sosyal yaşama dâhil olmada güçlüklerle karşılaşan birey ise sosyal açıdan uyum problemi yaşayabilmekte olup bu sorunlara muhatap olan bireyler “sakat” olarak değerlendirilmektedir.³⁸

Toplumdaki her birey, çeşitli faktörlere bağlı olarak sosyal grup içinde belirli roller üstlenir. Örneğin, yaşına, cinsiyetine, sosyal ve kültürel değerlerine göre hareket etmesi beklenir. Ancak, bir bireyin bedeninde doğuştan veya sonradan ortaya çıkan bir yetersizlik varsa ve bu yetersizlik, sosyal rollerini yerine getirmesini zorlaştırıyorsa, bu durum genellikle "engel" olarak nitelendirilir.³⁹ Örneğin işitme özelliği bakımından yetersiz olan bir çocuk, yeteri kadar işitememekte ve konuşamamaktadır. Dolayısıyla sınıftaki, okuldaki ve toplumdaki sözlü iletişime bakan rollerini yerine getirmede yetersiz kalmaktadır.⁴⁰ Böylece o çocuk engelli olarak adlandırılmaktadır. Engelli denildiği zaman da genellikle hareket kabiliyeti sınırlanmış birey anlaşılmaktadır.⁴¹ Bu konuda bireyin fiziksel engelinin topluma yansımaları da dikkat çekmektedir. Bireyin fiziksel engeli, sosyal rollerini yerine getirme yeteneğini de etkileyerek toplumsal bağlamda sınırlı kalmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla burada toplumsal engellilik de söz konusu olmaktadır.

Burcu, fiziksel ve toplumsal engelliliğe, fiziksel ve sosyal özürülük şeklinde değinmektedir. Burcu’ya göre, fiziksel/bedensel faaliyetlerdeki ve kabiliyetlerdeki sınırlılık ya da noksanlık fiziksel özürülülüğü ifade eder. Sosyal özürülük ise, fiziksel özürülülüğe bağlı bir şekilde ortaya çıkan bireyin toplumsal hayatındaki rollerini yerine getirmede beliren sınırlılık ve noksanlıklardır.⁴²

Alanyazındaki araştırmacıların engelli tanımlarına bakıldığında, engeli genelde bir hareket potansiyelinin kısıtlanması veya noksanlığı olarak ele almışlardır. Bu kısıtlanma veya noksanlık, beden var olduğundan beri olabileceği gibi sonradan da ortaya çıkmış olabilir. Engel; bedensel, ruhsal ve toplumsal olabilmektedir ve fiziksel engelin bedeni etkilediği gibi bireyin psikolojisini ve sosyal uyumunu da etkilediği anlaşılmaktadır. Tanımlamalara bakıldığında ise engelli kelimesiyle aynı anlamda kullanılan “özürlü” ve “sakat” terimleri göze

³⁷ Naci Kula, *Bedensel Engellilik ve Dini Başa Çıkma* (İstanbul: DEM Yayınları, 2005), 58-59.

³⁸ Mehmet Veysi Oymak, *Zeka Özürlü Çocukların Yetiştirilmesi* (Ankara: Sabev Yayınları, 1998), 8.

³⁹ Yahya Özsoy vd., *Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar, Özel Eğitime Giriş* (Ankara: Karatepe Yayınları, 1994), 5.

⁴⁰ Özlem Ersoy – Neslihan Avcı, *Özel Gereksinimi Olan Çocuklar ve Eğitimleri Özel Eğitim* (İstanbul: YA-PA Yayınları, 2000), 11.

⁴¹ Mustafa Öztürk, *Türkiye’de Engelli Gerçeği* (İstanbul: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği Cep Kitapları, 2011), 18.

⁴² Esra Burcu, “Görme Özürlü Çocukların Geleceğe İlişkin Düşüncelerinde Ailelerinin Sosyo-Ekonomik Düzeyinin Önemi: Ankara Örneği”, *Journal of Economy Culture and Society* 31 (2005), 37.

çarpmaktadır. Bu sözcüklerin hem literatürde hem de toplumda kullanımı yaygındır. Bununla birlikte engellilik ve engelliliği tanımlama konusunda mevcut bireysel çalışmalarda araştırmacıların gerekli ifadeler/tanımlamalara yer verdikleri varsayılmaktadır. Ancak bu konu sadece bireysel araştırmacılar bağlamında değerlendirilmemiştir. Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar, engellilik tanımlamalarını içeren bildirimler, mevzuatlar ve diğer girişimler aracılığıyla engelliliğin tanınması ve engelli haklarının korunması için çeşitli adımlar atmışlardır.

DSÖ, hastalık ya da sakatlığın olmaması hâli ile fiziksel, ruhsal ve toplumsal refah durumunun bir arada bulunmasını “sağlık” olarak tanımlamaktadır.⁴³ Bu tanımdan hareketle, hastalık ve sakatlığın bulunması ile tam bir iyilik hâlinin olmaması durumlarında gereken müdahaleler ve rehabilitasyon programları yapılmazsa birey geri kalan hayatına engelli olarak devam edebilmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü’nün de yapmış olduğu bir engellilik tanımlaması ve sınıflandırması mevcuttur. DSÖ’nün Uluslararası Yeti Yitimi, Engellilik ve Özürlülük Sınıflandırması’na göre (International Classification of Impairment, Disability and Handicap (ICIDH) yeti yitimi, engellilik ve özürlülük kavramlarının tanımlaması yapılmıştır. Tanımlamalara göre:

- *Yeti Yitimi (Impairment)*: Bireyin anatomik, fizyolojik ve psikolojik yapısındaki veya fonksiyonlarındaki eksikliği ya da anormalliği ifade etmektedir. Örneğin, bireyin sağ veya sol bacağı fark etmeksizin bir bacağının bir kısmının olmaması durumu yeti yitimini ifade eder.
- *Özürlülük (Disability)*: Bireyin normal şartlarda gerçekleştirme kapasitesine sahip olduğu bir faaliyeti, fiziksel ve zihinsel eksiklikleri nedeniyle tam olarak yerine getirememesi durumudur. Örneğin, bireyin bacaklarının olmaması sebebiyle yürüyememesi.
- *Engellilik (Handicap)*: Herhangi bir yeti yitimi veya özürden dolayı bireyin cinsiyeti, yaşı ve sosyo-kültürel düzeyi bakımından kendisinden beklenen taleplere ve rollere karşılık verememesi durumudur. Örneğin; yürüme engeli olan bir birey, okulda veya toplumsal hayatında bacaklarını ve ayaklarını kullanmasını gerektirecek rollerini yerine getiremez. Böylece, bireyin yetersizliği karşısına engel olarak çıkar.⁴⁴

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK), 9 Aralık 1975 tarihinde yaptığı toplantıda İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’ne ek 3447 sayılı Engelli Kişilerin Hakları Bildirisi’ni kabul etmiştir. Bu bildirinin birinci maddesinde engelli tanımına yer verilmektedir. Tanıma göre normal bir kişinin özel hayatında ve toplumsal yaşamında kendi kendisine yapması gereken işler vardır. Birey bu işleri fiziksel ve ruhsal kabiliyetlerindeki herhangi bir kusurdan dolayı yerine

⁴³ Sağlık Bakanlığı (SB), *Sağlığın Teşviki ve Geliştirilmesi Sözlüğü* (Ankara: Sağlık Bakanlığı, 2011), 1.

⁴⁴ World Health Organization (WHO), *International Classification of Impairments, Disabilities, and Handicaps* (Geneva: World Health Organization, 1980), 27-29.

getirememektedir. Bu kusur, genetik ya da sonradan meydana gelebilmektedir. Bu sebeplere bağlı olarak işlerini kendi kendine yapamayan birey, engelli olarak tanımlanmaktadır.⁴⁵

Uluslararası düzeyde DSÖ ve BMGK, engellilikle ilgili tanımlamalara rapor ve bildiri şeklinde değinmektedirler. Buna karşın ulusal düzeyde de ülkemizde gereken adımlar atılmıştır. Örneğin, 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nda engelli tanımlaması yapılmaktadır. Kanuna göre engelli birey; fiziksel, zihinsel, duygusal, ruhsal ve toplumsal yetilerini muhtelif derecelerde kaybetmiştir. Bunun sebebi ise doğuştan veya sonradan meydana gelen herhangi bir kaza ya da hastalığın meydana gelmesidir. Engelli birey bu nedenlerden ötürü normal hayatın gereklerine uyum sağlayamamakta ve aynı zamanda korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine de muhtaç olmaktadır.⁴⁶ Benzer bir tanımlama, 2019 yılında resmî gazetede yayımlanan "Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik'te de mevcuttur. Yönetmeliğin 3. maddesinin (b) bendinde yapılan engelli birey tanımına göre; bireyin ruhsal, duygusal, zihinsel ve fiziksel yetilerinde farklı seviyelerde kayıpları bulunmaktadır. Bundan dolayı topluma katılımı diğer kişilerle eşit şartlarda olmamaktadır. Böylece sosyal ortama tam ve etkin katılım sağlayamamasına neden olan tutum ve çevre şartlarından etkilenen kişi, yönetmelikte engelli birey olarak ifade edilmiştir.⁴⁷

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un 3. maddesinin (c) bendinde yapılan tanımda engelli; bedensel, duygusal, zihinsel, ruhsal kabiliyetlerini muhtelif düzeyde kaybeden, bu nedenlerden ötürü toplumdaki diğer kişilerle eşit şartlarda tam ve aktif katılım sağlayamayan ve çevresel faktörlerin tesirinde kalan kişi olarak ifade edilmektedir.⁴⁸

1.1.3. Engelliliğe Neden Olan Faktörler

Engellilik hâli, doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası meydana gelen faktörlerden kaynaklanarak oluşabilmektedir. Bu etkenler, doğuştan veya edinilmiş nedenler sonucu ortaya çıkabilmektedir.

- *Doğum öncesi nedenler:* Genetik yatkınlık, kalıtım, gebelik sürecinde annede oluşan enfeksiyon ve travmalar, annenin kronik hastalıkları, kan uyuşmazlığı, gebelikte yetersiz beslenme ve ilaç, alkol vb. zararlı madde kullanımı.
- *Doğum anı nedenler:* Zor doğum, sarılık, plasenta ile ilgili anormallikler, erken veya geç doğum, hipoksi, doğum anındaki travmatik kazalar.

⁴⁵ İstanbul Bilgi Üniversitesi (İBÜ), "İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi" (Erişim 23 Mayıs 2024).

⁴⁶ Sosyal Hizmetler Kanunu (SHK), *Resmî Gazete* 18059 (27 Mayıs 1983), Kanun No. 2828, md. 3/355.

⁴⁷ Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik, *Resmî Gazete* 30692 (20 Şubat 2019), md. 3.

⁴⁸ Engelliler Hakkında Kanun (EHK), *Resmî Gazete* 25868 (7 Temmuz 2005), Kanun No. 5378, md. 3.

- *Doğum sonrası nedenler:* Yüksek ateşli enfeksiyonlar, merkezi sinir sistemi enfeksiyonları, metabolik hastalıklar, hipotiroidi, entoksikasyon, çocuk felci, travmatik kazalar.⁴⁹

1.1.4. Engellilik Türleri

Engellilik tanımlarına bakıldığında genellikle bireyin fiziksel, zihinsel ve toplumsal kısıtlamalarından söz edilmektedir. Bu kısıtlanmalardan hareketle engelli bireyler de işitme engelli, görme engelli, ortopedik engelli, zihinsel engelli, dil ve konuşma engelli ve süregelen hastalıklı şekilde gruplandırılmaktadır.⁵⁰

- *Ortopedik Engelli:* Kas ve iskelet sisteminde yetersizlik, noksanlık ve işlev kaybı olan bireydir. Bu kişilerin el, ayak, kol, bacak, parmak ve omurgalarında noksanlık ya da fazlalık vs. sebeplerden dolayı hareket kısıtlılığı, kas güçsüzlüğü ve şekil bozukluğu gibi durumlar görülebilmektedir. Felçli, serabral palsi, spastik ve sipina bifida olan bireyler ortopedik engelli kategorisine dâhil edilmektedir.

- *Görme Engelli:* Gerekli tüm düzeltmelere rağmen görme keskinliği 20/200 (feet)⁵¹ ayaklık ya da daha az olan veya görme açısı yirmi derecenin üstünde olmayan bireyler tıbben kör olarak tanımlanmaktadır.⁵² Gözlerinden biri veya her ikisinde tamamen veya kısmen görme kaybı ya da bozukluğu olan bireyler bu gruba dâhildir. Örneğin; göz protezi kullananlar, gece körlüğü ve renk körlüğü olanlar bu gruptadır.

- *İşitme Engelli:* Kulaklarından biri ya da her ikisinde tamamen veya kısmen işitme kaybı olan bireydir. İşitme cihazı kullanan bireyler bu kategoridedir. (Çalışmanın ilerleyen başlıklarında işitme engellilikle ilgili daha detaylı bilgiler verileceği için burada kısaca değinilmiştir).

- *Dil ve Konuşma Engelli:* Herhangi bir sebepten dolayı konuşamayan, ses bozukluğu olan ve konuşma hızında, akıcılığında, ifadesinde bozukluk olan bireydir. Gırtlığı alınan, alet ile konuşabilen, afazi, kekeme, dil-dudak-damak-çene yapısı bozukluğu olan kişiler bu grupta yer almaktadır.

- *Zihinsel Engelli:* Uyumsal davranışlarında yetersizlik görülen ve genel zekâ fonksiyonları noksan olan bireylerdir.⁵³ Bu kişiler çeşitli derecelerde zihinsel yetersizliğe sahiptir. Mental retardasyon (zekâ geriliği), zekâ geriliğine yol açan fenilketonüri ve down sendromu olan kişiler bu kategoridedir.

⁴⁹ Nur Bahar Kuru Aktürk – Ayfer Ekim, “Toplumda Engelli Çocuk”, *Arel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 7/3 (2023), 179-180.

⁵⁰ Mitat Enç vd., *Özel Eğitime Giriş* (Ankara: AÜ Eğitim Fakültesi Yayınları, 1981), 5-6.

⁵¹ 20 feet (ayak)=6,04 metre.

⁵² Ersoy – Avcı, *Özel Gereksinimi Olan Çocuklar ve Eğitimleri Özel Eğitim*, 33.

⁵³ Enç vd., *Özel Eğitime Giriş*, 230.

• *Süreğen Hastalık*: Bireyin çalışma kabiliyeti ve işlevlerine engel olan, sürekli bakım ve tedavi icap eden hastalıklardır. Kalp-damar hastalıkları, kan hastalıkları, idrar yolları ve üreme uzvu hastalıkları, sindirim sistemi hastalıkları, endokrin ve metabolik hastalıklar, sinir sistemi hastalıkları, ruhsal davranış bozuklukları, cilt ve deri hastalıkları, HIV ve kanserler bu kategoride değerlendirilmektedir.⁵⁴

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2002 yılı Türkiye Engelliler Araştırması istatistiğinde engelin türüne göre engelli nüfus oranı çalışması yapmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, engelli nüfusun toplam nüfusa oranları şu şekildedir: %1,3 ortopedik engelli nüfusu, %0,6 görme engelli nüfusu, %0,4 işitme engelli nüfusu, %0,4 dil ve konuşma engelli nüfusu, %0,5 zihinsel engelli nüfusuna aittir. Engelli kişilerin yerleşim yerlerine bakıldığında, kırsal kesimde yaşayan nüfusun kentten fazla olduğu tespiti yapılmıştır. Bununla birlikte, engelli erkek nüfusunun engelli kadın nüfusundan daha fazla olduğu saptanmıştır.⁵⁵

1.1.5. Engelliliğe Yönelik Modeller

Engelli bireyin yaşamını idame ettirmesinde, engel durumunu değerlendirmesinde ve algılamasında ailesinin ve içinde bulunduğu sosyal yapının yaklaşımları önem arz etmektedir.⁵⁶ Tarihsel sürece bakıldığında engellilere farklı yaklaşımların olduğu görülmektedir. Genellikle bu yaklaşımlar; moral/ahlaki model, tıbbi/medikal model, sosyal model, hak temelli model (insan hakları modeli) ve sınırlılık modeli olarak bilinmektedir.⁵⁷

- *Moral/Ahlaki Model*: Engelliliğe yönelik bilinen modellerin en eskisidir.⁵⁸ Bu modelde engelliliğin, bireyin kendisinin ya da ailesinin bir hatasından dolayı meydana geldiğine inanılmaktadır. Bu inanç sebebiyle engelliler, kötü muamelelere maruz kalmıştır.⁵⁹
- *Tıbbi/Medikal Model*: Engelliliği bir hastalık ve tıbbi alanın sorunu olarak gören bu model, hastalığın tedavisi üzerinde durmaktadır.⁶⁰ Bu modele göre engelli, yetersiz bir birey olarak telakki edilmekte ve toplumda “normal” bireylerden ayrı konumlandırılmaktadır.⁶¹ Tıp bilimi olanaklarıyla engelliliği ya ortadan kaldırmalı ya

⁵⁴ Öztürk, *Türkiye’de Engelli Gerçeği*, 18-19.

⁵⁵ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *Türkiye Engelliler Araştırması* (23 Mart 2018).

⁵⁶ Naci Kula, “Engellilere Verilecek Tebliğ ve İrşad Hizmeti”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/1 (2004), 20.

⁵⁷ Vehbi Ünal, “Engellilerin Engelliliğe Bakışı ve Dine Yaklaşımları”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/3 (2018), 1463.

⁵⁸ Şeyda Akçalı, *Görme Engellilere Yönelik Tasarlanan Mekanların Erişilebilirlik Standartları Kapsamında İrdelenmesi: Görme Engelli Kütüphaneleri* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 7.

⁵⁹ Ünal, “Engellilerin Engelliliğe Bakışı ve Dine Yaklaşımları”, 1463.

⁶⁰ Çiğdem Arıkan, *Türkiye’de Görme Özürlü Kadınlar: Sorunlar, Beklentiler, Çözüm Önerileri* (Ankara: Körler Federasyonu Yayınları, 2001), 22.

⁶¹ Yusuf Genç – Güldane Çat, “Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi”, *Akademik İncelemeler Dergisi* 8/1 (2013), 365.

da en aza indirmelidir.⁶² Bu da medikal tedavi ve rehabilitasyon ile mümkün olmaktadır.⁶³

- *Sosyal Model*: Tıbbi modele yönelik tenkitlerin neticesinde ortaya çıkan modeldir. Engelli haklarındaki ihlaller, mevzuat yetersizlikleri, kanunların tatbik edilmesindeki eksiklikler dünyanın farklı bölgelerinde sosyal hareketlerin zeminini hazırlamıştır.⁶⁴ Bu model, engelli bireyin sosyal çevresi ve ilişki ağı üzerinde durur. Genellikle engelliliği, toplumun engelli bireylerin ihtiyaçlarını tedarik etmedeki başarısızlığı ile ilintili görür.⁶⁵ Engelliliğin, engelli ile engelsiz kişi arasındaki farklılığın biyolojik sebeplerden çok sosyal ve kültürel nedenlerden oluştuğunu savunur. Sosyal modelin ana dayanak noktası; engelli bireyin engeli harici toplumsal, kültürel, ekonomik ve hukuki yapılarla ilgili faktörlerin de engelliliğe neden olabileceği fikridir.⁶⁶ Sosyal model, engellinin kendi ayakları üzerinde durmasını hedefler. Engelli bireyin toplumla bütünleşmesi, sosyal hayatta kaynaşması istenmektedir. Tıbbi modelin aksine bu model, engelliliği eksiklik olarak görmez. Engellilik bir farklılıktır anlayışı hâkimdir.⁶⁷
- *Hak Temelli Model (İnsan Hakları Modeli)*: Bütüncül perspektif ile sosyal model üzerine inşa edilmiş bir bakış açısıdır.⁶⁸ Bu modelde engellilik, insan hakları bağlamında ele alınır. Eğitim, ulaşım, sağlık, istihdam ve benzeri gibi alanlarda engelli bireylerin dışlanmamasına yönelik düzenlemelerin yapılmasını gerekli kılmaktadır.⁶⁹ İnsan hakları modeli, uluslararası gelişmelere paralel olarak yaşanan paradigma değişikliğiyle beraber “ihtiyacın hakka dönüşümü” sonucunda ortaya çıkmış bir yaklaşımdır. Bu modelde engelli bireyler, “yardım nesnesi” olarak değil, “hukuk öznesi” olarak görülmektedir.⁷⁰ Engellilerin de engelsiz kişiler gibi her türlü olanaklardan istifade etme hakları olduğu anlayışı benimsenir. Engelli bireyin engeli sebebiyle bazı imkânlardan mahrum olması, insan hakları sorunu olarak görülür.⁷¹
- *Sınırlılık Modeli*: Tıbbi ve sosyal modelin yaklaşımlarına karşı çıkararak ortaya çıkmış bir modeldir. Sınırlılık modeli, bu iki modelin engelliliği mutlak bir kategoride değerlendirdiğini düşünmektedir. Buradan hareketle, “bir kişi engellidir ya da engelli değildir” mantıksal önermesi sonucunda bireylerin bir kategoriye konulmasına karşı çıkmaktadır. Bu modelde sınırlı olmak alışılmadık bir deneyim değil, insanlığın ana

⁶² Serkan Kolat, *Avrupa Birliği Sosyal Politikası Çerçevesinde Özürlülere Yönelik Ayrımcılıkla Mücadele ve Türkiye'deki Yansımaları* (Ankara: T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Uzmanlık Tezi, 2009), 9.

⁶³ Yener Şişman (ed.), *Sosyal Sorunlar* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2014), 129.

⁶⁴ Kolat, *Avrupa Birliği Sosyal Politikası Çerçevesinde Özürlülere Yönelik Ayrımcılıkla Mücadele ve Türkiye'deki Yansımaları*, 9.

⁶⁵ Esra Burcu, *Engellilik Sosyolojisi* (Ankara: Anı Yayınları, 2015), 26.

⁶⁶ İlknur Meşe, “Engelliliği Açıklayan Sosyal Model Nedir?”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 14/33 (2014), 90.

⁶⁷ Ünal, “Engellilerin Engelliliğe Bakışı ve Dine Yaklaşımları”, 1464.

⁶⁸ SlidePlayer (SP), “slide: 2460749” (Erişim 14 Ekim 2024).

⁶⁹ Ünal, “Engellilerin Engelliliğe Bakışı ve Dine Yaklaşımları”, 1464.

⁷⁰ SP, “slide: 2460749”.

⁷¹ Gencer, *Sosyal Hizmet Maneviyat ve Din*, 145.

esaslarından biridir. Model, insan hayatının daima sınırlarla kuşatıldığını vurgulamaktadır. Örneğin insan uçamaz, çok çalıştığında yorulur ve ölümlü bir varlıktır. Sınırlılık modeli, engelli olmayan bireyleri tanımlarken kullanılan “normal” kelimesinin esasen bir yanılsama olduğunu ve engelli kimsenin öteki şeklinde ayrı bir kategoriye yerleştirilmesinin yanlış bir yaklaşım olacağını ifade etmektedir.⁷²

Engelliliğe yönelik modellere bakıldığında, her bir yaklaşımın engelliliğin muhtelif bir yönünü ya da problemini öncelediği görülmektedir. Aslında her bir model, olgunun farklı boyutlarını ele almaktadır. Ancak bu yaklaşımlar, engelli bireylerin manevi ve dini inançlarını dikkate almamaktadır. Dolayısıyla bütüncül yaklaşımlı modeller oldukları söylenemez.⁷³

1.2. İşitme Engelliliğin Tanımı

Kulak, insan bedenindeki en hassas organlardan biridir ve dış kulak, orta kulak ve iç kulak şeklinde üç bölümden oluşur. Kulağın yapısında, beyindeki işitme merkezinde veya işitme sinirinde herhangi bir sebepten ötürü meydana gelecek olan hasar, işitme kaybını ve engelini ortaya çıkarmaktadır.⁷⁴ İnsanoğlu hayata dair çoğu bilgiyi çevresindeki seslere verdiği tepkiler yoluyla öğrenmektedir. İşitme duyusu sayesinde kişi, diğer insanlarla ve çevresinde gerçekleşen olaylarla ilişki kurar ve duyduğu seslere anlam yükler. Doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası sebeplerden ötürü işitme duyusunun kısmen ya da tamamen yitirilmesine “işitme engellilik” adı verilmektedir. Tanımda geçen sebeplerden ötürü işitme duyusunda yetersizlik bulunan kişiye de “işitme engelli” denilmektedir. İşitme kaybı 25-70 dB (desibel) aralığındaki bireyler “ağır” işitme engelli olarak kabul edilmektedir. Tüm düzeltmelerle birlikte işitme kaybı 70 dB’den yukarı olan bireyler ise “sağır” işitme engelli olarak adlandırılmaktadır.⁷⁵

İşitme engelinin daha iyi anlaşılabilmesi için bu engelle ilgili temel bazı kavramlara bakılmasında fayda vardır. İşitme engeliyle ilgili temel kavramlar şunlardır:

- *Zedelenme*: Kişinin psikolojik, fizyolojik ve anatomik özelliklerinde ortaya çıkan geçici ya da kalıcı olabilen yapı ve işlev bozukluğuna bağlı durumlardır. İyi işitememe bir zedelenme örneğidir.
- *Yetersizlik*: Kişi için normal sayılan bir faaliyetin ya da yapının zedelenme sonucu kısıtlanması durumudur. Örneğin işitme, geçit yolunun herhangi bir noktasında zedelenirse işitme cereyan etmez ve işitmede yetersizlik oluşabilir.

⁷² Ünal, “Engellilerin Engelliliğe Bakışı ve Dine Yaklaşımları”, 1464.

⁷³ Beki, *Manevi Destek Hizmetleri*, 313.

⁷⁴ Erol Belgin – Bilgehan Böke, *İşitme Engelli Öğrencilerin İlkokul Öğretmenlerine Yaklaşım Prensipleri* (Ankara: MEB – Unicef Türk Temsilciliği, 1996), 5-6.

⁷⁵ Usta, *Bedensel Özürlü Olmanın Sebepleri*, 21.

- *Engel*: Kişinin yaşamında cinsiyet, yaş, toplumsal ve kültürel etmenlere bağlı olarak yerine getirmesi gereken rolleri yetersizlik nedeniyle yapamaması durumuna denir. Örneğin, işitmede yetersiz bir birey, toplumsal yaşamda sözel iletişimle ilgili rollerini istendik şekilde yerine getirememektedir.
- *İşitme eşliği*: Sesin, sessizlikten temayüz ettiği noktaya denir.
- *İşitme kaybı*: İşitme testi sonucuna göre elde edilen değer, normal kabul edilen işitme değerinden farklı olmasına denir.
- *İşitme kalıntısı*: İşitme eşliğinin altında olan ve uyarıldığı takdirde sesleri beyine iletebilen duyu alanına denir.
- *İşitme yetersizliği*: Kulağın dış, orta ve iç bölümünde, işitme sinirinde ya da beyinde meydana gelen bir hastalık, sesin normalden daha düşük düzeyde işitilmesine neden olur. İşitme kaybının düzeyi, bireyin dil edinmesine ve eğitimine mâni olacak seviyede ise bu işitme yetersizliği olarak adlandırılmaktadır.
- *İşitme duyarlılığı*: İnsan kulağının 0 ila 110 dB arasındaki sesleri işitilmesidir.
- *Odyoloji*: İşitme, denge ile alakalı çalışmaların gerçekleştirildiği ve işitme-denge bozukluklarının araştırılmasının konu edinildiği bilim dalının adıdır.
- *Odyolog*: Odyoloji biliminin meslek çalışanlarına verilen isimdir.⁷⁶

1.2.1. İşitme Kaybının Sınıflandırılması

İşitme kaybı, sesleri işitmenin ve ayırt etmenin kısmen ya da tamamen bozulmasına denir. İşitme kaybı; yapısal, genetik, patolojik veya çevresel bir hastalık neticesinde gerçekleşebilir. Bu kayıp, çok hafif düzeyden çok ileriye doğru farklı seviyelerde kendisini gösterebilmektedir. İnsanın kulağı, 20 ila 20.000 Hz. (Hertz) frekans aralığında ve 0 ila 120 dB şiddet seviyelerindeki sesi algılayabilecek kabiliyettir.⁷⁷ Günlük hayatta karşılaştığımız seslerin, gürültülerin farklı ses şiddetleri vardır. Örneğin; 0-30 dB arası fısıltılı konuşma, 50-70 dB arası normal konuşma şiddeti, 70-90 dB arası yüksek sesle bağırma, 90-110 dB arası trafik gürültüsü ve 110-130 dB arası jet motoru gürültüsüdür.⁷⁸ İşitme kaybının sınıflandırılması; engelin derecesine, oluş zamanına ve oluş yerine göre değişmektedir.⁷⁹

1.2.1.1. İşitme Kaybının Derecelerine Göre Sınıflandırılması

İşitme engeli derecelendirilmesi açısından Türkiye ve Batı ülkeleri arasında önemli farklılıkların olmadığı gözlemlenmektedir. Aşağıdaki tabloda, "Amerikan Konuşma-Dil-İşitme

⁷⁶ Milli Eğitim Bakanlığı, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi İşitme Engelliler* (Ankara: MEB Yayınları, 2014), 7-8.

⁷⁷ Şebnem Sevinç vd., *İşitme Engelliler İçin Öğretmen Kılavuz Kitabı* (Ankara: MEB Yayınları, 2015), 1.

⁷⁸ Belgin – Böke, *İşitme Engelli Öğrencilerin İlkokul Öğretmenlerine Yaklaşım Prensipleri*, 4.

⁷⁹ Milli Eğitim Bakanlığı, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi İşitme Yetersizliği ve Kaynaştırma* (Ankara: MEB Yayınları, 2016), 5.

Derneği” tarafından önerilen işitme engel derecelendirme sistemi⁸⁰ ile Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yayımlanan “İşitme Engelliler İçin Öğretmen Kılavuz Kitabı” adlı eserde benzer bir sınıflandırma⁸¹ yapıldığı görülmektedir.

Tablo 1. İşitme engel derecelerinin sınıflandırılması

Amerikan Konuşma-Dil-İşitme Derneği		MEB İşitme Engelliler İçin Öğretmen Kılavuz Kitabı	
İşitme kaybının derecesi (dBHL)			İşitme kaybının derecesi (dBHL)
-10 – 15 dB	Normal	Normal	10 -15 dB
16 – 25 dB	Hafif (Minimal)	Çok hafif	16 – 25 dB
26 – 40 dB	Hafif	Hafif	26 – 40 dB
41 – 55 dB	Orta	Orta	41 – 55 dB
56 – 70 dB	Ağır orta	Orta ileri	56 – 70 dB
71 – 90 dB	Ağır	İleri	71 – 90 dB
91 dB ve üzeri	Derin	Çok ileri	91 dB ve üzeri

Yukarıdaki tabloya göre işitme kaybının ortaya çıkardığı engeller şu şekildedir:

- 10 – 15 dB: İşitme sorunu bulunmamaktadır.
- 16 – 25 dB: Yaprakların hışırtısı gibi sesleri işitme ve ayırt etme zorluğu yaşanır.
- 26 – 40 dB: Konuşma seslerinin bazılarını duymakta güçlük çekilir. Fısıltılı konuşmalar işitilemez.
- 41 – 55 dB: Karşılıklı konuşmaları anlamada zorlanılır.
- 56 – 70 dB: İşitme cihazı kullanmadan konuşmalar takip edilemez ve anlaşılabilir.
- 71 – 90 dB: Konuşma sesleri işitilemez. Yalnızca çevredeki şiddetli sesler işitilebilir.
- 91 dB ve üzeri: Konuşma sesleri işitilemez. Çok yüksek şiddetteki sesler işitilebilir.⁸²

1.2.1.2. İşitme Kaybının Oluş Zamanına Göre Sınıflandırılması

İşitme engeli, çocuklarda işitme engelinin oluş zamanına göre genellikle iki şekilde görülmektedir.

- *Dil öncesi işitme kaybı:* Sözel dili öğrenmeden önce ortaya çıkan engele denir.

⁸⁰ John Greer Clark, “Uses And Abuses Of Hearing Loss Classification”, *American Speech-Language-Hearing Association* 23/7 (Ağustos 1981), 497.

⁸¹ Şebnem Sevinç vd., *İşitme Engelliler İçin Öğretmen Kılavuz Kitabı*, 3.

⁸² Milli Eğitim Bakanlığı, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi İşitme Engelliler*, 8.

- *Dil sonrası işitme kaybı*: Temel dil becerilerini öğrendikten sonra ortaya çıkan engelle denir.⁸³

1.2.1.3. İşitme Kaybının Oluş Yerine Göre Sınıflandırılması

Oluş yerine göre beş çeşit işitme kaybı görülmektedir.

- *İletim Tipi İşitme Kaybı*: Dış kulak ya da orta kulağın bir durum sonucu etkilenmesi ile ses iç kulağa iletilmemektedir. Bu sebeple işitme kaybı ortaya çıkmaktadır. Burada sesi algılamada bir sorun söz konusu değildir ancak sesin iletiminde bir problem mevcuttur. Biriken kulak kiri, orta kulak iltihabı, işitme kanalının şişmesi, kulağa sokulan yabancı maddeler vs. durumlar iletim tipi işitme kaybının nedenleri arasında sayılmaktadır.
- *Sensörinöral (Duyusal – Sinirsel) Tip İşitme Kaybı*: İç kulak ile iç kulaktan beyne giden sinirlerin zedelenmesi neticesinde ortaya çıkan işitme kaybına denir. Sensörinöral kayıplar iletim tipi işitme kayıplarına göre ekseriyetle daha ağır ve kalıcıdır. Genetik faktörler, ilaç kullanımı veya enfeksiyonlar sensörinöral işitme kaybının nedenleri arasında sayılmaktadır.
- *Karma Tip (Mix) İşitme Kaybı*: İletim tipi ve duyusal – sinirsel tip işitme kaybının bir arada görüldüğü işitme kaybı türüdür.
- *Merkezi (Santral) Tip İşitme Kaybı*: Merkezi sinir sisteminde ortaya çıkan bir zedelenme neticesinde oluşan bir işitme kaybıdır. Bu tür işitme kayıplarında dış ve orta kulak görevini yerine getirmektedir. İç kulak ve işitme sinirleri de olması gerektiği gibi çalışmaktadır ancak merkezde bir bozukluk bulunmaktadır. Bu hasar, bireyin sesleri algılamasına ve anlamlı bir şekilde reaksiyon göstermesine mâni olmaktadır.
- *Psikolojik (Fonksiyonel) İşitme Kaybı*: İşitme organlarının yapısında ve fonksiyonunda bir bozukluk olmamasına rağmen işitme gerçekleşmez. Bu duruma histerik sağırılık ya da psikosomatik sağırılık da denilmektedir. Çocuklarda psikotik durumlarla, yetişkinlerde psikonevrozla beraber görülebilmektedir. Bu tür işitme kaybı genellikle aniden oluşur.⁸⁴ Burada kişinin herhangi bir sebepten ötürü işitme kaybı varmış gibi davranması veya gerçekte işitme kaybının bulunduğu inanmasıyla meydana gelen durumdur.⁸⁵

⁸³ Milli Eğitim Bakanlığı, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi İşitme Yetersizliği ve Kaynaştırma*, 6.

⁸⁴ Milli Eğitim Bakanlığı, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi İşitme Yetersizliği ve Kaynaştırma*, 6.

⁸⁵ Milli Eğitim Bakanlığı, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi İşitme Engelliler*, 9.

1.3. İşitme Engeli Oluşumunda Rol Oynayan Faktörler

İşitme engeli, doğuştan olabildiği gibi sonradan da gelişebilmektedir. İşitme engelinin nedenleri; doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası olmak üzere üç başlık altında incelenmektedir.

- *Doğum Öncesi Nedenler:* Doğum öncesi nedenler, annenin hamilelik sürecinde bebeği ve kendi sağlığını etkileyen durumlarla ilgilidir. Hamilelik döneminde annenin işitme sistemine zarar veren ilaçlar kullanması, alkol tüketmesi, röntgen çektirmesi, şeker hastalığı ve kansızlık gibi sistematik rahatsızlıklarının bulunması, enfeksiyon veya kızamıkçık ya da sarılık gibi hastalıklar geçirmesi işitme engelinin doğum öncesi nedenleri olarak sıralanabilir. Ayrıca, annenin kaza geçirmesi, çarpması veya yaralanması da işitme engeli oluşumunda önemli bir etken olarak değerlendirilmektedir. İşitme engelinin ortaya çıkmasında anne ve babanın kan uyumsuzlukları, akraba evlilikleri ve genetik faktörlerin rolü de önemli bir yer tutar.
- *Doğum Anı Nedenler:* Bu nedenler, doğum esnasında gerçekleşen ve bebeğin sağlığını olumsuz etkileyen durumlarla ilgilidir. Doğum anında bebeğin kafa travması geçirmesi, oksijensiz kalması, kordon dolanması gibi komplikasyonlar ile sarılık görülmesi, işitme engelliğe neden olan faktörler arasındadır. Ayrıca, doğum sırasında bebeğin baş, boyun ve kulaklarında zedelenmelerin olması da bu nedenler arasında sayılmaktadır.
- *Doğum Sonrası Nedenler:* Doğum sonrasında bebekte ortaya çıkan ve sağlık durumunu etkileyen durumlar, işitme engeline yol açan doğum sonrası faktörlerle ilişkilidir. Bu faktörler arasında, bebeğin orta ve iç kulak yapısında zedelenme, havale veya menenjit gibi hastalıkların geçirilmesi, orta kulak iltihabı ve işitme kaybına neden olan ilaçların kullanımı bulunmaktadır.⁸⁶ Ayrıca, bebeğin kafatası, baş ve kulaklarına sert darbe alması ya da yüksek şiddette sese veya gürültüye maruz kalması da işitme engeli oluşumunda sayılabilecek nedenler arasındadır.⁸⁷

1.4. İşitme Engelliliğine İlişkin İstatistiksel Veriler

Ülkemizde yılda takriben 1.100.000'e yakın bebek dünyaya gelmektedir. Her bin bebekten 2 ila 3'ü ise işitme kaybıyla doğmaktadır. Çocukluk döneminde geçirilen hastalıklar, kazalar, kulak enfeksiyonları ve belirli ilaç kullanımları gibi nedenlerle, geçici işitme kayıpları da dâhil olmak üzere bu oran %6'ya kadar çıkabilmektedir. Ülkemizde yaşayan işitme engelli bireylerin sayısı hakkında bilgi Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sağlanmaktadır. Bakanlık tarafından oluşturulan Ulusal Engelli Veri Sistemi'nde kayıtlı toplam engelli sayısı

⁸⁶ Milli Eğitim Bakanlığı, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi İşitme Yetersizliği ve Kaynaştırma*, 8.

⁸⁷ Milli Eğitim Bakanlığı, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi İşitme Engelliler*, 9.

2.511.950'dir. Bu sayının 1.414.643'ü erkeklerden, 1.097.307'si ise kadınlardan oluşmaktadır. İşitme engelli bireylerin sayısı ise bu toplamın içinde 179.867 kişidir.⁸⁸ Buna göre veri sisteminde kayıtlı engellilerin engel gruplarının dağılım oranlarına bakıldığında, işitme engellilerin %7,97'lik bir oranı oluşturduğu görülmektedir.⁸⁹ İşitme engelliler ile ilgili TÜİK tarafından yapılan analizler, ülkemiz genelinde işitme engeliyle ilgili somut veriler sunmaktadır. Aşağıdaki tabloda TÜİK'in sadece bir kez 2002 yılında yapmış olduğu "Türkiye Engelliler Araştırması" istatistiği, engelin türü ve engelin ortaya çıkış zamanına göre engelli nüfus oranını gösteren verileri içermektedir.⁹⁰

Tablo 2. İşitme engelinin ortaya çıkış zamanına göre işitme engelli nüfus oranı (%)

	Doğuştan			Sonradan			Bilinmeyen		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	29,5	29,1	29,9	67,1	68,1	65,9	3,4	2,7	4,2

Yukarıdaki tabloda elde edilen verilere göre, 2002 yılında işitme engelli bireylerin sonradan işitme engelli olma oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuç, bireylerin sonradan işitme engeline yol açabilecek enfeksiyon, havale, menenjit, orta kulak iltihabı, çarpma ya da darbe vs. gibi durumlarla karşılaştıklarının bir göstergesidir.

TÜİK'in 2002 yılında yapmış olduğu Türkiye Engelliler Araştırması verilerine göre, 2002 yılı itibariyle işitme engelli birey oranı toplam nüfusun %0,40'lık bir dilimine tekabül etmektedir. Ortopedik, görme ve zihinsel engelli birey sayısının işitme engelli bireylerden fazla olduğu tespit edilmiştir. İşitme engelli bireylerin genel olarak 70 yaş ve üzeri olması, yaşlılık ve işitme engeli arasında bir ilişkinin olabileceği şeklinde yorumlanabilir. İşitme engelli bireylerin yerleşim yerlerine bakıldığında ise kırdaki engelli nüfusunun kentten fazla olduğu anlaşılmaktadır. Buradaki sonucun kır ve kent arasındaki hastane ve ön tarama imkânlarının farklılığından kaynaklı olabileceği düşünülebilir. Ayrıca ülkemizde işitme tarama testi uygulamasına 2004 yılında başlandığı unutulmamalıdır.⁹¹ Verilere göre işitme engelli erkek nüfusunun kadınlardan daha fazla olduğu da görülmektedir.

TÜİK tarafından 2008 yılından itibaren yapılan "Türkiye Sağlık Araştırması" istatistiği de işitme engelli bireylerle ilgili bizlere önemli veriler sağlamaktadır. 15 yaş ve üzeri işitme sorunu olan bireylerin cinsiyet ve yaş gruplarına göre dağılımlarını ele alan bu araştırma; 2016 yılına kadar senede iki defa yapılırken, 2019 yılından itibaren senede üç defa yapılmaya

⁸⁸ SB, "Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü".

⁸⁹ ASHB, *Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni*.

⁹⁰ TÜİK, *Türkiye Engelliler Araştırması*.

⁹¹ Kamran Sarı, "Yenidoğan İşitme Tarama Testi Sonuçlarımız", *Elektronik Kulak Burun Boğaz ve Baş Boyun Cerrahisi Dergisi* 20/2 (2021), 115.

başlanmıştır. 2008-2022 yılları arasında elde edilmiş veriler genel olarak değerlendirildiğinde yaş ilerledikçe engel oranının arttığı söylenebilir. Bu sonuç, 2002 yılında yapılan Türkiye Engelliler Araştırması istatistiğindeki sonuç ile aynıdır. Dolayısıyla bu araştırmadan da benzer sonucun çıkması yaşlılık ile engel arasında bir korelasyon olduğu fikrini güçlendirmektedir. 2008-2022 yılları arasındaki istatistiğin 2002 yılındaki istatistikten farkı ise engelli kadın ve engelli erkek oranlarındaki değişimdir. 2002 yılı istatistiği verilerine göre erkeklerin kadınlardan daha fazla olduğu sonucuna ulaşılırken 2008-2022 yılları arasındaki istatistikte engelli kadın nüfusunun erkeklerden daha fazla olduğu tespit edilmiştir.⁹²

1.5. Başa Çıkma

İnsan hayatı boyunca ailesinden ya da sosyal çevresinden sevdiği birini kaybetme, boşanma, tedavisi olmayan hastalıklar, aile içi şiddet, trafik kazaları gibi birçok olumsuz olayla karşılaşabilmektedir. Bu tür hadiselerin yol açtığı stresli zamanların üstesinden gelebilme sürecine “basa çıkma” adı verilmektedir.⁹³ Basa çıkma; bireyin iç ve dış dünyanın getirdiği ihtiyaç ve zorlukları gidermek, onları kontrol altına almak ve stresleri azaltmak için bilişsel ve davranışsal çabalar göstermesine denir.⁹⁴ Basa çıkma, stresli ve sıkıntılı süreçlerde bireylerin içsel talepleri ile dışsal koşulları idare etmek için başvurdukları düşünce ve davranışların genel adıdır.⁹⁵ Kısaca, stres oluşturan durumlarla mücadele etme sürecine “basa çıkma” denir.⁹⁶

Basa çıkma, sıkıntılı süreçlerde başvuru bir anlam arayışıdır. Bu arayış, var olan anlamın muhafaza edilmesi ve anlamın muhafazasının imkânsız olduğu hâllerde anlamın dönüştürülmesi manasına gelir.⁹⁷ Bu doğrultuda ortaya konacak olan basa çıkma davranışları; bireyin herhangi bir durum karşısında ihtiyaç duyduğu esnada gereken desteği alabilmesi, farklı görüşlere açık olabilmesi ve bu hususlarda esneklik gösterebilmesi bakımından önemlidir. Basa çıkma davranışları iki durumda incelenebilir: Birincisi, bireyin içinde bulunduğu durumun kendisini ne kadar tehdit edici bulduğudur. İkincisi ise, tecrübe ettiği durum ile ilgili hangi basa çıkma kaynaklarının olduğunu ya da olmadığını tespit etmesidir.⁹⁸

⁹² Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *Türkiye Sağlık Araştırması* (1 Haziran 2023).

⁹³ Zeynep Sağır, *Suriyeli Mültecilerde Dini Basa Çıkma ve Ruh Sağlığı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 20.

⁹⁴ Ebru Basut, “Stres, Basa Çıkma ve Ergenlik”, *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 13/1 (2006), 31-32.

⁹⁵ Richard Lazarus – Susan Folkman, *Stres, Appraisal and Coping* (New York: Springer Publishing Company, 1984), 141.

⁹⁶ Halil Ekşi, *Basaçıkma, Dini Basaçıkma ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001), 19.

⁹⁷ Zehra Işık, *Ebeveyni Ölen Yetişkinlerde Dini Basa Çıkma* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 62.

⁹⁸ Besime Betül İnan, *YKS Öğrencilerinin COVID-19 Korkusu, Sınav Kaygısı ve Basa Çıkma Tutumları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi: Edirne Örneği* (İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 21-22.

Başa çıkma stratejisi; psikologlara göre, algılanan bir tehdide karşı bireyin yaşadığı kaygıyı yenme çabasıdır. Örneğin; stresli kişi dikkatini işine verir, spor yapar, farklı konulardan bahsederek strese sebep olan durumdan uzaklaşmaya gayret eder. Bunların tamamı başa çıkma stratejileri arasında yer almaktadır.⁹⁹ Ayrıca bireylerin stresli zamanlarda kullandıkları başa çıkma stratejileri kişiden kişiye değişebilmektedir.¹⁰⁰

Baş çıkma tarzları farklı biçimlerde sınıflandırılmaktadır. Bunların içerisinde işlevi açısından en çok karşılaşılan tanımlama Lazarus ve Folkman'a aittir. Lazarus ve Folkman başa çıkmayı "problem odaklı başa çıkma" ve "duygu odaklı başa çıkma" şeklinde ikiye ayırmıştır.¹⁰¹ Problem odaklı başa çıkma stratejisinde birey strese sebep olan durumun tesirini azaltmak ya da yok etmek suretiyle o durumu değiştirebileceğini değerlendirir ve problemin çözümü için harekete geçer. Yani problemi tanımlar, çeşitli çözüm önerileri bulur ve elverişli olanı değerlendirerek öne çıkan çözümü problemin hâllolması için kullanır. Duygu odaklı başa çıkma stratejisinde ise birey durumu değiştirmeye gayret etmez. Daha çok kaçınma, uzaklaşma, seçici dikkat veya olumlu karşılaştırma gibi yöntemler kullanarak deneyimlediği duygusal sıkıntıyı aza indirmeye çalışır.¹⁰² Örneğin; kansere yakalanan bir bireyin, hastalığın ilk semptomlarını fark ederek derhal hastaneye gitmesi, probleme odaklanmış bir stratejinin kullanılmasıdır. Bireyin hastalığın ilk semptomlarını inkâr etmesi ve hastalığın neden olduğu negatif duyguları en alt seviyede tutmaya çalışması ise duygu odaklı bir stratejinin kullanılmasına örnektir.¹⁰³

Folkman ve Lazarus, bu iki başa çıkma stratejisinin faydalarını araştırmalarında ifade etmişlerdir. Problem odaklı başa çıkma stratejisinde; stresörün tesirinin azaltılabilmesi, geri getirilemeyecek kayıpların kabullenilebilmesi, benlik saygısı ve duygusal kontrolün artması gibi faydalar sayılmaktadır. Stres tepkisinin düşürülmesi, yüksek umut ve cesaretin muhafaza edilmesi ve benlik saygısının geri kazanılması ise duygusal başa çıkma stratejilerinin faydaları olarak belirtilmektedir.¹⁰⁴

⁹⁹ Elif Gün, *Stresle Başa Çıkma Bilişsel Süreçler ve Dindarlık Üzerine Bir İnceleme* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 11-12.

¹⁰⁰ Ayşe Betül Tozal, *6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerini Yaşayan Genç Kadınlarda Dini Başa Çıkma (Malatya Örneği)* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024), 31.

¹⁰¹ Susan Folkman at.al., "Appraisal, Coping, Health Status, and Psychological Symptoms", *Journal of Personality and Social Psychology* 50/3 (1986), 572.

¹⁰² Sueda Özcan Ceran, *The Role of Hope and Coping Styles in Optimism* (Ankara: Middle East Technical University, Graduate School of Social Sciences, Master Thesis, 2013), 21-22.

¹⁰³ Hülya Şahin, *Yetiştirme Yurtlarında Kalan ve Aileleriyle Yaşayan Liseli Gençlerin Stresle Başa Çıkma Stratejileri* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995), 22.

¹⁰⁴ Ayşe Güner, *Lise Öğrencilerinde Stres Başa Çıkma ve Dinî Başa Çıkma* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 46-47.

1.5.1. Dini Başa Çıkma

Din; insanın varlığı, dünya, evren, olağan ya da olağanüstü olaylar hakkında bilgiler sunmaktadır. Dine inanan birey de genel olarak hayatını dine göre yorumlamaktadır. Din psikolojisinin görevlerinden biri de insanların kullandıkları dini açıklamaların karakteristiğini ortaya koymaktır.¹⁰⁵ Din ve başa çıkma kavramlarını bir araya getirerek dini başa çıkma terimini kullanan Pargament, aynı zamanda hem Hristiyan inancı hem de İslam inancına yönelik dini başa çıkmayla ilgili ilk çalışmalara öncülük etmiştir.¹⁰⁶

Dini başa çıkma, bireyin tecrübe ettiği zorluklarla baş edebilmesi için dini inançlardan ve manevi kaynaklardan destek alma sürecine denir. Dini inançlar; yaşanan hadiselerle anlam atfetme, acıyı kabullenme ve uyum sağlama gibi yönleriyle karşılaşılan sorunlarla başa çıkmada bir problem çözücü vazifesini üstlenmektedir.¹⁰⁷ Diğer bir tabirle din, insanların anlam arayışına bir anlam sistemi sunmaktadır.¹⁰⁸ Dini metinlerdeki öğretiler, dua, ibadet gibi muhtelif uygulamalar stresli zamanlarda duygusal ve manevi ihtiyaçların karşılanmasına yardımcı olmaktadır.¹⁰⁹ Dini başa çıkma; bireyin yaşadığı tehdit, kayıp, hayata dair zorluklar ve sorunlara karşı dini inancın ve maneviyatın gereklerine uygun çözümler geliştirerek benliğini koruması şeklinde de tanımlanmaktadır.¹¹⁰ Başka bir tanımda ise dini başa çıkma, bireylerin doğal afetler, başarısızlıklar, boşanma, kayıplar gibi stresli durumlar karşısında inancı kullanma yöntemi olarak ifade edilmektedir.¹¹¹

Dini başa çıkma, zor durumlarda ortaya çıkabilecek olumsuz duygusal sonuçları engellemek ya da hafifletmek, anlamı korumak veya değiştirmek ve problem çözümünü kolaylaştırmak için dini inanç ve davranışların referans alınmasıdır.¹¹² Dini başa çıkmanın; tevekkül, itaat, sabır, alçakgönüllülük, affetme, kabullenme, şükür, dua vs. gibi dini ve manevi unsurları vardır.¹¹³ Tüm bunlardan hareketle, dinin birey nazarındaki etki ve öneminin yadsınamaz bir gerçek olduğu söylenebilir. Çünkü din müntesiplerinin algılarını, başa çıkma yöntemlerini ve şahsi

¹⁰⁵ Bernard Spilka at.al., "A General Attribution Theory for the Psychology of Religion", *Journal for the Scientific Study of Religion* 24/1 (1985), 1.

¹⁰⁶ Zeynep Sağır, *Suriyeli Kadın Mültecilerde Kültürel Uyum, Ruh Sağlığı ve Din* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 66.

¹⁰⁷ Naci Kula, "Deprem ve Dini Başa Çıkma", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2002), 240-241.

¹⁰⁸ Fatma Betül Toprak, *Çocuk Sahibi Olamayan (İnfertil) Kadınlarda Dini Başa Çıkma Süreçleri ve Yalnızlık Durumunun İncelenmesi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024), 24.

¹⁰⁹ Ayşe Nur Özkan, *Esmâ-İ Hüsnâ İçerikli Psikoeğitim Modelinin Bireylerin Tanrı Tasavvuru, Dini Başa Çıkma Düzeyi ve Psikolojik Sağlıklarına Etkisi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024), 38.

¹¹⁰ Fatma Sağlam Demirkan, *Diyaliz Hastalarında Bağlanma, Dini Başa Çıkma ve Yaşam Memnuniyeti Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 82.

¹¹¹ Nevzat Gencer – Muammer Cengil (ed.), *Din Psikolojisi* (İstanbul: Lisans Yayınları, 2021), 251.

¹¹² Harold Koenig at.al., "Religious Coping and Health Status in Medically Ill Hospitalized Older Adults", *The Journal of Nervous and Mental Disease* 186/9 (1998), 513.

¹¹³ Ali Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak: Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-sosyal Bir Araştırma* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2012), 43.

değerlerini belirleyen ve yönlendiren güçlü modeller sunmaktadır.¹¹⁴ Dolayısıyla birey deneyimlediği olay ve durumlar karşısında dinden, dini inanç ve ibadetlerden yararlanmaktadır. Olayları din ile ilişkilendirerek değerlendirmekte yani “dini düşünce – olay irtibatı” kurmaktadır. Problem çözme sürecinde dini referans olarak perspektifini, tutum ve davranışlarını bu yaklaşımla ele almaktadır. Hülasa, dini başa çıkma yöntemleri kişilerin psikolojik uyum sağlamalarına olumlu yönde etki etmektedir.¹¹⁵

Dini başa çıkma, bireyin kriz esnasında ve zor zamanlarda içinde bulunduğu durum ile baş edebilmesi için kutsal olana yönelmesi ve anlam arayışında olmasıdır. Bu başa çıkma tarzında çeşitli dini tutum, davranış ve yöntemler vardır.¹¹⁶ Dini başa çıkma yöntemleri, olumlu dini başa çıkma ve olumsuz dini başa çıkma olarak ikiye ayrılmaktadır.

- *Olumlu dini başa çıkma*: Bireyin Yaratıcısına yakınlık duyması, O’ndan yardım istemesi, O’nun inayetiyle problemleri çözebileceğine inanması, buna uygun şekilde dua ve ibadetlere yönelmesidir.¹¹⁷ Olumsuz durumları/yaşantıları iyiye yorma, Allah’tan manevi yardım arama, din adamı ya da cemaatten destek alma ve başkalarına manevi yardımda bulunma, olumlu dini başa çıkma yöntemleridir. Birey başına gelen musibetlerin Allah tarafından kendisine gelen bir mesaj olduğuna inanmaktadır.¹¹⁸ Yapılan araştırmalar, olumlu dini başa çıkma yönteminin olumsuz dini başa çıkmaya göre daha fazla kullanıldığını göstermektedir.¹¹⁹
- *Olumsuz dini başa çıkma*: Bireyin yaşadığı problemlerin sebebi olarak Allah’ı görmesi, problemin esas kaynağını Allah’a atfederek Allah’ı suçlaması ve bireyin manevi memnuniyetsizliğini ifade eder.¹²⁰ Allah ile zayıf bir bağ vardır; yaşanan stresli ya da kötü bir olay karşısında yüzeysel bir dini çaba bulunmaktadır.¹²¹

Din, başa çıkma konusunda pasif kalmamakta ve duygu odaklı ya da inkâr gibi basmakalıp yöntemler kullanmamaktadır. Anlamı koruma ya da dönüştürme bağlamında din birtakım örüntüler sunmaktadır. Pargament ve arkadaşlarına göre bu durum ve açıklamalar şu şekildedir:

- *Hayra Yorma*: Stres etkenini din aracılığıyla hayırlı ve faydalı olarak yorumlama.

¹¹⁴ Ali Rıza Aydın, “Din ve Psikoloji İlişkisi Üzerine”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/4 (2004), 21.

¹¹⁵ Firdevs Tubanur Karaduman – Ali Rıza Aydın, “Ergen Sorunları ve Başetme Yöntemi Olarak Maneviyat/Manevi Danışmanlık”, *Academic Platform Journal of Islamic Research* 8/3 (2024), 412.

¹¹⁶ Nimet Ferah, *Boşanma Sürecindeki Bireylerde Dini Başa Çıkma Davranışlarının Analizi* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 104.

¹¹⁷ Kula, “Deprem ve Dini Başa Çıkma”, 250.

¹¹⁸ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş* (İstanbul: Dem Yayınları, 2012), 65.

¹¹⁹ Recep Gümüş, *Evde Bakım Ücretinden Yararlanan Bakıcılarda Dini Başa Çıkma: Bucak Örneği* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 53.

¹²⁰ Kula, “Deprem ve Dini Başa Çıkma”, 250.

¹²¹ Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş*, 65.

- *Cezalandırıcı Allah Düşüncesi*: Stresörleri, kişinin günahları için Allah tarafından bir ceza olarak görme.
- *Şeytan İşi Olarak Değerlendirme*: Stres kaynağını şeytana isnad ederek şeytan işi olarak yorumlama.
- *Allah'ın Kudretine Yorma*: Allah'ın güç ve kudretinin stresli duruma tesir ettiğini düşünme.
- *İşbirlikçi Dini Başa Çıkma*: Problemin çözümünde Allah ile işbirliğine giderek kontrolü sağlamaya çalışma.
- *Dini Başa Çıkmanın Ertelenmesi*: Pasif bir şekilde durumu Allah'a bırakma ve O'nun kontrol etmesini bekleme.
- *Özerk Dini Başa Çıkma*: Allah'ın yardımından ziyade bireysel inisiyatifle kontrolü sağlama gayreti.
- *Yalvarış/Rica/Şefa'at Dileme*: Stresli olayın kontrolünün sağlanmasını umarak bir mucize ya da ilahi bir müdahale için Allah'a yalvarmak.
- *Manevi Destek Arayışı*: Allah sevgisi ve murakabesi ile teselli ve rahatlama arayışında olma.
- *Dini Arınma*: Dini faaliyetler, ritüeller ve tövbeyi vesile kılarak manevi temizlenme arayışında olma.
- *Manevi Bağ*: Aşkın olanlara bağlılık duygusu.
- *Manevi Hoşnutsuzluk*: Kişinin güç durumlarda Allah'a karşı hoşnutsuzluk ifadeleri.
- *Din Görevlileri ya da Cemaat Üyelerinden Destek İsteme*: Cemaat müntesiplerinin ve dini şahsiyetlerin sevgisi ve alakası ile teselli ve rahatlama arayışında olma.
- *Dini Yardım*: Diğer bireylere manevi destek ve teselli sağlamaya çalışma.
- *Kişilerarası Dini Hoşnutsuzluk*: Zorlu bir süreç geçiren kişinin din adamları veya cemaat müntesiplerine karşı memnuniyetsizliği.
- *Dini Bağışlama*: Bir suç ile ilintili olarak öfke, incinme ve huzura zarar veren korkudan kurtulmak için dine müracaat etme.¹²²

¹²² Kenneth Pargament et.al., "Religious Coping Among the Religious: The Relationships Between Religious Coping and Well-Being in a National Sample of Presbyterian Clergy, Elders, and Members", *Journal for the Scientific Study of Religion* 40/3 (2001),498-499.

1.6. İşitme Engellilerde Dini Başa Çıkma Konusunda Yapılan Araştırmalar

Engellilik ile engel türleri, yerli ve yabancı pek çok araştırmaya konu olmuştur. Bu araştırmalarda engelli bireylerin yaşam doyumu¹²³, iyi oluş¹²⁴, yaşam kalitesi¹²⁵ gibi değişkenlerle olan ilişkileri incelenmiştir. Bazı araştırmalarda da engellilik ile din ilişkisinin incelendiği görülmektedir. Örneğin Timur'un çalışmasında zihinsel engelli bireylerde dini tutum motifleri ele alınmıştır.¹²⁶ Bir başka araştırmada, özel gereksinimli öğrencilerin din eğitiminde karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerilerine değinilmiştir.¹²⁷ Musayev ise zihinsel engelli çocuklarda din eğitiminin önemini çalışmıştır.¹²⁸

Engellilik ve dini başa çıkma konusunda da alanyazında bazı çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Muhcu, ortopedik engellilerde dini başa çıkma konusunu ele almış ve engelli bireyler tarafından olumsuzluklara karşı en fazla kullanılan başa çıkma yönteminin dini başa çıkma yaklaşımları olduğunu tespit etmiştir.¹²⁹ Benzer bir çalışmayı da Güngör Hatay'da farklı dini gruplar üzerinde yapmış ve dinin engele dair olumsuzluklarla başa çıkmada önemli bir rol üstlendiğini ve olumsuz dini başa çıkma yöntemlerinin daha az kullanıldığını bulgulamıştır.¹³⁰

Ancak işitme engelini din bağımsız değişkeni ile ele alan çalışmalar sınırlı sayıdadır. Bu çalışmalardan birinde Başkonak Türkiye'deki lise mezunu işitme engellilerin din eğitiminde

¹²³ Ayrıca bk. Savaş Duman vd., "Bedensel Engelli Sporcularda Kendine Güven Duygusu ile Yaşam Doyum Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8/1 (2011), 1364.; Ali Burak Toy vd., "İşitme Engelli Güreşçiler ile İşitme Engelli Sedanter Bireylerin Bazı Değişkenler Açısından Benlik Saygısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Sportive* 3/2 (2020), 48.; Kenan Temiz, *Görme Engellilerde Ruhsal Belirtilerin, Yaşam Doyumunun ve Stresle Baş Etme Tarzlarının Araştırılması* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıpta Uzmanlık Tezi, 2010), 63.

¹²⁴ Ayrıca bk. Yeşim Karaç Öcal vd., "İşitme Engelli Erkek Millî Hentbol Takım Oyuncularının Kaygı Düzeyleri ve Psikolojik İyi Oluş Hâllerinin İncelenmesi: Nitel Araştırma", *Türkiye Klinikleri Spor Bilimleri Dergisi* 15/2 (2023), 264.; Alaattin Ciminli vd., "Ortopedik Engelli Bireylerde İyi Oluş ve Sosyal Dışlanma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi* 18/37 (2023), 241.; Rıfat Kerem Gürkan vd., "Engelli Sporcularda Psikolojik İyi Oluş ve Serbest Zaman Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *International Journal of Sport Exercise and Training Sciences* 7/2 (2021), 73.

¹²⁵ Ayrıca bk. Berat Şahin, *Covid-19 Pandemisinde Bedensel/Ortopedik Engelli Bireylerin Yaşadığı Zorluklar ve Yaşam Kalitelerinin İncelenmesi* (Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2024), 3.; Hande Yazıcıoğlu vd., "Görme Engelli Çocuklar, Yaşam Kalitesi ve Spor", *Journal of Sport and Health Researches* 1/1 (2020), 35.; Gözde Algün Doğu, "İşitme Engelli Elit Sporcularda Yaşam Kalitesi", *International Journal of Contemporary Educational Studies* 3/2 (2017), 58.

¹²⁶ Muhammed Timur, *Zihinsel Engelli Bireylerde Dini Tutum Motifleri-Bursa Örneği* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), vii.

¹²⁷ Münir Yıldırım, *II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi Bildiri Tam Metin Kitabı* (Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2018), 14.

¹²⁸ İslam Musayev, "Zihinsel Engelli Çocuklar İçin Din Eğitiminin Önemi", *Bakı Dövlət Universiteti İlahiyyat Fakültəsinin Elmi Məcmuəsi* 23/23 (2015), 193-204.

¹²⁹ Selvi Muhcu, *Ortopedik Engellilik ve Dini Başa Çıkma (Trabzon Örneği)* (Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 104.

¹³⁰ Ebru Güngör, *Ortopedik Engellilerde Dinî Başa Çıkma: Hatay Örneği* (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), 203.

karşılaştıkları güçlükleri değerlendirmiştir.¹³¹ Başka bir çalışmasında Başkonak, covid-19 sürecinde işitme engellilere yönelik uzaktan yaygın din eğitimi konusunu araştırmıştır.¹³² Obuz ise, işitme engelli ergenlerde engelleriyle ilgili dini atıfları ile saldırganlık düzeylerini incelemiş ve katılımcıların olumlu dini atıflarda bulduklarını tespit etmiştir.¹³³

Bununla birlikte az da olsa alanyazında işitme engelliliği ve dini başa çıkmayı konu edinen çalışmalara raslanmaktadır. Örneğin; Riaz ve Anwar, 83 erkek ve 82 kız olmak üzere toplamda 165 kişilik bir öğrenci grubuyla cinsiyete dayalı karşılaştırmalı bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada, işitme engelli öğrenciler arasında stresle başa çıkma stratejilerinin kullanımını ele alınmıştır. Amaçlı örnekleme yönteminin kullanıldığı nedensel-karşılaştırmalı bir çalışmadır. Araştırmanın bulgularına göre en yaygın başa çıkma stratejileri; dini başa çıkma, olumlu yeniden yorumlama ve planlamadır. Kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha fazla dini başa çıkma stratejisi kullandığı tespit edilmiştir. Yaş değişkeninin, dini başa çıkmayla pozitif olarak ilişkili olduğu saptanmıştır.¹³⁴

Kayacı, “İşitme Engelli Öğrencilerin Sorunları ve Dini Başa Çıkma Yöntemleri” adlı nitel çalışmasında 9 erkek ve 2 kız olmak üzere 11 tane işitme engelli lise öğrencisi üzerinde araştırma yapmıştır. Araştırma sonucunda, işitme engelli öğrencilerin problemlerinin üstesinden gelmede olumlu dini başa çıkma yöntemlerine çokça başvurdukları tespit edilmiştir. Dini düşünce, duygu ve davranışların problemlerle başa çıkmada büyük bir öneme sahip olduğu bulgulanmıştır. Allah’a duyulan güven, ibadet ve dua gibi dini başa çıkma yöntemlerine sıkça rastlanmaktadır. Öğrencilerin sorunları şikâyet ile değil sabır ile karşıladıkları ve bazı zamanlar neden engelli olduklarını sorguladıkları ve bu durumda huzursuz oldukları ifade edilmiştir.¹³⁵

Aktaş, 55 kadın ve 95 erkek olmak üzere toplam 150 işitme engelli bireyle yaptığı araştırmada “Başa Çıkma Tutumları Ölçeği (COPE)” kullanmıştır. Katılımcıların ölçekteki alt boyutlardan aldıkları puanlar çeşitli değişkenler açısından karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak, dini olarak başa çıkma alt boyutunda yaş grupları açısından anlamlı fark olduğu saptanmıştır [$t_{(148)}=-2.414$, $p<.05$]. 65 yaş üstü katılımcıların puanlarının (Ort.=3.21, SS=.93) 40-65 yaş aralığındaki

¹³¹ Mustafa Başkonak, *Türkiye’deki Lise Mezunu İşitme Engellilerin Din Eğitiminde Karşılaştıkları Güçlüklerin Öğrenci ve Eğitimci Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 171-174.

¹³² Mustafa Başkonak, “Covid-19 salgın sürecinde işitme engellilere yönelik uzaktan yaygın din eğitimi”, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 12 (2021), 89-119.

¹³³ Filiz Obuz, *İşitme Engelli Ergenlerde Engelleriyle İlgili Dini Atıfları ile Saldırganlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), i.

¹³⁴ Maliha Riaz - Shazia Anwar, “Use of Stress Coping Strategies among Students with Hearing Impairment: A Gendered-Comparative Study”, *Global Sociological Review*, 8/1 (2023), 278.

¹³⁵ Eyyüp Kayacı, “İşitme Engelli Öğrencilerin Sorunları ve Dini Başa Çıkma Yöntemleri”, *Tasavvur/Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 9/1 (2023), 732.

katılımcıların puanlarından (Ort.=2.85, SS=.90) anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir.¹³⁶

Gürer ve Kaya, işitme ve görme engellilere yönelik yaptıkları araştırmada 15 işitme engelli ve 15 görme engelli olmak üzere toplam 30 katılımcı ile çalışmışlardır. Engelli bireylerin dinle ilişkilerinin incelendiği bu çalışmada, işitme engelli katılımcılardan sadece birinin (İK51) engeli nedeniyle din eğitimi almak istediği ve engeliyle başa çıkma sürecinde din eğitiminin kendisine yardımcı olduğunu düşündüğü ifade edilmiştir. Yedi işitme engelli birey (İK50, İK51, İK47, İK38, İK29, İK27, İK44), engelliliğin ortaya çıkardığı değişikliklerle başa çıkma sürecinde Allah'tan/ inançtan/dinden destek aldıklarını belirtmişlerdir.¹³⁷

Ünal, engellilerin engelliliği nasıl değerlendirdikleri ile engellilikten kaynaklanan sorunlarla başa çıkmada dinin etkisi gibi benzeri sorulara cevap aradığı nitel çalışmasında çeşitli engel türlerine sahip 58 katılımcı ile görüşmüştür. 58 katılımcının 8'ini işitme engelli bireyler oluşturmaktadır. İşitme engelli katılımcılardan biri (43), Kur'an'ı ve ezanı işitemediği için dini hayatında olumsuz etkilendiğini söylemiştir. İşitme engelli ve diğer engelli bireylerin sorunlarının üstesinden gelmede dini başa çıkma yöntemleri olarak namaz, oruç, dua gibi çeşitli ibadetler yaptıkları saptanmıştır.¹³⁸

Genel olarak değerlendirildiğinde, dini başa çıkma konusunda işitme engelli bireyler tarafından olumlu dini başa çıkma yöntemlerinin daha fazla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Allah'a ve ahirete inanma, tevekkül, namaz, oruç, sabır ve dua gibi dini başa çıkma yöntemlerine sıkça başvurdukları tespit edilmiştir.

¹³⁶ Senanur Aktaş, *İşitme Cihazı Kullanan Erişkin Bireylerde Cope Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme* (Konya: KTO Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 25.

¹³⁷ Banu Gürer – Elif Kaya, "İşitme ve Görme Engellilere Yönelik Yaygın Din Eğitimi Hizmetlerine Katılanların Problem ve Beklentileri (İstanbul Örneği)", *Darulfunun İlahiyat* 35/1 (2023), 266-267.

¹³⁸ Ünal, "Engellilerin Engelliliğe Bakışı ve Dine Yaklaşımları", 1474.

2. BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Deseni

Çalışma, nitel araştırma desenine uygun olarak planlanmıştır. Sosyal bilimlerde yapılan araştırmalarda olgu ve olayların kendine özgü şartlarda incelenmesi, araştırmacının bu durumlar içerisindeki olguları/olayları detaylı ve derinlemesine tetkik etmesi, açıklaması ve yorumlaması gerekmektedir. Bu durum, nicel araştırma yöntemlerinin literatüre katkısının önemsiz olduğu anlamına gelmemektedir. Bilakis, nitel araştırma sonuçları nicel verilere derinlik, detay ve anlam kazandırmaktadır.¹³⁹ Bu bağlamda dini başa çıkma süreçleri ile ilgili derinlikli bulgular uygulama süreçlerine, bireylerin istifadesine ve uygulamaların daha etkin ve verimli yürütülmesine katkı sağlayacağı için çalışmada nitel araştırma deseni tercih edilmiştir.

Araştırmada öncelikle engellilik ve dini başa çıkma ilişkisini ortaya çıkarmak amacıyla literatür taramasına başvurulmuştur. Daha önce yapılmış yerli ve yabancı çalışmalar başta olmak üzere; psikoloji, sosyoloji, ilahiyat, sağlık bilimleri vb. gibi fen ve sosyal bilimler alanlarının konuyla ilgili araştırma sonuçlarından faydalanılmıştır.

2.2. Örneklem Grubu ve Özellikleri

Araştırmanın uygulama alanı Çorum ilidir. Uygulama grubu ise *Çorum İşitme Engelliler Gençlik Spor ve Eğitim Derneği*'ne mensup bireylerden oluşmaktadır. Dernekte erkek üyelerin bulunmasından dolayı çalışmanın örnekleminde kadın katılımcı mevcut değildir. Araştırmaya katılacak kişi sayısını belirlemek için yapılan literatür taramasında nitel araştırmalarda örneklem kişi sayısına ilişkin mutlak bir sınırlamanın olmadığı ifade edilmekte ve esas gayenin zengin, çeşitlilik sunan ve doyurucu bilgiye ulaşmak olduğu belirtilmektedir.¹⁴⁰ Bu sebeple araştırmanın çalışma grubunun 20 kişiden oluşturulması yeterli görülmüştür. Uygulama grubuna uygun örnekleme yöntemiyle ulaşılmıştır. Toplamda 20 mülakat yapılmış ve tamamı da geçerli sayılmıştır.

Katılımcılar 18 yaş ve üzeri ileri/çok ileri işitme engeli bulunan bireylerden seçilmiştir. Bunun sebebi; gelişim dönemlerini kapsayan yaş dilimleri sınıflandırmaları genel olarak 12-18 yaş arası ergenlik dönemi olarak kabul etmekte, ardından gençlik ve kendi içinde üç dönem hâlinde yaşanan yetişkinlik yıllarının olduğundan bahsetmektedir.¹⁴¹ Kişiler çocukluk

¹³⁹ Sait Gürbüz – Faruk Şahin, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yöntem-Analiz* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018), 408.

¹⁴⁰ Ali Baltacı, "Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/1 (2018), 268.

¹⁴¹ Neriman Aral – Gülen Baran, *Çocuk Gelişimi* (İstanbul: YA-PA Yayınları, 2011), 27.

döneminde bireysel tercih, talep ve beklentilerine göre yaşamamaktadır. Genellikle çevrenin etkisi hâkimdir. Dolayısıyla 18 yaş altı katılımcıların somut işlemler döneminde olabileceğinden engelleriyle başa çıkmada bilinçli bir dini başa çıkma sergileyemeyecekleri düşünülmektedir. Bu nedenle araştırmacı, çalışma grubunu bireylerin şahsi kimlik edinmeye ve dini kimlik kazanmaya çalıştıkları ve problemlerle bilinçli bir şekilde başa çıkmaya başladıkları ergenlik dönemi sonları, gençlik ve yetişkinlik dönemlerine karşılık gelen 18 yaş ve üzeri yaş gruplarından oluşturmayı planlamıştır.

2.3. Veri Toplama Teknikleri

Bu çalışma nitel araştırma desenine uygun olarak planlandığı için araştırmada belirtilen amaç doğrultusunda hazırlanan nitel araştırma soruları yer almaktadır. Veriler, araştırmanın amacı doğrultusunda belirlenen ve demografik özellikleri içeren “Kişisel Bilgi Formu” ile katılımcılara yöneltilen “Araştırma Soru Listesi” aracılığıyla elde edilmiştir. Araştırmanın soru listesinin; anlaşılması kolay, net olmayan ifadelerden uzak, yönlendirici olmayan, açık uçlu ve çok boyutluluk içermeyen odak sorulardan oluşmasına özen gösterilmiştir. Yine de bazı katılımcıların işaret dillerinde farklılıklar arz etmesi ya da bazı soruları anlamada güçlük çekmelerinden dolayı araştırmacı bu tür ihtimallere karşın sorunun tam anlaşılmasını durumunda alternatif bir ifade veya sondaj soru denilebilecek ilave sorular ile mülakat yapılan kişinin soruyu anlamasına yardımcı olmaya çalışmıştır. Sondaj sorular görüşme formu hazırlanırken temel sorular için esnek bir bakış açısıyla ayrı ayrı yazılmış ve mülakat formu araştırmada kullanılmak üzere kullanıma hazır hâle gelmiştir.

Görüşmeler, 2024 yılı Ekim ayında Çorum il merkezinde bulunan *Çorum İşitme Engelliler Gençlik Spor ve Eğitim Derneği*'nde gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar işaret dili tercümanı vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Dernekte katılımcılar ile görüşlerini açıkça paylaşabilecekleri sakin ve rahat bir ortamda mülakat yapılmaya dikkat edilmiş ve bu durumun görüşmelere olumlu yansıtacağı varsayılmıştır. Görüşmelerin tamamı katılımcının onayı ile ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Katılımcıların araştırma ile alakalı/alakasız olan her ifadesi dikkate değer bir ifade olarak kabul edilmiş, satır aralarından kendileriyle ilgili daha fazla veri elde edilmeye çalışılmıştır. Görüşme tarihlerinde katılımcılar ile karşılıklı ikramlarda bulunulmuş, bu muhabbet neticesinde bireylerin kendilerini araştırmacıya daha yakın hissettikleri ve bu süreçte de ekstra bilgi verebildikleri gözlemlenmiştir.

Mülakatların görüşme sonrası doğru bir şekilde analiz edilip değerlendirilebilmesi için görüşmelerin ses kayıt cihazıyla ya da yazılı olarak kayıt altına alınması önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu durum görüşme öncesinde katılımcılara açıklanmıştır. Ayrıca bu aşamada katılımcıların gerçekçi, gönüllü ve herhangi bir huzursuzluk hissetmeden rahat bir şekilde bilgi vermelerini sağlamak amacıyla kimlik bilgilerinin gizli tutulacağı temin edilmiştir. Görüşmelerin sohbet havasında geçmesine gayret edilmiş, bununla birlikte soruların sıralı bir

şekilde sorulmasına ve katılımcıları etkilememeye dikkat edilmiştir. Soruların yöneltilmesi sırasında objektif kalıp, yönlendirici olmamaya azami derecede önem verilmiştir.

Soru listesi, Pargament ve diğerleri¹⁴² tarafından düzenlenen dini başa çıkma ölçeği ile Çufta¹⁴³ tarafından hazırlanan ve nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirdiği ve kanser hastalığıyla başa çıkmada dini inanç ve tutumların rolünü incelediği doktora çalışmasında geçen sorulardan faydalanılarak hazırlanmıştır. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Uygulama sürecinde katılımcılar, sosyal bilimlerde en yaygın kullanılan örnekleme türlerinden biri olan uygun örnekleme yöntemi¹⁴⁴ ile belirlenmiştir. Çünkü nitel bir çalışma yürütürken, araştırmacıların mevcut hedef kitlelere kolayca erişebildiği uygun örnekleme yöntemi, eğitim ve sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılır. Bu teknik; insanların tutum ve algılarını derinlemesine inceleme gerektiğinde, anket için bir test pilotunun yürütülmesi planlandığında ve sonraki yapılacak olan çalışmalarda ayrıntılı olarak test edilen hipotezlerin tasarlanmasında çalışma için iyi bir uyum sağlamaktadır. Ayrıca bu teknik, zengin bir nitel veri içeriğine ulaşmaya imkân vermektedir.¹⁴⁵

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu, araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Formda cinsiyet, yaş, eğitim, ikamet yeri, meslek, algılanan gelir düzeyi, engel düzeyi ve engel süresi maddelerini içeren toplam 8 soru bulunmaktadır (bk. **EK-1**).

2.3.2. Araştırma Soru Listesi

Araştırmada katılımcılara 9 soru 2 sondaj soru yöneltilecektir. Sondaj sorular görüşmenin seyrine göre çeşitlendirilebilmektedir. Söz konusu sorular aşağıda gösterilmiştir:

1. İşitme engelli olduğunuzu fark ettiğinizde ilk tepkiniz ne oldu?
2. Böyle bir engelin sizin başınıza gelmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?
3. Engelinizle başa çıkma yöntemleriniz nelerdir?

Sondaj Soru: Engelliliğin üzerinizdeki olumsuz etkilerini azaltmak için neler yapıyorsunuz?

¹⁴² Kenneth Pargament at.al., "The Brief RCOPE: Current Psychometric Status of a Short Measure of Religious Coping", *Religions* 2/1 (2011), 51.

¹⁴³ Muharem Çufta, *Kanser Hastalığı ile Başa Çıkmada Dini İnanç ve Tutumların Rolü (Kosova Örneği)* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 10.

¹⁴⁴ Yağmur Koç Başaran, "Sosyal Bilimlerde Örnekleme Kuramı", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5/47 (2017), 489.

¹⁴⁵ Jawad Golzar at.al., "Convenience Sampling", *International Journal of Education and Language Studies* 1/2 (2022), 73.

4. İbadet eder misiniz? Engelinizle başa çıkmada ibadet sizin için bir anlam ifade ediyor mu? Nasıl?

5. Dua eder misiniz? Engelinizle başa çıkmada dua sizin için bir anlam ifade ediyor mu? Nasıl?

6. Engelinizi ilk fark ettiğiniz günden bugüne hayata bakışınızda bir değişiklik oldu mu? Oldu ise nasıl bir değişiklik oldu?

7. Dindarlık düzeyinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?

8. Dindar olmanın mutluluk üzerinde bir etki yaptığını düşünüyor musunuz? Nasıl?

9. Ölüm sizce ne anlam ifade ediyor?

Sondaj Soru: Ölüm korkusunu nasıl hafifletiyorsunuz?

2.4. Verilerin Analizi ve İstatistiksel İşlemler

Nitel veri analizinde çözümlenme ve veri toplama süreci birlikte devam etmektedir. Hatta nitel analiz sürecinin araştırmanın başından sonuna kadar devam eden bir süreç olduğu da söylenebilir. Burada önemli olan elde edilecek verilerin doyum noktasına ulaşmasıdır.¹⁴⁶ Belirlenen örneklemin (20 gönüllü katılımcı) doyum noktası için yeterli veriyi sunduğuna kanaat getirildiği için araştırmadan elde edilen verilerle içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi; verilerin kodlanması, kod ve temaların bulunması, kod ve temaların düzenlenmesi ile bulguların tanımlanması ve yorumlanması şeklinde olmuştur. İçerik analizinde veriler derinlemesine bir işlemde geçirilerek bu aşamada katılımcıların tam anlamıyla ne anlatmak istedikleri irdelenmiş, ifadelerin sadece görünen yüzlerine değil, aynı zamanda görünmeyen yüzlerine de ulaşılmaya özen gösterilmiştir.

Ses kayıtları ve notlardan elde edilen veriler metin şeklinde bilgisayar ortamına ve sonrasında nitel çözümlenme yapma imkânı sunan NVivo 12.0 programına aktarılmıştır. Nvivo programı yazılı dokümanların, video ve ses kayıtlarının, görsellerin analizinde kullanılan, pek çok bilgi ve dokümanın sistematik olarak düzenlenmesine ve yönetilmesine yardımcı olur. Nvivo; verilerin kodlanması, temaların bulunması, sınıflandırma, verileri ve dokümanları organize etmeye yardımcı olmaktadır.¹⁴⁷

Bu çalışmada da mülakat metinleri Nvivo 12.0 programı ile kodlanmıştır. Çalışmada kodlar, yöneltilen sorulara verilen cevaplardan hareket edilerek 8 tema üzerinde toplanmıştır. Kodlardan istifade edilerek grafikler oluşturulmuştur.

¹⁴⁶ Lawrence Orcher, *Conducting Research Social And Behavioral Science Methods* (New York: Routledge, 2014), 83.

¹⁴⁷ Patricia Bazeley - Kristi Jackson, *Qualitative Data Analysis With NVIVO* (London: SAGE Publications, Second Edition, 2013), 3.

Görüşme ve sonrasında raporlama sırasında katılımcıların mahremiyetlerini korumaya özen gösterilmiş olup, bu amaçla katılımcı isimlerinin yerine “K-1/K-2” şeklinde “birinci katılımcı/ikinci katılımcı” anlamlarına gelen kodlamalar kullanılmıştır.

2.5. Sınırlılıklar ve Dışlama Kriterleri

2024 yılında yapılan araştırmanın sınırlılıkları ve araştırmada dikkat edilen dışlama kriterleri şunlardır:

Araştırma, 2024 yılında Çorum ilinde yaşayan 18 yaş ve üzeri ileri/çok ileri işitme engelli gönüllü bireyler ile sınırlıdır.

Çorum’da ikamet etmeyen, 18 yaşından küçük olan, hafif (minimal) işitme engeli bulunan veya kriterleri karşıladığı hâlde gönüllü olmayan bireyler çalışma dışında tutulmuştur.

Çalışma, mülakata katılan 20 kişiden oluşan örneklem grubundan elde edilen bulgularla sınırlıdır.

Bununla birlikte, araştırma kesitsel bir çalışma olduğu için kapsadığı zaman aralığında elde edilen verilerle ve nitel yöntemlerden içerik analizi ile sınırlıdır.

3. BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. Bulgular

Bu bölümde yirmi (20) kişilik nitel örneklem grubunun işitme engelli olduklarını fark ettiklerinde verdikleri ilk tepkileri, engelliliği algılama ve açıklama biçimleri, başa çıkma yöntemleri, başa çıkmada ibadet/duanın işlevleri, yaşam algıları, dindarlık düzeyleri, dindarlık-mutluluk ilişkisine yönelik görüşleri ile ölüm algılarına ilişkin elde edilen bulgular yer almaktadır. Örneklem görüşleri doğrultusunda elde edilen bulgular grafiklerde tekrar sayısı ile sunulmuştur.

Uygulama grubunun cinsiyet, yaş, eğitim, ikamet, meslek, algılanan gelir, engel düzeyi ve engel süresi bağımsız değişkenlerinden oluşan genel nitelik tablosu aşağıda verilmiştir.

Tablo 3. Bağımsız Değişkenlere Göre Örneklem Grubunun Genel Nitelikleri

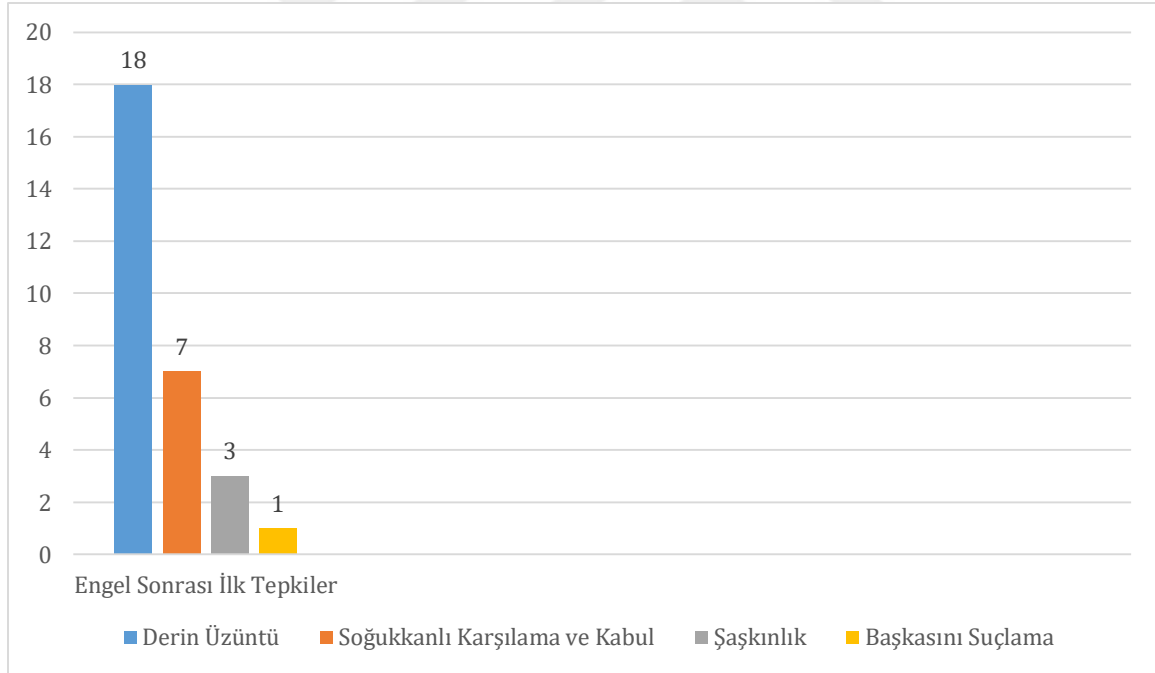
Değişken	Seçenekler	N	%
Cinsiyet	Kadın	0	0,0
	Erkek	20	100,0
Yaş	18-30	7	35,0
	31-40	5	25,0
	41-50	7	35,0
	51-60	1	5,0
Eğitim	Ortaokul	4	20,0
	Lise	15	75,0
	Yüksekokul/Üniv.	1	5,0
İkamet Yeri	Köy/Kasaba	2	10,0
	İlçe	1	5,0
	Şehir/Büyükşehir	17	85,0
Meslek	Memur	2	10,0
	İşçi	10	50,0
	Emekli	3	15,0
	Öğrenci	1	5,0
	Çiftçi	2	10,0
	İşsiz	2	10,0
Algılanan Gelir	Ortanın Altı	1	5,0
	Orta	16	80,0
	Ortanın Üstü	3	15,0
Engel Düzeyi	İleri	6	30,0
	Çok İleri	14	70,0
Engel Süresi	Doğuştan	15	75,0
	16 Yıl ve Üzeri	5	25,0

Tablo 3 incelendiğinde; farklı meslek gruplarından oluşan ve tamamı erkek olan katılımcıların %35'lik eşit oranda 18-30 yaş aralığı ile 41-50 yaş aralığı, %25'inin 31-40 ve %5'inin de 51-60 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Lise mezunu katılımın yüksek olduğu (%75) ve öznel gelir algısına göre çoğunluğun ekonomik durumlarını orta düzeyde algıladıkları görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun şehirlerde yaşadığı (%85) ve geri kalan %15'lik kesimin ise ilçe (%5) ve köylerde (%10) yaşadığı görülmektedir. İleri/çok ileri engel düzeyine sahip katılımcıların doğuştan engelli olma oranları %75 iken, sonradan meydana gelen bir sebepten dolayı 16 yıl ve üzeri işleme engeline sahip olma oranları %25'tir.

3.1.1. İşitme Engelini Fark Ettikten Sonra Verilen İlk Tepkiler

Katılımcılara “İşitme engelli olduğunuzu fark ettiğinizde ilk tepkiniz ne oldu?” sorusu yöneltilmiş ve katılımcıların bu soruya verdikleri cevaplar sonucunda yapılan analizin çıktıları Grafik 1’de gösterilmiştir.

Grafik 1. Engel Sonrası İlk Tepkiler ve Frekansları

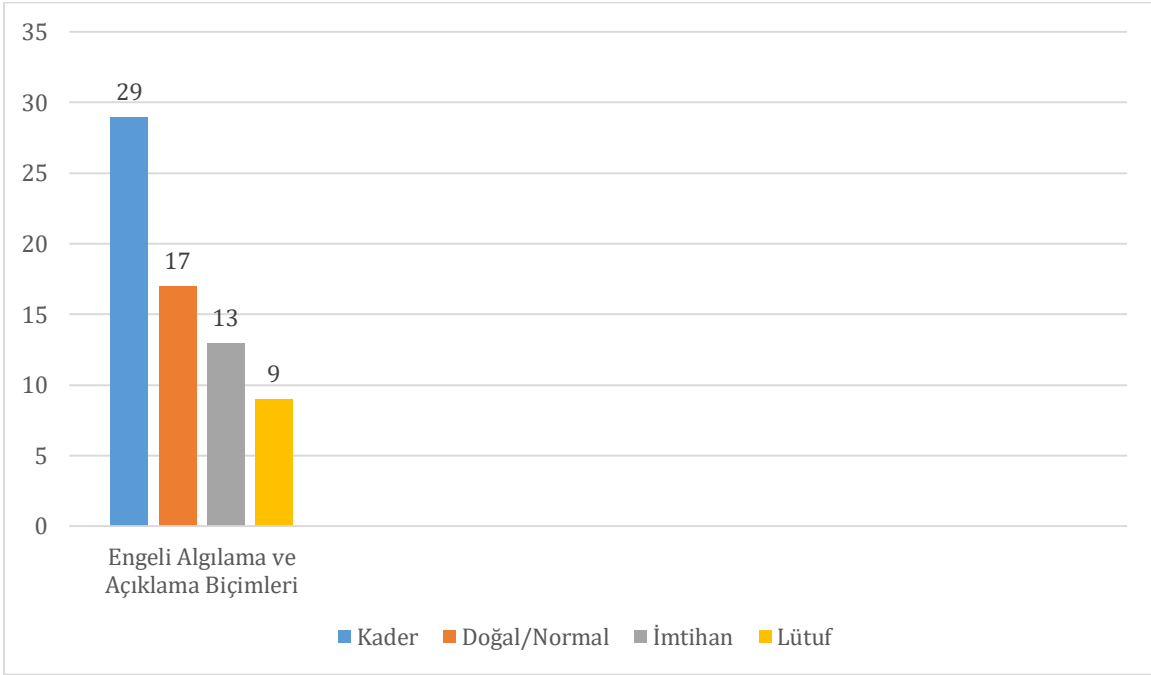

Grafik 1 incelendiğinde; katılımcıların engellerini ilk fark ettiklerinde en fazla *derin bir üzüntü* (18 tekrar) hissettikleri görülmüştür. Bunu *soğukkanlı karşılama ve engeli kabullenme* (7 tekrar) ve *şaşkınlık* (3 tekrar) takip etmektedir. *Başkasını suçlama* ise sadece 1 kez vurgulanmıştır.

3.1.2. İşitme Engelini Algılama ve Açıklama Biçimleri

Engeli algılama biçimleriyle ilgili düşüncelerini anlamak amacıyla katılımcılara, “*Böyle bir engelin sizin başınıza gelmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?*” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların bu soruya verdikleri cevapların analizleri Grafik 2’de verilmiştir.

Grafik 2. Engeli Algılama ve Açıklama Biçimlerine Yönelik Frekanslar

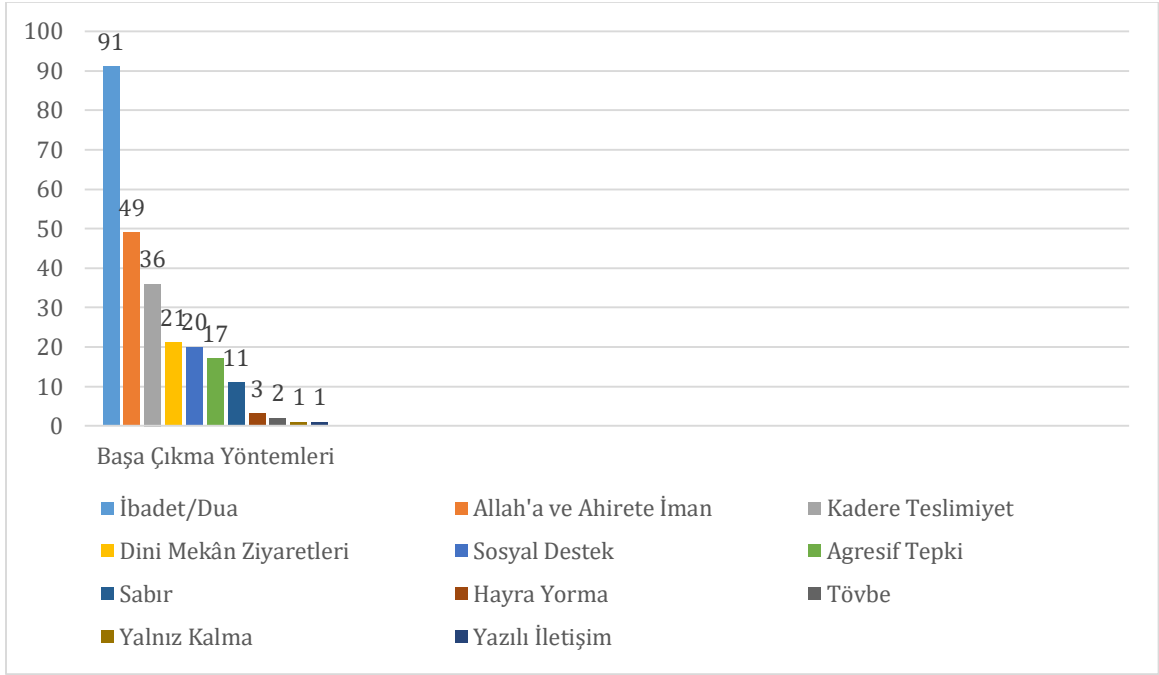

Grafik verilerine göre engellilik “doğal/normal bir durum, imtihan, kader, lütuf” tanımlarıyla açıklanmıştır. Bu açıklama biçimleri arasında en sık *kader* (29 tekrar) vurgulanmıştır. Bunu 17 tekrarla *doğal/normal bir durum* takip etmektedir. *İmtihan* başlığı ise 13 kez tekrarlanmıştır. *Lütuf* ile açıklama biçimi ise en az vurguyu (9 tekrar) almıştır.

3.1.3. Başa Çıkma Yöntemleri

Mülakat sırasında, bireylerin zor ve çaresiz kaldıkları zamanlarda bu sürecin olumsuzlukları ile nasıl baş edebildiklerini öğrenmek için işitme engelli bireylere “*Engelinizle başa çıkma yöntemleriniz nelerdir?*” ve “*Engelliliğin üzerinizdeki olumsuz etkilerini azaltmak için neler yapıyorsunuz?*” soruları yöneltilmiş ve katılımcıların verdikleri cevapların frekansları Grafik 3’te gösterilmiştir.

Grafik 3. Başa Çıkma Yöntemlerine Yönelik Frekanslar

Grafik 3 incelendiğinde, katılımcıların engelleriyle başa çıkmada veya engelliliğin olumsuz etkilerini azaltmada farklı yöntemlere müracaat ettikleri görülmektedir. Belirtilen başa çıkma yöntemlerinin ise “agresif tepki, Allah'a ve ahirete iman, dini mekân ziyaretleri, ibadet/dua, hayra yorma, kadere teslimiyet, sabır, sosyal destek, tövbe, yalnız kalma, yazılı iletişim” şeklinde olduğu grafikten anlaşılmaktadır.

Verilere göre; en çok başvurulan başa çıkma yöntemlerinin *ibadet/dua* (91 tekrar) ve 49 tekrar ile *Allah'a ve ahirete iman* olduğu görülmektedir. Bunu 36 tekrar ile *kadere teslimiyet* ve cami veya türbe gibi mekânlara ziyareti ifade eden *dini mekân ziyaretleri* (21 tekrar) ile aileden, çevreden ve herhangi bir dini gruptan görülen *sosyal destek* (20 tekrar) takip etmektedir. Başa çıkma yöntemleri arasında dini motifli diğer yaklaşımlar ise *sabır* (11 tekrar), 3 tekrar ile *hayra yorma* ve 2 kez vurgulanan *tövbe* yöntemleridir.

Bununla birlikte katılımcılar engel ile mücadele sürecinde yukarıda gösterilen olumlu dini başa çıkma yöntemleri dışında başka yöntemlere de başvurduklarını dile getirmişlerdir. Bunlar; tartışma, kavg ve sinirlenme gibi durumları ifade eden *agresif tepki* (17 tekrar) ile 1 tekrarla eşit oranda vurgulanan *yalnız kalma* ve *yazılı iletişim* yöntemleridir.

Elde edilen bulgulardan işitme engelli bireylerin olumlu dini başa çıkma yöntemlerine daha fazla yöneldikleri söylenebilir.

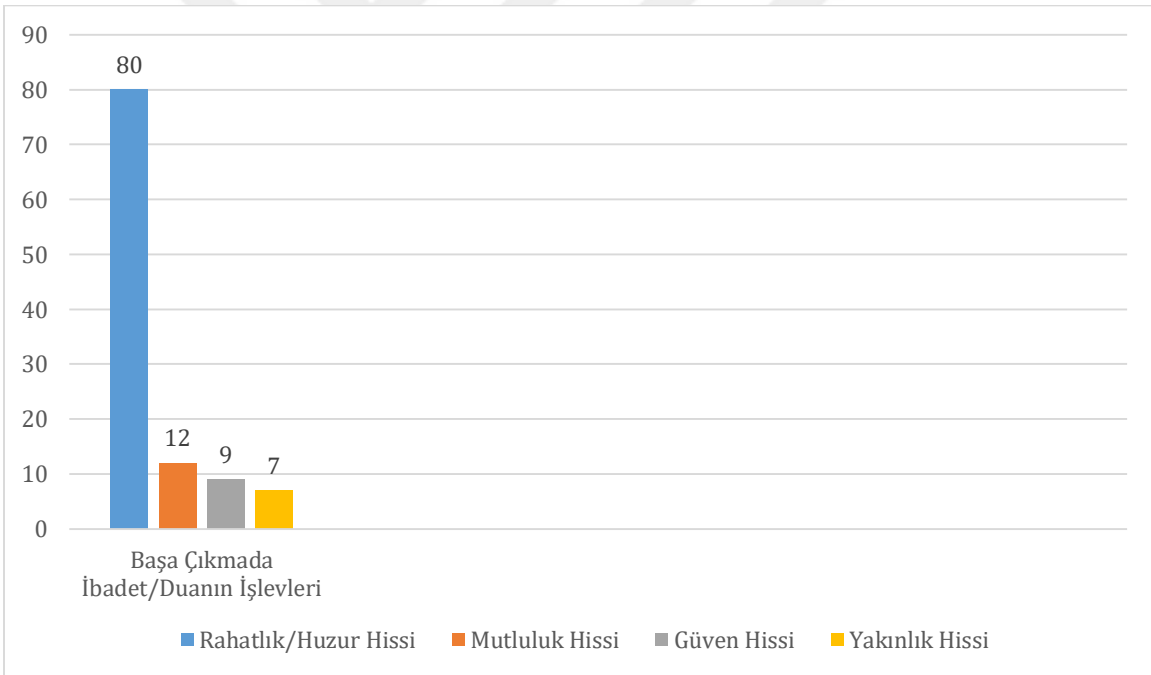
3.1.4. Başa Çıkmada İbadet/Duanın İşlevleri

Baş çıkma sürecinde ibadet ve duanın işitme engelli bireyler üzerinde ne tür bir işlevi olduğunu anlamak için örnekleme “İbadet eder misiniz? Engelinizle başa çıkmada ibadet sizin için bir anlam ifade ediyor mu? Nasıl?” ve “Dua eder misiniz? Engelinizle başa çıkmada dua sizin için bir anlam ifade ediyor mu? Nasıl?” soruları yöneltilmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplardan başlıklar kodlanarak analiz edilmiş ve sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Tüm katılımcıların “İbadet/Dua eder misiniz?” sorusuna *evet* cevabını verdiği tespit edilmiştir. Örneklemin genellikle 5 vakit namaz, cuma namazı, oruç tutma, Kur’an ve dini kitap okuma, özel gün ve gecelerde namaz kılma ve dua etme gibi ibadetleri yerine getirdiği bulgulanmıştır.

Katılımcıların verdiği cevaplardan kodlanarak analiz edilen, başa çıkmada ibadet/duanın işlevlerine ilişkin frekanslar Grafik 4’te verilmiştir.

Grafik 4. Başa Çıkmada İbadet/Duanın İşlevlerine İlişkin Frekanslar

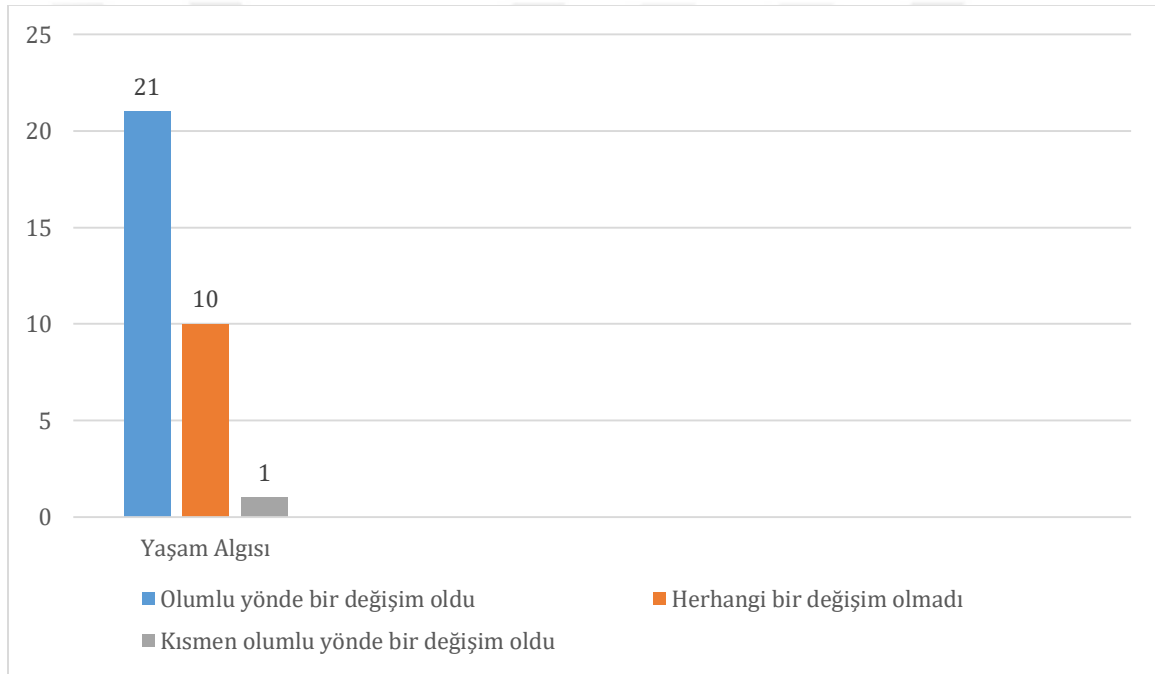
Grafik 4, ibadet/duanın işitme engeli ile başa çıkma hususundaki fonksiyonunu göstermektedir. Katılımcıların mülakat sorusuna verdikleri cevaplardan oluşan kodlara göre, ibadet/dua etmek onları rahatlatmakta ve huzurlu hissetmelerini sağlamaktadır. Bu ve benzer cevaplar *rahatlık/huzur hissi* şeklinde kodlanmış ve en fazla tekrarı bu başlık almıştır (80 tekrar). Bunu 12 tekrar ile *mutluluk hissi* takip etmektedir. İşitme engelli bireyler ibadet/dua ettiklerinde Allah ile irtibatta olduklarını düşünerek engellerini unuttuklarını belirtmişlerdir.

Güven hissi şeklinde kodlanan bu başlık 9 tekrar almıştır. Yakınlık hissi şeklinde kodlanan görüşler ise 7 kez vurgulanmıştır.

3.1.5. Yaşam Algısı

Katılımcılara engelin fark edildiği günden bugüne hayata bakışlarında herhangi bir değişimin olup olmadığı sorulmuştur. Verdikleri cevaplar *herhangi bir değişim olmadı/olumlu yönde bir değişim oldu/kısmen olumlu yönde bir değişim oldu* şeklinde üç grup altında toplanmış, analiz sonucunda tekrar sayılarını gösteren grafik aşağıda verilmiştir.

Grafik 5. Yaşam Algısına Yönelik Frekanslar

Grafik 5 incelendiğinde; engelin fark edildiği günden bugüne hayata bakışta olumlu yönde bir değişimin olduğunu belirtme sayısı 21 iken, herhangi bir değişim olmadığını vurgulama sayısı ise 10'dur. Kısmen olumlu yönde bir değişim oldu başlığı ise sadece 1 tekrar almıştır.

3.1.6. Dindarlık-Mutluluk İlişkisi

Dindarlık-mutluluk ilişkisi incelenmeden önce katılımcıların dindarlık düzeylerini anlamak amacıyla onlara "Dindarlık düzeyinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?" sorusu yöneltilmiştir.

Verilen yanıtlardan örneklemin kendilerini dindar görme düzeyleri algılanmaya çalışılmıştır. Buna göre, katılımcılar genellikle kendilerini *dindar* olarak tanımlamaktadır.

İşitme engelli bireyler dindar olduklarını ifade etmek için genelde ya cuma namazı kıldıklarını ya da diğer namazları kıldıklarını/kılmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. İyi bir kul olduklarını veya olmaya çalıştıklarını da söylemektedirler. Ayrıca ibadetleri tam yerine getiremeseler bile Allah'ın rahmetinden ümit kesmedikleri anlaşılmakta ve Allah'a iman ettiklerini vurgulamaktadırlar.

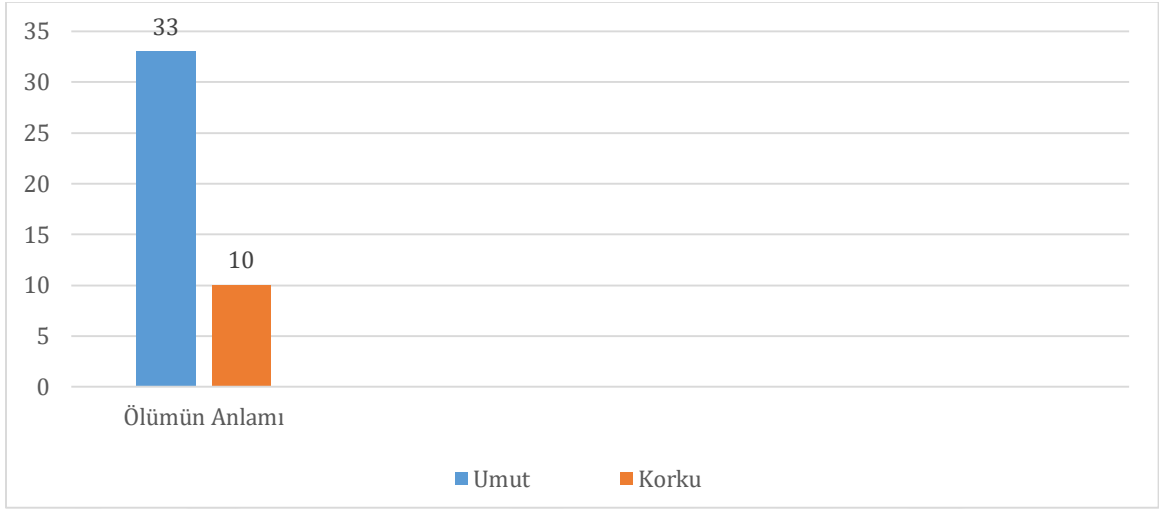
Dindarlığın mutluluk üzerinde etkisinin olup olmadığı, varsa şayet ne tür bir etkisinin olduğunu anlamak amacıyla örnekleme "*Dindar olmanın mutluluk üzerinde bir etki yaptığını düşünüyor musunuz? Nasıl?*" sorusu sorulmuştur. Verilen cevaplar incelendiğinde, tüm katılımcıların dindarlığın mutluluk üzerinde *olumlu yönde bir etkiye sahip* başlığını vurguladıkları bulgulanmıştır.

İşitme engelli bireyler genellikle dindar ve dindar olmayan insanları kıyasladıklarını belirterek dindarların daha mutlu olduklarını ifade etmişlerdir. Dindar olmayan kişilerin gerçek mutluluğa sahip olmadıkları, geçici bir mutluluk yaşadıkları düşünülmekte, asıl ve sonsuz mutluluğun dinde/ahirette olduğu belirtilmektedir. Ayrıca mutluluğu Allah'ın verdiği fikri hâkimdir.

3.1.7. Ölüm Algısı

Katılımcılar için ölümün ne demek olduğunu anlamak adına örnekleme yöneltelen temel soru "*Ölüm sizce ne anlam ifade ediyor?*" sorusudur. Konu hakkında daha fazla bilgi alabilmek adına sorulan sondaj soru da "*Ölüm korkusunu nasıl hafifletiyorsunuz?*" sorusudur. Katılımcılar tarafından temel soruya verilen cevapların geneli; cennet, cehennem, ahiret, mahşer ve ebedi hayattır. Tüm bu cevaplar kodlanarak analiz edilmiş ve *ahirete iman* başlığı altında toplanmıştır. Bu nedenle bir grafik ile gösterilmeye gerek kalmamıştır. Sondaj soruya verilen cevapların analiz sonucunda iki tane temaya (ölümün anlamı ve ölüm korkusuyla baş etme tarzı) ulaşılmıştır. Birinci temaya ait kodlar ve tekrar sayılarını gösteren grafik aşağıda verilmiştir.

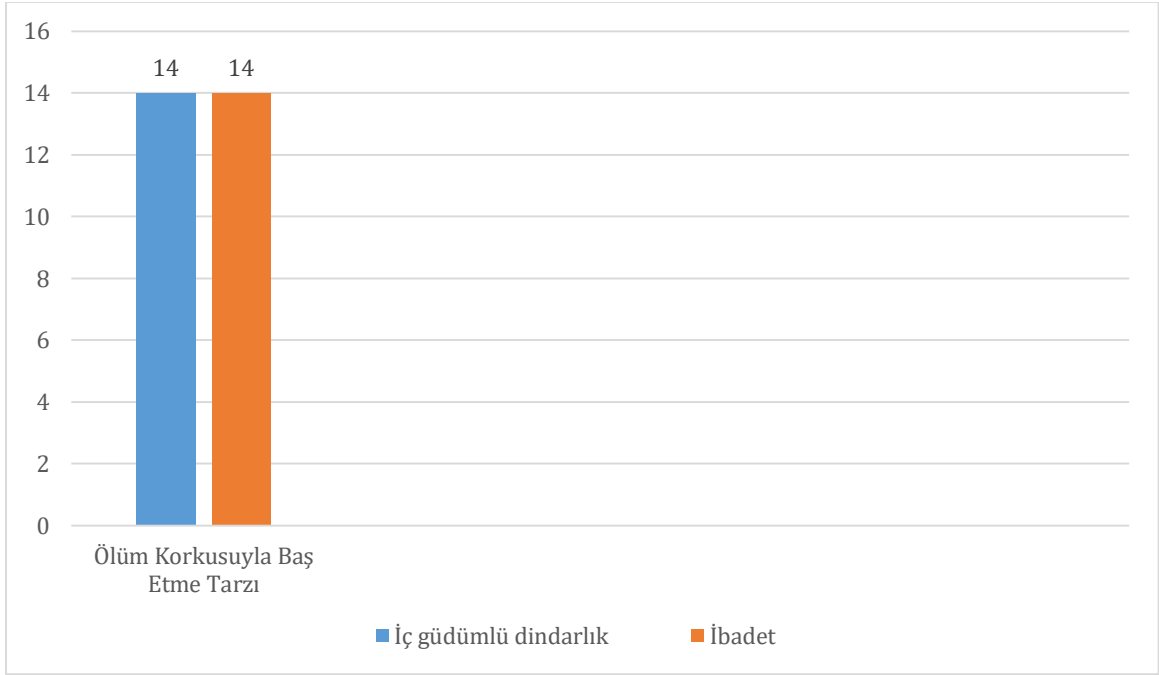
Grafik 6. Ölümün Anlamına Yönelik Frekanslar

Grafik 6'da katılımcıların ölümün anlamına yönelik ifadelerine bakıldığında kendilerinin en fazla *umut* (33 tekrar) içinde oldukları bulgulanmıştır. Bu başlık içerisinde işitme engelli bireylerin cennete girebilme ve orada işitebilme umudu taşıdıkları görülmektedir. Bazı katılımcılarda ise ölümün *korku* (10 tekrar) anlamına geldiği gözlenmiştir. Bu başlıkta katılımcılar ölüme şahit olmanın korkusunu ve cehenneme gitme ihtimalinin korkusunu taşımaktadırlar.

Sondaj soruya verilen cevapların analizi sonucunda oluşan ikinci temaya ait kodlar ve tekrar sayılarını gösteren grafik aşağıda verilmiştir.

Grafik 7. Ölüm Korkusuyla Baş Etme Tarzına Yönelik Frekanslar

Grafik 7 incelendiğinde, katılımcıların ölüm korkusuna karşı 14 tekrar ile eşit oranda *iç güdümlü dindarlık* ve *ibadet* baş etme tarzlarını kullandıkları görülmektedir. İşitme engelli bireylerin ibadet başlığında genellikle namaz kılarak ölüm korkusuyla başa çıkmaya çalıştıkları bulgulanmıştır. İç güdümlü dindarlık başlığında ise bireylerin samimi dini inançlarının ölüm korkusuyla baş etmede başvuru kaynağı olduğu tespit edilmiştir.

4. BÖLÜM

YORUMLAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde nitel örneklem grubunun işitme engelli olduklarını fark ettiklerinde verdikleri ilk tepkileri, engelliliği algılama ve açıklama biçimleri, başa çıkma yöntemleri, başa çıkmada ibadet/duanın işlevleri, yaşam algıları, dindarlık düzeyleri, dindarlık-mutluluk ilişkisine yönelik görüşleri ile ölüm algılarına ilişkin yöneltilen sorular katılımcıların verdikleri cevaplar bağlamında yorumlanmış ve bulgular literatürde yer alan bulgularla desteklenmiştir.

4.1. İşitme Engelini Fark Ettikten Sonra Verilen İlk Tepkilere İlişkin Yorumlar

Araştırmada katılımcılara “İşitme engelli olduğunuzu fark ettiğinizde ilk tepkiniz ne oldu?” sorusu yöneltilerek işitme engelli bireylerin engellerini ilk fark ettikleri andaki tepkilerinin ne olduğu öğrenilmeye çalışılmıştır. *Derin üzüntü, soğukkanlı karşılama ve kabul, şaşkınlık ve başkasını suçlama* cevapları verilmiştir (**bk. Grafik 1**). Tepkiler incelendiğinde, katılımcıların çoğunlukla derin bir üzüntü içinde oldukları görülmüştür. Bu üzüntünün sebebi; sevdikleriyle iletişim kuramama endişesi, günlük yaşamın öncekine göre belirli düzeyde kısıtlanması, diğer insanlara göre kendini farklı hissetme ve sosyal çevresiyle anlaşamama kaygısı olabilir. Nitekim görüşme sırasında doğuştan işitme engelli olan 36 yaşındaki K-5 engelini ilk fark ettiğinde yaşadığı üzüntüyü şu şekilde ifade etmiştir: “*Ailemde işitme engelli olan sadece benim. Ailemle iletişim kuramadığım için o zamanlar çok üzülmüştüm.*”

33 yıldır işitme engelli olan 40 yaşındaki K-7 ilk tepki olarak üzüldüğünü şu şekilde ifade etmiştir: “*7 yaşında havale geçirdim. O zamana kadar işitiyordum, konuşuyordum. Beni hemen hastaneye götürdüler, kulaklarım duymuyordu. Çok ağlamaya başlamıştım, çok üzüldüm.*”

Doğuştan işitme engelli olan 29 yaşındaki K-16'nın engelini fark ettiğindeki ilk tepkisi şu şekildedir: “*İletişimin olmadığını fark ettim. Diğer insanlar gibi olmadığını gördüm ve çok üzüldüm. Sonradan takmamaya başladım.*”

34 yıldır işitme engelli olan 35 yaşındaki K-12 ilk tepkisini şöyle dile getirmiştir:

Ben beşikte iken havale gibi bir şey geçirmişim, ağızdan beyaz köpükler çıkmış. Ondan sonra işitmem zayıfladı. Bu engeli fark ettiğim zamanlarda insanlar bana bir şey söylüyorlar ben duyamıyorum, anlayamıyorum. O yüzden üzülüyordum, tartışma yaşıyordum. Evde babamla, dedemle çok tartıştım bu yüzden. Kulaklığını tak diye bana kızıyorlardı. Ben de üzülüyordum tabi ilk başlarda. Belli bir yaştan sonra alışıyorsun ama sorun olmuyor.

Bu engeli soğukkanlı bir şekilde karşılayarak, içinde herhangi bir üzüntü ya da farklı bir his barındırmadan kabul eden işitme engelli bireyler de mevcuttur. Engelini ilk fark ettiğinde normal karşılayıp herhangi bir tepkide bulunmadığını belirten doğuştan işitme engeline sahip

20 yaşındaki K-3 bu durumunu şu şekilde ifade etmiştir: *“Benim ailemin anne-babamın, kardeşlerimin hepsi işitme engelli. Bizim ailenin normal bu olduğu için bir tepkim olmadı.”*

Yine doğuştan engelli olduğu için engelini soğukkanlı karşılayan 36 yaşındaki K-2 tepkisizliğini şu sözlerle açıklamıştır: *“Doğuştan işitme engelli olduğum için durumumu yadırgamadım, tepki vermedim. Benim normalim buydu kimseyi de suçlamadım çünkü hiç ses duymadım.”*

İşitme engelini soğukkanlı bir şekilde karşılayıp tepki vermeyen katılımcıların tamamı (K-2, K-3, K-10, K-15, K-17, K-18, K-19) doğuştan işitme engelli bireylerdir. Kimi katılımcıların (K-3 gibi) tüm aile bireyleri işitme engelli olduğu için engeli normal karşıladıkları ve tepki vermedikleri görülmüştür. Bu durum, yakın çevrede farklılıkların olmaması ve ailenin normalinin işitme engeli olmasından dolayı katılımcılarda tepkisizliğe ve kolay kabullenmeye sebebiyet verdiği şeklinde açıklanabilir.

Bazı katılımcılarda engelin fark edilmesinde bir şaşkınlık durumu ve anlamlandırılmama söz konusudur. 41 yıldır işitme engelli olan 49 yaşındaki K-14 şaşkınlığını şu şekilde belirtmektedir: *“8 yaşıma kadar normal işitip konuşabiliyordum. 8 yaşında havale geçirdim ve duymamaya başladım. Hastaneye gittik. Herkes konuşuyor ve ben duymuyorum. Duymaya çalışıyorum ama duymuyorum, çok şaşırdım. İçimde bir sıkıntı oldu.”*

Doğuştan işitme engeli bulunan 41 yaşındaki K-4 ise şaşkınlığını şöyle ifade etmiştir: *“Baktım ki konuşabilenler, birbirini duyanlar fazla. İşitemeyenler çok az. Şaşırmıştım bu duruma, anlam veremedim ilk başta ama sonradan bu durumun Allah’tan geldiğini öğrendim.”*

Sonradan işitme engelli olan katılımcılarda genelde havale ve kaza gibi durumlar işitme kaybına sebep olmuştur. Kimisi bu duruma şaşırmış, kimisi üzülmüş, kimisi de engeline sebep olduğunu düşündüğü birisini suçlama girişiminde olmuştur. Çalışmada sadece bir katılımcının engelini öğrendiğinde başkasını suçlama tepkisinde bulunduğu görülmektedir. Bir kaza sonucu 20 yıldır işitme engelli olan 23 yaşındaki K-1 engelini öğrendiğindeki tepkisini şöyle anlatmıştır: *“Çok küçüktüm, 3-4 yaşlarındaydım. Bir kaza geçirmiştım ve kaza sonrası işitme engelim oluşmuştu. Aile fertlerimden biri de bu olayın içindeydi fakat onun kasıtlı bir dahli ve suçu yoktu. Ama ben çocukluk aklıyla engelimi ilk fark ettiğimde ailemdeki o kişiyi suçlamıştım.”*

Literatürde işitme engelli bireylerin ilk tepkilerine yönelik bir çalışma bulunmadığı için bu araştırmadaki ilk tepkilerin sonuçları alanyazın ile kıyaslanamamıştır. Genelde engelli bireylerin aileleri ile çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin, Ercan ve arkadaşları tarafından yapılmış “Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Bu Durumu Kabulleniş Süreçleri ve Bu Duruma Dair Görüşleri” başlıklı makalede engelli bireylerin ebeveynlerinin engele ilk tepkileri verilmiş ve ebeveynlerin çocuklarındaki engele verdikleri ilk tepkinin genellikle “üzüntü, şok, korku, şaşkınlık ve kendini suçlama” olduğu tespit edilmiştir.¹⁴⁸ Ayrıca alanyazında kronik hastalığını

¹⁴⁸ Fatümatü Zehra Ercan vd., “Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Bu Durumu Kabulleniş Süreçleri ve Bu Duruma Dair Görüşleri”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 19/44 (2019), 609.

öğrendiğinde gösterilen tepkilere yönelik bulgular da mevcuttur. Örneğin, Çufta'nın kanser hastaları üzerinde çalıştığı doktora tezinde kanser hastalarına kanser hastalığını öğrendikten sonraki ilk duygusal/zihinsel tepkileri sorulmuştur. Bu çalışmada da ilk tepkilerin genellikle üzüntü/depresyon ve soğukkanlı karşılama olduğu sonucuna varılmıştır.¹⁴⁹ Gencer de hemodiyaliz hastalarının hastalığı öğrendikten sonra verdikleri ilk tepkilerin genellikle derin bir üzüntü ile soğukkanlı karşılama ve kabullenme olduğunu tespit etmiştir.¹⁵⁰

4.2. Engelliliği Algılama ve Açıklama Biçimlerine İlişkin Yorumlar

Araştırmamıza katılan işitme engelli bireyler, engeli çeşitli şekillerde algılamakta ve açıklamaktadırlar. Yapılan mülakat sonucunda katılımcıların engeli; kader, imtihan, lütuf gibi dini motiflerle ve doğal/normal bir durum olarak açıkladıkları görülmektedir. Bu açıklama biçimleri arasında en fazla kader ve doğal/normal bir durum vurgulanmıştır (**bk. Grafik 2**).

Katılımcılara “*Böyle bir engelin sizin başınıza gelmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?*” sorusu yöneltilmiştir. Bazı katılımcılar Allah’tan gelene tam bir teslimiyetle razı olduklarını ifade etmişlerdir. Örneğin K-12 engelini şu şekilde açıklamıştır: “*Niye benim başıma geldi demedim çünkü Allah ne verdiyse o. Allah beni sınav ediyor, niye isyan edeyim?*”

K-12 kaderine rızasını ifade ederken aynı zamanda engelin imtihan olarak da algılanmaktadır. Aynı şekilde durumunu anlamlandıran K-7 ise şöyle bahsetmektedir:

Havale geçirene kadar normal okula gidiyordum. Sonrasında okula gittiğimde işitme engelimden dolayı anlaşmazlıklar çıkmaya başladı ve çok üzülüyordum. Böyle sorunlar ortaya çıkınca Ankara’da işitme engelliler okuluna gittim. Orası gayet iyiydi, işaret dili öğrendim ve herkesle anlaştım, sorun yaşamadım. Bu engeli bana Allah’ın verdiğini anladım, ondan sonra hiç üzülmedim, ağlamadım. Normal geliyor artık bana, kabullendim, neden ben diye hiç isyan etmedim. Sonuçta imtihanım bu. Allah’ın bana verdiği bir ceza olarak hiç düşünmedim.

Bazı katılımcılarda ise yine Allah’tan gelene bir rıza söz konusu iken, aslında engele dair içten içe bir sorgulamanın da var olduğu görülmektedir. Ancak bu sorgulamanın isyan boyutuna ulaşmadığı gözlenmiştir. Bunun nedeni kişinin dini hassasiyetleri olabilir.

Örneğin doğuştan işitme engelli olan 45 yaşındaki K-18 engelini şöyle algıladığını belirtmiştir: “*Neden benim başıma geldi diye isyan etmiyorum Allah’a ama niye bana verdiğini merak ediyorum sadece. Hiç şikâyetim olmadı. Allah’tan geldiği için rıza gösteriyorum.*”

¹⁴⁹ Çufta, *Kanser Hastalığı ile Başa Çıkmada Dini İnanç ve Tutumların Rolü (Kosova Örneği)*, 98.

¹⁵⁰ Nevzat Gencer, *Hemodiyaliz Hastalarında Dindarlık ve Öznel İyi Oluş* (Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 180.

Doğuştan işitme engelli olan 42 yaşındaki K-6 ise engel algısını şöyle açıklamıştır: *“Allah’a kızmıyorum ama neden benim başıma geldi, neden ben diye düşünüyorum. Allah’tan geldiği için kabul ediyorum.”*

Doğuştan işitme engelli olan 28 yaşındaki K-11’in bu konuya dair açıklaması şu şekildedir: *“Normal işitebilen insanlarla konuşamıyorum, anlayamıyorum. O zamanlar neden ben engelliyim, işitemiyorum diye düşünüyorum ama Allah’a karşı bir isyanım yok, kaderime razıyım. İnsanlarla neden iletişim kuramıyorum diye düşünüyorum. Allah’a şikâyet olarak neden ben demedim hiç.”*

23 yıldır işitme engelli olan 25 yaşındaki K-13 ise şu sözlerle engel algısına değinmektedir: *“Neden benim başıma geldi diye sorguluyorum ama Allah’a isyan olarak söylemiyorum. Hâlime şükrediyorum. Şu an nimet olarak değerlendiriyorum.”*

K-6, K-13 ve K-18’in engellerini algılama ve açıklama biçimleri incelendiğinde, “neden ben” sorgusunu içlerinde yaşadıkları ama günün sonunda bu engelin Allah vergisi olduğunu bildikleri için dini hassasiyetlerinden dolayı isyan ya da Allah’tan hesap sorma gibi olumsuz dini başa çıkma yaklaşımlarına yönelmedikleri görülmektedir. K-11’in ise bu iç sorgusunu insanlarla anlaşamadığı zamanlarda yaptığı fakat onun da dini şuurundan ötürü olumsuz dini başa çıkmaya yönelmediği anlaşılmaktadır.

Doğuştan işitme engelli olan 52 yaşındaki K-19 engelini imtihan olarak anlamlandırıldığını şu şekilde ifade etmiştir: *“Neden ben diye şikâyet etmedim, isyanım olmadı. Allah’a karşı hiçbir itirazım olmadı, Allah beni imtihan ediyor...”*

Ünal’ın 8’i işitme engelli olan toplamda 58 engelli birey ile yaptığı araştırmada engelli bireylerin engellerini genelde imtihan ve kader olarak değerlendirdiğini sonucu ortaya çıkmıştır.¹⁵¹ Kayacı da 11 işitme engelli lise öğrencisi ile yaptığı çalışmada işitme engelli bireylerin çoğunlukla engellerini imtihan olarak yorumladığını belirtmiştir.¹⁵² Obuz ise 91 işitme engelli lise öğrencisi ile yaptığı çalışmada bireylerin genellikle olumlu dini atıflarda bulunduğunu ifade etmektedir.¹⁵³

Katılımcıların bir kısmı engellerini nimet olarak tanımlamakta ve Allah’ın verdiği bir lütuf şeklinde değerlendirmektedirler. Engelini bu şekilde yorumlayan doğuştan işitme engelli olan 20 yaşındaki K-15’in ifadeleri şöyledir: *“Allah bana bunu niye verdi diye düşünmedim. Beni cezalandırdığını da düşünmüyorum, nimet olarak görüyorum bu engeli.”*

Benzer şekilde engelini nimet/lütuf olarak değerlendiren K-1 ise şöyle demiştir:

İşitme engelliler branşında spor kulüplerine gittim. Orada yeni arkadaşlar ve çevre edindim. Sporla ilgilenerek işitme engelliler milli takımına seçildim, ülkemi

¹⁵¹ Ünal, “Engellilerin Engelliliğe Bakışı ve Dine Yaklaşımları”, 1469.

¹⁵² Kayacı, “İşitme Engelli Öğrencilerin Sorunları ve Dini Başa Çıkma Yöntemleri”, 749.

¹⁵³ Obuz, *İşitme Engelli Ergenlerde Engelleriyle İlgili Dini Atıfları ile Saldırganlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, 69-70.

temsil ettim ve şampiyonluklar yaşadım. Bu nedenle işitme engelimi bir nimet olarak değerlendiriyorum.

Gürer ve Kaya çalışmalarında işitme ve görme engelli bireyleri konu edinmiş ve her iki engel grubunda da bireylerin engellerini anlamlandırmada dini referanslar (kader, imtihan, lütuf) kullandıklarını tespit etmiştir. Örneğin bir katılımcı, kadere inanmanın etkili olduğunu ve Hz. Eyyüb peygamberin hayatının engelini anlamlandırmada yardımcı olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁴ Çalışmamızda da tüm katılımcılar kendilerini dindar olarak tanımlamakta ve bunun bir sonucu olarak dini motifli yaklaşımları/dini referansları kullandıkları, olumsuz dini başa çıkma yöntemlerini kullanmadıkları anlaşılmaktadır. Kur'an'da birçok ayette bu dünyanın bir imtihan yeri olduğu vurgulanmakta ve musibetlere sabrın karşılığını Allah'tan uman müminler müjdelenmektedir.¹⁵⁵ Katılımcıların da "*Andolsun ki, mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz*"¹⁵⁶ ve "*İnsanlar, denenip sınavdan geçirilmeden, 'İman ettik' demekle bırakılacaklarını mı sanıyorlar?*"¹⁵⁷ ayetlerinin bilincinde oldukları söylenebilir. Musibetleri imtihan ve cennete girme vesilesi olarak gören inançlı bireyin durumunu anlamlandırması kolaylaşmakta ve psikolojik olarak rahatlamaktadır.¹⁵⁸ Dolayısıyla örneklem grubu, olumsuz dini başa çıkma yaklaşımlarına tevessül etmemektedir.

Katılımcıların engel algılarında dini motiflerin dışında en fazla görülen anlamlandırma şekli engeli doğal/normal bir durum olarak görmeleri vardır. Örneğin K-2 engelin kendisi için doğal/normal bir durum olduğunu şu şekilde açıklamaktadır:

Normal karşılıyorum. Çünkü hep işitme engelliler okuluna gittim. İşitme engelliler spor kulübüne ve derneğine gittim. Orada yeni arkadaşlar edindim. Bu yüzden engelim bana normal geliyor. İki yol vardı benim için. Ya iyi insanlarla karşılaşacaktım ya da kötü insanlarla. Ben bu kulüpte de fabrikada iş ortamında da hep iyi insanlarla karşılaştım. Bu nedenle engel benim için varmış ya da yokmuş önemli değil.

Engelini aynı şekilde değerlendiren ve işitebilen insanlarla aralarında pek bir fark görmediğini K-14 şöyle açıklamıştır:

Neden benim başıma geldi demiyorum bu konuda hiçbir şey demiyorum. Benim ellerim ayaklarım var, diğer insanların da elleri ayakları var. Ben sağlıklıyım, diğer insanlar da sağlıklı. Biz sadece onlar gibi telefonu kulağımıza alıp konuşmuyoruz. Biz görüntülü arama yapıp işaret diliyle konuşuyoruz. Diğer

¹⁵⁴ Gürer – Kaya, "İşitme ve Görme Engellilere Yönelik Yaygın Din Eğitimi Hizmetlerine Katılanların Problem ve Beklentileri (İstanbul Örneği)", 270.

¹⁵⁵ el-Bakara 2/155; el-Ankebût 29/58,59; Âl-i İmrân 3/146; el-Hac 22/35; el-Mülk 67/2.

¹⁵⁶ Kur'ân Yolu (Erişim 28 Mayıs 2024), Âl-i İmrân 3/186.

¹⁵⁷ el-Ankebût 29/2.

¹⁵⁸ Hayati Hökelekli (ed.), *Din, Değerler ve Sağlık* (İstanbul: DEM Yayınları, 2017), 178.

insanlar da görüntülü konuşurken işaret diliyle konuşamıyorlar. Aramızdaki tek fark bu, başka bir şey yok.

Araştırmacı tarafından katılımcılar ile mülakat öncesi yapılan kayıt dışı görüşmelerde işitme engelli bireylerin teknoloji ile aralarının iyi olduğu gözlenmiştir. Yukarıda K-14'ün açıklamasında olduğu gibi işitme engelli bireylerin telefon ile görüşme imkânları görüntülü konuşma seçeneği ile mümkündür. Bireylerin telefondaki görüntülü görüşme uygulamaları da dâhil olmak üzere diğer sosyal medya uygulamalarını aktif bir şekilde kullandıkları görülmüştür. Dolayısıyla telefon ve iletişime dair katılımcıların teknolojiyi iyi derecede öğrendiği saptanmıştır. Ayrıca yapılan görüşmelerin son günü akşamında ülkemiz televizyon kanallarında yayınlanmayan bir futbol maçının dernekte izlenebilmesi için işitme engelli bireyler tarafından televizyona bir uygulama yüklenmesini araştırmacı bizzat müşahade etmiştir. Fakat katılımcıların bu tarz şeyleri yaparken bazı araştırma sorularını anlama ve kendini ifade etmede zayıf kalabildiklerine şahit olunmuştur. Bunun sebebi, bireyin işaret dilindeki yetersizliği olabileceği gibi konuşma dilindeki eklemelerin işaret diline tam çevrilememesi ya da çevrilse bile doğuştan işitme engelli olan kişilerin bunlara bir anlam verememesinden kaynaklı olabilir. Bu durumla ilgili Kayacı'nın çalışmasında da işitme engelli bireylerin görsel öğrenmelerinin daha etkili olduğu sonucuna varılmıştır.¹⁵⁹

Alanyazında işitme engelli bireylerin engellerini doğal/normal bir durum olarak algılama ve açıklamalarına ilişkin çalışmamız ile kıyaslanacak herhangi bir veri bulunmadığı için diğer engelli gruplarına bakılmıştır. Kula'nın "Engellilere Verilecek Tebliğ ve İrşad Hizmeti" başlıklı çalışmasında ortopedik engelli bireylerin engellerini nasıl izah ettiğine ilişkin cevaplarda toplamda %29 oranında doğal/normal bir durum olarak yorumlandığı bulgulanmıştır.¹⁶⁰

İşitme engelli bireylerin engelleri hususunda olumsuz algılama ve açıklama yapmamalarının altındaki sebebin kendilerini daha çok dindar tanımlamaları olabilir. Çünkü İslamiyet'te de insanlar arasındaki üstünlüğün takva sahibi olmak¹⁶¹ ile ilgili olduğu ifade edilmekte ve Allah'ın insanların suretlerine bakmayacağı ancak kalplerine ve amellerine bakacağı¹⁶² belirtilmektedir. Hadis-i şerifte geçen suretten maksat dış görünüşdür. Buna göre, bireyin sureti yani engelli ya da sıhhatli olması Allah katında önemli değildir. Önemli olan kalbindeki niyeti, fikri ve davranışlarıdır. Çünkü Kur'an'da yeryüzünde yürüyen canlıların en kötüsünün inkâr edenler¹⁶³ olduğu vurgulanmaktadır. Bu hususta Kur'an'ın, görme engelli bir sahabenin zengin ve itibarlı ancak kalbinde iman olmayan bir adamdan daha önemli olduğunu

¹⁵⁹ Kayacı, "İşitme Engelli Öğrencilerin Sorunları ve Dini Başa Çıkma Yöntemleri", 749.

¹⁶⁰ Kula, "Engellilere Verilecek Tebliğ ve İrşad Hizmeti", 31.

¹⁶¹ el-Hucurât 49/13.

¹⁶² Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *Şaḥîḥu Müslim*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: y.y., 1431/2010), "Birr", 34.

¹⁶³ el-Enfâl 8/55.

vurgulaması dikkatleri çekmektedir.¹⁶⁴ Dolayısıyla İslamiyet'e göre bireyin maddi ve fiziksel özelliklerinin pek bir öneminin olmadığı, manevi ve ruhsal yapısının daha önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bu tür İslami prensiplerin engelli bireyler için olumlu etki edeceği ve başa çıkma konusunda kolaylık sağlayacağı düşünülebilir.

İslam'ın engelli tanımı ve engelliye bakış açısı konusunda alanyazındaki örnek çalışmalar incelendiğinde de dinde engelli birey için engele olumlu bir pencereden bakma imkânının bulunduğu görülmektedir. Örneğin Tezcan, Kur'an'da insanın maddi bedeninde olan engellerle ilgilenilmediğini, asıl bakılması gereken engelliliğin manevi bedende olduğunu tespit etmiştir. Bu bakış açısına göre, “*Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler; artık dönemezler*”¹⁶⁵ ve “*Sağırdırlar, dilsizdir, kördürler; çünkü onlar akledemezler*”¹⁶⁶ mealindeki ayetlerde engellilik vasıfları olarak geçen sağırılık, dilsizlik/konuşamama ve körlük terimlerinin asıl manalarında kullanılmadığı ve mecazi anlam taşıdıkları görülmektedir.¹⁶⁷ Özetle, o inkâr edenlerin maddi gözleri görüyordu fakat manevi gözleri kör olduğu için hakikate inanmıyorlardı. Maddi kulakları işitiyordu ancak manevi kulakları hakikate sağırdı. Maddi dilleri konuşuyordu lakin hakikate geldi mi manevi dilleri susuyordu ve bu nedenle dilsizlerdi.

Bu engelli tasavvurunu destekleyen bir başka çalışmada ise; yine Kur'an'da engelliliği ifade eden “summ” (sağır), “bukm” (dilsiz) ve “umy” (kör) terimlerinin genellikle mecazi anlamda kullanıldığı, bu kavramların nadiren gerçek manalarında kullanıldığı tespit edilmiştir. Engelliliği ifade eden ve aksak ya da topal anlamlarına gelen “a'rac” terimi ise Kur'an'da sadece iki yerde¹⁶⁸ gerçek anlamında kullanılmıştır.¹⁶⁹

4.3. Başa Çıkma Yöntemlerine İlişkin Yorumlar

İşitme engelli bireylere yöneltilen “*Engelinizle başa çıkma yöntemleriniz nelerdir?*” ve “*Engelliliğin üzerinizdeki olumsuz etkilerini azaltmak için neler yapıyorsunuz?*” sorularına verdikleri yanıtlardan hareketle yapılan analizde, katılımcıların engelliliğin olumsuz etkilerini azaltmak için farklı başa çıkma yöntemlerine müracaat ettikleri anlaşılmıştır. Bu yöntemlerin “*agresif tepki, Allah'a ve ahirete iman, dini mekân ziyaretleri, dua, hayra yorma, ibadet, kadere teslimiyet, sabır, sosyal destek, tövbe, yalnız kalma, yazılı iletişim*” şeklinde olduğu görülmüştür. Mevzu bahis başa çıkma yaklaşımlarından “Allah'a iman ve ahirete iman, dini mekân ziyaretleri, dua, hayra yorma, ibadet, kadere teslimiyet, sabır ve tövbe” olumlu dini başa çıkma

¹⁶⁴ Abese 80/1-12.

¹⁶⁵ el-Bakara 2/18.

¹⁶⁶ el-Bakara 2/171.

¹⁶⁷ Münir Tezcan, “Kur'an'ın Bedensel Engellilere Yaklaşımı”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (2007), 178.

¹⁶⁸ Nûr 24/61; el-Fetih 48/17.

¹⁶⁹ Mustafa Kırkız, “Hakikat ve Mecaz Bağlamında Kur'an'da 'Engellilik' İfade Eden Sözcüklerin Linguistik Analizi”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (2007), 110-115.

yöntemleri olarak dikkat çekmektedir. Dini motifli başa çıkma yöntemleri arasında en sık başvurulan yöntemin “ibadet/dua” olduğu görülmüştür. Bunu “Allah’a ve ahirete iman”, “kadere teslimiyet” ve “dini mekân ziyaretleri” yöntemleri izlemektedir. Ayrıca “sabır” da fazlaca başvurulan olumlu dini başa çıkma yöntemleri arasında yer almaktadır. Bununla birlikte işitme engelli bireyler, hayra yorma ve tövbe yöntemlerine daha az başvurumaktadırlar. Bu yaklaşımlar, olumlu dini başa çıkma yöntemleri olarak da ifade edilebilir. Öznel dindarlık algıları yüksek olan örneklem grubu, bu yöntemlere başvurarak işitme engeliyle başa çıkmaya çalışmaktadır. Katılımcıların görüşleri değerlendirildiğinde olumsuz dini başa çıkma yöntemlerine rastlanılmamaktadır. Ayrıca bireyler, duygu odaklı başa çıkma yöntemi olarak agresif tepki yaklaşımını da kullanmaktadır. Bununla birlikte; sosyal destek, yalnız kalma ve yazılı iletişim yöntemlerine de müracaat etmektedirler. Başvurulan yaklaşımlar genel olarak değerlendirildiğinde, olumlu dini başa çıkma yöntemlerinin daha fazla kullanıldığı görülmektedir (bk. Grafik 3).

İnsan sıkıntılı süreçlerinde sorunları ile başa çıkma konusunda ikilem yaşayabilmektedir. Ya dine yaklaşacak ya da din dışı baş etme yollarına başvuracaktır.¹⁷⁰ Araştırmalara göre çoğu insan stres altındayken dinden destek almaktadır. Çünkü din; stresörleri olumlu bir şekilde yeniden yorumlamaya yardımcı olabilir, stresörler ile etkili bir biçimde baş edebilir ve bireye duygusal anlamda takviye kuvvet olabilir.¹⁷¹ Dini başa çıkma ile ilgili İstanbul ve Tokat’ta kardiyoloji ve psikiyatri bölümlerinde tedavi gören hastalar ile hasta yakınları ve hastane çalışanlarından oluşan 114 katılımcıyla Ayten ve diğerleri tarafından yapılan bir çalışmada, olumlu dini başa çıkma etkinliklerinin sıklıkla kullanıldığı, hayat memnuniyeti ile şükür ve olumlu dini başa çıkma arasında olumlu ve anlamlı ilişki tespit edildiği ortaya çıkmıştır.¹⁷² Gümüş de çalışmasındaki bireylerin olumlu dini başa çıkma yöntemlerini olumsuz dini başa çıkma yöntemlerine göre daha fazla kullandığını saptamıştır.¹⁷³

Olumlu dini başa çıkma yaklaşımlarını kullanan katılımcılardan K-18 ibadet, Allah’a ve ahirete iman ile kadere teslimiyetin başa çıkmadaki önemini şu şekilde anlatmaktadır: “*Namaz kıldığım zamanlar işitme engellilerle ilgili dalga geçmelere aldırış etmiyorum. Namazı kılınca içim rahatlıyor. Allah bana hep yetiyor. Allah’a güveniyorum. O alay edenlere de hesabını soracaktır.*”

Aynı şekilde dini mekân ziyaretleri, ibadet, dua ve kadere teslimiyetin önemini K-14 şöyle bahsetmektedir:

¹⁷⁰ Ayten, *Tanrı’ya Sığınmak: Dinî Başa Çıkma Üzerine Psiko-sosyal Bir Araştırma*, 40-41.

¹⁷¹ Charles Carver et.al., “Assessing Coping Strategies: A Theoretically Based Approach”, *Journal of Personality and Social Psychology* 56/2 (1989), 270.

¹⁷² Ali Ayten vd., “Dini Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi: Hastalar, Hasta Yakınları ve Hastane Çalışanları Üzerine Bir Araştırma”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/2 (2012), 45.

¹⁷³ Gümüş, *Evde Bakım Ücretinden Yararlanan Bakıcılarda Dini Başa Çıkma: Bucak Örneği*, 53.

Havale geçirip duymamaya başladıktan sonra hastaneye gittik. Türbelere gittik dua etmek için ama olmadı, duymadım. Ben dua etmeye ve ibadetlerime devam ettim. Camiye gittiğimde ve cemaati gördüğümde çok rahatlıyorum, engelim aklıma gelmiyor, beni çok huzurlu hissettiriyor bu durum. Sadece camide vaaz ve hutbelerde işaret dili olmadığı için sıkıntı çekiyorum. Bu engelin Allah'tan geldiğini bildiğim için sorun yapmıyorum, olumsuzlukları kafama takmıyorum.

Doğuştan işitme engelli olan 44 yaşındaki K-17 olumsuzluklarla baş etmede Allah'a olan imanı ve diğer dini yaklaşımlarını şu şekilde anlatmıştır:

Engelimden dolayı benimle dalga geçen insanların şeytanlaştığını düşünüyorum. Bu şeytanın oyunudur, beni kışkırtıyordur diye düşünüyorum. O yüzden takmıyorum. Bu engeli bana Allah'ın verdiğini düşünerek şeytanın şerrinden Allah'a sığınmıyorum. Benimle alay edenler için dua ediyorum. O alay edenlerin namaz kıldıklarını görüyorum ve üzülüyorum. Çünkü namaz kılan birisinin bunları yapabileceğini düşünmüyorum. Ben namaz kıldığımda ve dua ettiğimde kafam çok rahat oluyor ve engelimden dolayı herhangi bir şeyi kafama takmıyorum.

K-5 ise dini başa çıkma yaklaşımlarını şöyle ifade etmektedir:

İlk zamanlar üzülüyordum. Babam da ne yapacağını bilemedi çünkü evde/ailede sadece engelli olan bendim. Babam beni bir hocaya götürdü. Hoca da bana sabretmem gerektiğini ve bunun bir imtihan olduğunu söyleyerek dini telkinlerde bulundu. Ben de sabretmeye başladım, imtihanda olduğumun bilincine vardım. İşitme engelli arkadaşlarla iletişimde olduğumda onlarla bir araya geldiğimde rahatlıyorum. Namaz kıldığımda ve dua ettiğimde de çok rahatlıyorum. Günahlarıma tövbe etmek de içimi rahatlatıyor. Bazen mezarlığa gidip dua ediyorum.

Dini motifli yaklaşımlarla birlikte sosyal destek yönteminin de önemini K-1 şu şekilde belirtmiştir:

Küçükken başa çıkmada zorlanıyordum. Benimle alay ediyorlardı bu yüzden sinirleniyordum ve onlara küsüp konuşmuyordum. Ama şu an öyle bir şey yok. Hiçbir şey umurumda değil, kafama takmıyorum. Allah'ın bana verdiği bir nimet olarak düşündüğüm için engelimi sorun yapmıyorum. İşitme cihazımı çıkardığım zaman gürültüleri duymuyorum, dedikoduları duymuyorum. Bu yönleriyle de engelimi bir nimet olarak görüyorum. Dini bir grupta güzel insanlarla da karşılaştım, tanıştım. Onlarla bir arada ibadet, dua etmek beni huzurlu kılıyor. Tüm bunlar engelimi bir sorun olarak düşündürmüyor, engelim benim nimetim.

K-3 sosyal desteğin önemini şu sözlerle dile getirmiştir: *“Yalnız kaldığımda sıkılıyorum. İşitme engelliler derneğine geldiğimde veya kulüpte arkadaşlarla bir araya geldiğimde rahatlıyorum. Camiye gittiğimde cemaati, kalabalığı görünce rahatlıyorum..”*

K-4 ise dini motifli yaklaşımlar ile sosyal destek yöntemini şu şekilde ifade etmiştir:

Ailemle bir arada olduğumda engelim sorun olmuyor. Ailemle mutlu oluyorum. İşitme engelimden dolayı dini tam anlayamıyorum ama namaz kıldığımda çok rahatlıyorum. Arkadaşlarla okey oynuyorum o zaman da engelim aklımda olmuyor ama okey oynayıp namaz kılmadığım için içim daralıyor. Oyundan sonra eve gidince içim daralıyor, pişman oluyorum. Sonra gidip namaz kılınca tekrar rahatlıyorum. Allah'ı ve dini öğrenince bu engelin bir imtihan olduğunu öğrendim, beni cezalandırdığını düşünmüyorum. Çünkü kaderimde olana razıyım.

K-4 sosyal destek yöntemi ile rahatladığını ancak bu rahatlamanın içinde dini motifli şeyler barındırmadığı için tam bir sakinet hâli yaşamadığını ve bunaldığını ifade etmektedir. Bu durum K-4'ün dini hassasiyetinden kaynaklanmakta ve devamında ibadet ettiğiinde rahatladığını belirtmektedir. Oysa K-1'in sosyal destek yaklaşımının içinde dini bir grup ile bir arada olma ve ibadet/dua figürleri vardı ve bu durum K-1'i huzurlu kılıyordu. İki katılımcının (K-1 ve K-4) sosyal destek yaklaşımları incelendiğinde dini motifler barındıran sosyal desteğin olumsuzluklarla başa çıkmada daha etkin olduğu söylenebilir. Zira McIntosh ve arkadaşlarına göre de dinin sağladığı sosyal destek, olumsuz durumlarla başa çıkmada kişiye yardımcı olmaktadır.¹⁷⁴ Sosyal desteğin önemine dair bir çalışmada da Cengil ve Koç, aile bireyleri arasındaki duygusal desteğin kişinin iş ortamındaki stresle başa çıkmada önemli bir rol üstlediğini belirtmektedir.¹⁷⁵

Bütün katılımcılarda dini başa çıkma yaklaşımlarını kullanmaktadır. Ancak bazı katılımcılarda öncelikli olarak dini motifli olmayan yaklaşımlara da rastlanılmakta ve bunların genellikle duygu odaklı başa çıkma yöntemleri olduğu görülmektedir. Örneğin K-12 agresif tepki ve yalnız kalma yaklaşımlarını kullandıktan sonra dua yöntemine başvurduğunu şu şekilde anlatmıştır: *"Ailemle veya bir ortamda engelimden dolayı anlaşılmadığımda tartışma yaşıyorum. Ondan sonra bu sinirimi, kızgınlığımı üzerimden atmak için o ortamı terk ediyorum. Başka bir yere gidiyorum sakinliyorum tek kalınca. Allah'a dua ediyorum. Dua ettikçe içim rahatlıyor."*

K-15 de öncelikle dini motifli olmayan agresif tepki yöntemine başvurduğunu, sonrasında olumlu dini başa çıkma yöntemlerine yöneldiğini ifade etmektedir:

İşitme engelikle dalga geçtikleri zaman sabredemiyorum, onlarla kavga ediyorum. Sonra dua ediyorum, sabretmem gerektiğini biliyorum, sabretmeye çalışıyorum. Duadan sonra içimde bir sıkıntı kalmıyor, rahatlıyorum. Aynı şekilde namaz kıldığında da içimde bir huzur oluyor, rahatlıyorum.

¹⁷⁴ Daniel McIntosh et al., "Religion's role in Adjustment to a Negative Life Event: Coping Loss of a Child", *Journal of Personality and Social Psychology* 65/4 (1993), 812.

¹⁷⁵ Muammer Cengil – Ahmet Koç, "Ailede Eşler Arasında Algılanan Manevi Doyum ile Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki", *Academic Platform Journal of Islamic Research* 8/3 (2024), 449.

Katılımcılardan biri de olumsuzlukları fazla önemsemediğini, yazılı iletişim ve ibadet yöntemlerini kullandığını anlatmıştır. Doğuştan işitme engelli olan 48 yaşındaki K-20'nin ifadeleri şöyledir:

Dışarıdaki insanlarla anlaşmam zor oluyor. Bazen onlara yazarak derdimi anlatıyorum, onlar da bana yazarak cevap veriyor. Engelimle dalga geçenleri takmıyorum, hiç kimseyle de kavga etmedim. Dalga geçenler olduğunda biraz etkilensem de namaz kıldığımda o etki üzerimden kalkıyor ve rahatlıyorum.

Kayacı 11 işitme engelli lise öğrencisi ile yaptığı çalışmada bireylerin olumsuzluklarla başa çıkmada ibadet ve dua yaklaşımlarını kullandığını ve Allah ile iletişime girmenin işitme engelli birey açısından olumlu olduğunu tespit etmiştir. Aynı zamanda engelli birey inancından destek alıp engeline sabrederek Allah'a olan vazifesini yaptığı için mutlu olmakta ve bunun karşılığını Allah'tan bekleyerek kalben mutmain olmaktadır.¹⁷⁶ Nitekim ayet-i kerimede inananların çeşitli şekillerde sınanacağı ve sabredenlerin müjdeleneceği vurgulanmaktadır.¹⁷⁷

İbadet ve dualar engelli birey için rahatlama vesilesidir. Din; engelin kabullenilmesi, içselleştirilmesi ve engelden kaynaklı sorunların çözülmesinde önemli bir sığınma kaynağı olmaktadır.¹⁷⁸ Kur'an-ı Kerim'de de inananların kalplerinin Allah'ı zikretmekle huzura kavuştuğunu ve Allah'ı zikretmekten başka bir şey ile asla huzur bulamayacakları belirtilmektedir.¹⁷⁹ Bunun farkında varan K-1 "...Namaz kıldığımda, Kur'an ve dini kitaplar okuduğumda ferahlıyorum. Engelimin zorlukları hiç aklıma gelmiyor ve yine nimet olduğunu anlıyorum" demiştir. Aynı şekilde inananların sabır ve namaz ile Allah'tan yardım dilemeleri emredilmekte ve Allah'ın sabredenler ile beraber olduğu vurgulanmaktadır.¹⁸⁰ Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde ibadet (namaz) ve sabır yöntemlerini kullandıkları görülmekte ve Allah'ın sabredenlerle beraber olduğu hakikatinin bireyleri huzurlu kıldığı düşünülmektedir.

Din, bireyin ruh sağlığı üzerinde mutluluk ve huzur hissi sağlamaktadır. Yüce bir varlığa bağlanmanın yolu olan duanın bireyleri depresif duygulardan uzaklaştırdığı belirtilmektedir.¹⁸¹ Ayrıca birey dini inancı sayesinde engeller ile baş edebilme gücünü

¹⁷⁶ Abdülkerim Bahadır, "Psiko-Sosyal Bir Sorun Olarak Engelliliği Anlamlandırmada Dinî Referanslar ve Pratik Yansımaları", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 10/2 (2010), 17.

¹⁷⁷ el-Bakara 2/155.

¹⁷⁸ Adem Efe, "Engelli Çocuk ve Ailelerinin Sorunlarının Tespiti ve Bunların Çözümünde Dinin Rolü (Isparta Spastik Çocuklar Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Örneği)", *Çocuk Sorunları ve İslam Sempozyumu*, ed. Ahmet İshak Demir (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010), 876.

¹⁷⁹ er-Ra'd 13/28.

¹⁸⁰ el-Bakara 2/153.

¹⁸¹ Jeff Levin, "Prayer, Love, And Transcendence: An Epidemiologic Perspective", *In Religious Influences on Health and Well-Being in The Elderly*, ed. Klaus Warner Schaie at.al. (New York: Springer Publishing Company, Inc., 2004), 81.

kendinde bulabilmektedir.¹⁸² Kutsal ile kurulan ilişkide de kişinin gerilimi azalmakta¹⁸³ ve tecrübe ettiği stresin etkisi azalmaktadır.¹⁸⁴

Dini mekânların ziyaret edilmesi ve dini grupların etkisi de olumsuzluklarla başa çıkmada önemli figürlerdendir. Nitekim Kayacı da çalışmasında dini grupların ve manevi mekânların olumlu etkisinin olduğunu tespit etmiş ve engelliler için dini mekânların ibadet etmenin yanı sıra sorunlardan kısmen de olsa arınarak rahatlama imkânı sunduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁵ Sonuç olarak, dinin kişiye manevi bir destek sağladığı ve inancın bireye güven verici bir işlevinin olduğu görülmektedir. Ayrıca dini grupların bireylere sağladığı sosyal desteğin önemli bir etkisinin olduğunu çıkarımı yapılabilir.¹⁸⁶

4.4. Başa Çıkmada İbadet/Duanın İşlevlerine İlişkin Yorumlar

Örnekleme yöneltilen “İbadet eder misiniz? Engelinizle başa çıkmada ibadet sizin için bir anlam ifade ediyor mu? Nasıl?” ve “Dua eder misiniz? Engelinizle başa çıkmada dua sizin için bir anlam ifade ediyor mu? Nasıl?” sorularına verdikleri cevaplar analiz edilerek ibadet/duanın engel ile başa çıkma sürecinde işlevi anlaşılmasına çalışılmıştır. Mülakat sonunda katılımcıların tamamı ibadet/duaya yöneldikleri, ibadet ve duanın işitme engelli bireylerde *rahatlık/huzur hissi, mutluluk hissi, güven hissi ve yakınlık hissi* oluşturduğu tespit edilmiştir.

İletişim güçlüğünden dolayı çaresizlik ve diğer bireylere göre kendisini farklı görme hissini fazlasıyla görüldüğü işitme engelli bireylerde bir başa çıkma aracı olarak ibadet ve duaya sıklıkla rastlanmaktadır. İbadet ve duanın işlevsel yönü incelendiğinde, engelli bireyin psikolojisi üzerinde en fazla *rahatlık/huzur hissi* oluşturduğu yapılan analizlerden anlaşılmaktadır (**bk. Grafik 4**). Bu konuda namazlarını kıldığını ve namazın kendisini mutlu ettiğini, duanın ise ona huzur verdiğini ifade eden K-5 şunları söylemiştir:

5 vakit namazlarımı hep kılarım, namaz mutlu eder beni. Camide cemaatle olunca mutlu oluyorum, bazen cemaatten birilerini evime davet ediyorum. Cuma namazına da gidiyorum. Benim için tek sıkıntı camide konuşulanları anlamıyorum. Ama ibadet etmek huzurlu geliyor bana. Dua ederim. Dua edince huzur buluyorum. Allah ile konuştuğumu hissediyorum.

Dua ettiğinde engelini unuttuğunu ve Allah ile irtibat kurduğunda güven hissettiğini söyleyen K-1 duanın kendi üzerindeki etkilerini ise şu şekilde anlatmıştır:

¹⁸² Doğan Cüceloğlu, *İçimizdeki Çocuk* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993), 227.

¹⁸³ Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak: Dinî Başa Çıkma Üzerine Psiko-sosyal Bir Araştırma*, 80.

¹⁸⁴ Mustafa Köylü – Nurullah Altaş, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri* (İstanbul: Dem Yayınları, 2017),128.

¹⁸⁵ Kayacı, “İşitme Engelli Öğrencilerin Sorunları ve Dini Başa Çıkma Yöntemleri”, 750-751.

¹⁸⁶ Asım Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din / Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık* (Adana: Karahan Kitabevi, 2013), 117.

Elhamdulillah dua ediyorum. Dua ettiğimde engelimi takmıyorum. Küçük yaşlarda dua etmeye başladığımdan beri engelimi unutuyorum. Dua etmeye başlayıp Allah ile irtibat kurduğumun farkına varınca kendimi güvende hissediyorum engelim aklıma gelmiyor.

Benzer bir ifade ile K-6 da duanın işlevini şöyle ifade etmektedir: *“Dua ediyorum ve duamda hâlîme şükrediyorum. Allah ile bağ kuruyorum, O beni biliyor.”*

Doğuştan işitme engelli olan 39 yaşındaki K-8 ibadet/dua ettiğinde huzurlu hissettiğini ve bu engele sahip olarak Allah katında daha fazla ders aldığını şu sözlerle dile getirmiştir:

Evet ibadetlerimi yerine getiriyorum. Namaz kıldığımda içim rahatlıyor, engelimin olduğunu unutturuyor. Allah'ın huzurunda olduğumu bilmek bana iyi geliyor. Dua ediyorum. Dua etmek beni çok rahat hissettiriyor. Engelim konusunda da kafamı rahatlatıyor. Diğer insanlarda bu engel yok ama bende var. Allah katında daha fazla ders aldığımı düşünüyorum.

K-13 ibadet ettiğinde rahatladığını ve dua ettiğinde ise Allah'a yakınlık hissettiğini şöyle anlatmaktadır:

5 vakit namazımı kılarım. Cumaya giderim. Diğer ibadetlerimi de elimden geldiğince yaparım. İbadet ettikçe bu engelin bende olmadığını hissediyorum. İbadet ile engel ve sorunları benden uzaklaşıyor gibi oluyor, mutlu oluyorum ve içim huzurlu oluyor, rahatlıyorum. Camiye gittiğim zaman kafam rahatlıyor, faydalı oluyor. Dua ettiğim zaman Allah ile iletişim kurduğumu düşünüyorum, rahatlıyorum ve huzur buluyorum. Abim şehit olduğu için ona çok dua ediyorum. Engelimle ilgili de dua ettiğimde Allah ile konuştuğumu biliyorum ama Allah daha iyi biliyor bu konuşmayı, öyle hissediyorum. Dua iyi geliyor, rahatlatıyor.

K-17 ibadet/duadaki rahatlık hissini ve çocuğunun kendisi gibi olmayıp işitebiliyor olmasındaki huzurunu şu sözlerle dile getirmiştir:

Namazlarımı kılıyorum, cumaya gidiyorum. İbadetlerimi yapmaya gayret ediyorum. İbadetler bana çok huzur veriyor. Allah'ın huzuruna çıkmak çok rahatlatıcı bir şey. Böyle olunca da engelime dair bir şey hissetmiyorum. Herkesin cennete gitmesi için dua ediyorum. Engelim için çok dua ediyorum. İşitmem için de dua etmeye devam ediyorum, bu da beni rahatlatıyor. Çocuğum var ve o benim gibi işitme engelli değil, konuşabiliyor, işitiyor. Bunun için Allah'a çok şükrediyorum.

K-14 ise ibadet/duadaki ferahlık ve huzur hissini şu şekilde ifade etmiştir:

Cuma namazlarını kılıyorum. 5 vakti hep kılamıyorum ama arada namazlarımı kılıyorum. Namaz kılmak çok rahatlatıyor beni. Özellikle sabah namazlarında çok huzur buluyorum. Engelim varmış yokmuş hiç hissetmiyorum bile. İşe gitmeden önce de abdest alır namaz kılar öyle çıkardım. Bu beni çok rahatlatırdı. Dua

ediyorum. İşitme engelim konusunda Allah'tan şifa istiyorum ve böylece rahatlıyorum.

K-15 camide imamın söylediklerini anlamasa bile huzur bulduğunu ve engeli konusunda hastalardan dua isteyip rahatladığını şöyle açıklamıştır:

Küçükken dedem beni camiye namaz kılmaya götürüyordu. Sonradan anladım namazın ne olduğunu. Şimdi cumadan cumaya gidiyorum. İşlerimden dolayı 5 vakit namazımı kılamıyorum. Camiye gidince kafam, kalbim çok rahat ediyor. İmamın ne dediğini duymuyorum, anlamıyorum ama o ortama girdiğimde içim çok huzur buluyor, ferahlıyorum, dertlerim bitiyor, hiçbir şeyi kafama takmıyorum. Dua ettiğimde çok heyecanlanıyorum, mutlu oluyorum. Hastalara dua ediyorum. Engelimle ilgili işitebilmek için hastalardan dua istiyorum. Bu beni rahatlatıyor.

K15'in engelinin geçmesi için hastalardan dua istemesi ilgi çekicidir. Zira "Bir hastanın yanına girdiğin zaman ondan dua etmesini iste. Çünkü hastanın duası meleklerin duası gibidir"¹⁸⁷ hadisi şerifi mucibince hastalardan engeli için dua istediğinde onların dualarının Allah tarafından kabul edilmeye daha layık olduğu fikrine sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla dua, bireyin sıkıntılı süreçlerinde ve sorunların kendisini kuşattığı zamanlarda yardım istediği Yaratıcısına ve her şeye kâdir olan Rabbine yönelmesi şeklinde ona manevi kuvvet sağlamaktadır.¹⁸⁸ Bu tür manevi ve psikolojik destek ile birey engelin üzerinde oluşturduğu/oluşturacağı olumsuzluklardan korunabilir.¹⁸⁹

Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu tarafından 1453 katılımcı ile yapılan dindarlık araştırmasına göre deneklerin % 85'inin dualarının tamamen veya kısmen kabul edildiğini ve sadece deneklerin %1,3'ünün dualarının kabul olmadığını düşündükleri tespit edilmiştir.¹⁹⁰ Küçükcan ve Köse'nin Marmara depreminden sonra yaptıkları çalışmada duanın bireylere önemli ölçüde dayanma gücü kazandırdığı bulgulanmıştır.¹⁹¹

Baetz ve diğerleri tarafından Kanada'da 37 bin kişi üzerinde yapılan ibadet sıklığı-depresyon ilişkisine dair bir çalışmada da ibadete devam eden bireylerde depresyon ve psikiyatrik düzensizliklerin daha düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir.¹⁹² Altun ise dini pratiklerin ruh

¹⁸⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *es-Sünen*, nşr. Faysal. İsa el-Babî el-Halebî (b.y.: Dârü İhyâi Kütübi'l-Arabiyye, 1431/2010), "Cenâiz", 1.

¹⁸⁸ Habil Şentürk, *Din Psikolojisine Giriş* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2013), 152

¹⁸⁹ Gencer, *Hemodiyaliz Hastalarında Dindarlık ve Öznel İyi Oluş*, 242.

¹⁹⁰ Ali Çarkoğlu - Ersin Kalaycıoğlu, *Türkiye'de Dindarlık: Uluslararası Bir Karşılaştırma*, (Sabancı Üniversitesi, 2009), 30.

¹⁹¹ Talip Küçükcan - Ali Köse, *Doğal Afetler ve Din-Marmara Depremi Üzerine Psikososyolojik Bir İnceleme* (İstanbul: İsam Yayınları, 2000), 142-152.

¹⁹² Marilyn Baetz et.al., "How Spiritual Values and Worship Attendance Relate to Psychiatric Disorders in The Canadian Population", *Canadian Journal of Psychiatry* 51/10 (2006), 657.

sağlığını tehdit eden duygular üzerinde hafifletici bir etkiye sahip olduğunu belirtmiştir.¹⁹³ Örneğin Feher ve Maly, dini inançların kanser ile başa çıkmada hastalara % 91 gibi ciddi bir oranda katkı sunduğunu bulgulamıştır.¹⁹⁴

4.5. Yaşam Algısına İlişkin Yorumlar

İnsanoğlu yaşamı boyunca biyolojik, psikolojik ve sosyal sorunlarla karşılaşabilmekte, aynı zamanda bu problemlerle baş etmeye çalışmaktadır. Örneğin işitme engelli bireylerin işitme kaybıyla beraber iletişimde, anlamada sorunlar yaşamaya başlamaları ve engellerinden dolayı alaya maruz kalmaları söz konusudur. Bu süreçte engelli bireylerin karşılaştıkları sorunlarla başa çıkmada dini inanç ve değerleri ile dini motifli olsun veya olmasın sosyal destek ve benzeri yaklaşımlara başvurdukları ve istifade ettikleri görülmektedir.

Bu noktadan hareketle araştırma bulgularına göre, işitme engelli bireylerde engellilik sonrası yaşam algılarında genellikle olumlu yönde değişiklikler olmaktadır. Katılımcıların mülakatta verdiği cevaplardan yola çıkarak yapılan tematik analizde, engel sonrasında yaşam algılarında herhangi bir değişiklik olmadığını vurgulama sayısı 10 iken, kısmen olumlu yönde değişim olduğu sadece 1 kez, olumlu yönde değişiklik ise 21 kere tekrarlanmıştır (**bk. Grafik 5**). Riaz ve Anwar da işitme engelli bireyler ile ilgili yaptıkları çalışmada bireylerin hayatlarında daha çok dini başa çıkma ve olumlu yeniden yorumlama stratejilerini kullanarak yaşam algılarını olumlu yönde değiştirdiklerini tespit etmiştir.¹⁹⁵

Bu konuda K-1 engelinin bir lütf olduğunu anladığında hayata bakışını olumlu yönde değiştirdiğini şu sözlerle anlatmıştır: *“İlk zamanlarda hayatım biraz zorlaştı. Dalga geçenler oldu. Onlarla konuşmuyor, tepki de vermiyordum, susuyordum ve irtibatım olmuyordu. Ama daha sonraları engelimin nimet olduğunu fark edince engelimi daha çok sevmeye başladım.”*

K-6 ise şunları söylemiştir:

Engelimden dolayı ailemle anlaşamadığımda aşırı bunalıyorum, canım çok sıkılıyor. Namaz kılmaya gidiyorum ve rahatlıyorum, canımın sıkıntısı geçiyor. Derneğe geldiğim zamanlar rahatlıyorum çünkü burada hep işitme engelli arkadaşlar var ve birbirimizle anlaşabiliyoruz. Dışarıda alay edenler olursa sabrediyorum, pek umursamıyorum çünkü Allah onları cezalandıracak. Bu durumumun karşılığını ahirette alacağımı bildiğim için kafam rahat. Küçükken üzülüyordum. Büyüdükçe normal karşılamaya başladım. Benim için bir sınav olduğunu öğrendim, artık eskisi gibi üzülüyorum.

¹⁹³ Rıza Altun, “Dindarlık ve Depresyon İlişkisi”, *International Journal of Humanities and Education* 1/1 (2015), 38.

¹⁹⁴ Shoshanah Feher - Rose Maly, “Coping With Breast Cancer in Later Life: The Role of Religious Faith”, *Psycho-Oncology* 8/5 (1999), 408.

¹⁹⁵ Maliha Riaz - Shazia Anwar, “Use of Stress Coping Strategies among Students with Hearing Impairment: A Gendered-Comparative Study”, 270.

K-8 bir dini gruba dâhil olduğunda yaşam algısının olumlu yönde tamamen değiştiğini şöyle ifade etmektedir:

İlk başlarda işitme engelliliği nedir bilmiyordum, pek bir şey anlamıyordum, her şeye canım sıkılıyordu. Sonrasında bir dini gruba dâhil olup orada dini kitaplar okuyunca anlamaya başladım, çok istifade ettim, rahatladım. Engelim için canım sıkılmamaya başladı, Allah'tan geldiğine inandım.

Doğuştan işitme engelli olan 29 yaşındaki K-10 da işaret dili öğrendiğinde ve sağlıklı olduğunun farkına vardığında yaşam algısının olumlu değişimini şu şekilde açıklamıştır: *“Küçükken işaret dili bilmiyordum, şimdi biliyorum. İletişim kurabiliyorum. Eskiden ailemle iletişim kuramıyordum, o yüzden ben de kendimi düşünüyordum. Ailem de işaret dilini biraz öğrendi, kardeşlerimle iyi anlaşıyorum. Şükretmeyi öğrendim. Sağlıklı olduğumu fark ettim.”*

K-11 hayata olumlu pencereden bakmayı öğrendiğini şöyle dile getirmektedir:

Önceden alay edenlerle kavga ediyordum. Şimdi hiç takmıyorum, efendi oluyorum, kavga etmiyorum, aldirış etmiyorum. İşitme engelli arkadaşlarla dernekte bir araya geliyoruz, mutlu oluyorum. Beraber Cuma namazına camiye gidiyoruz, Allah'ın huzuruna çıkınca mutlu oluyorum. Camiye gittiğimde içim çok rahat oluyor. İşitme engelim için eskiden çok dua ettim ama geçmeyeceğini bildiğim için kabullendim artık sadece sağlığım için dua ediyorum.

Engelini fark ettiği günden bugüne hayatındaki olumlu değişimlerden K-13 şu şekilde bahsetmektedir:

İlk zamanlarda hayatımda dini kitaplar yoktu, işim yoktu. İşaret dili bilmiyordum, lisede öğrendim. Sonra bir dini gruba gittim, dini kitaplar hayatıma girdi. İşe başladım. Hayatım olumlu yönde değişmeye başladı. İlk başlarda üzülüyordum ama şimdi engelimi nimet olarak düşünüyorum.

K-16 yaşam algısındaki olumlu değişimde dini motiflerin etkisini şöyle dile getirmektedir: *“Allah'ın bana bu engeli verdiğini öğrendikten sonra hiçbir değişiklik olmadı. Hep tevekkül ettim, razı oldum ve huzurluyum. Artık insanlar benimle alay etseler, rahatsız etseler bile rahatsızlık hissetmiyorum, umursamıyorum.”*

Tam anlamıyla olumlu bir değişim yaşamadığını ifade eden doğuştan işitme engelli olan 43 yaşındaki K-9 yaşam algısındaki kısmen olumlu değişimde dernek arkadaşlarının etkisini şu şekilde dile getirmektedir:

Küçükken iletişim kuracağım kimsem yoktu. Arkadaşlık yapmıyorlardı benimle, bir şey paylaşmıyorlardı, çok kavga ediyordum. Ben konuşamıyorum, onlar konuşuyorlardı ve çok üzerime geliyorlardı. İş bulamıyordum, soru soruyorlardı cevap veremiyordum. İki tarafında kafa yapısı farklı olduğundan anlaşmazlıklar oluyordu. Şu anda çalıştığım fabrikada da sorunlar yaşıyorum. Karşımdaki işaret dili bilmediği için yaptığım işaretleri yanlış anlıyor ve sorun çıkıyor aramızda,

tartışma yaşıyor. Bu dernekte herkes işitme engelli ve burada sorun yaşamıyorum, herkesle rahatça iletişim kurabiliyorum.

Araştırmada yaşam algısında herhangi bir değişim yaşamadığını belirten katılımcılar da olmuştur. Özellikle bireyin doğuştan işitme engelli olması, ailesinde bu engele sahip kişi veya kişilerin olması ya da yaşamın evrelerinde çoğunlukla işitme engelli bireyler ile iletişim hâlinde olması katılımcılar açısından hayata bakışlarında herhangi bir değişime neden olmamıştır. Bu durum, işitme engelli bireyin hayat normalinin işitememe olması ile ilgili olduğu şeklinde açıklanabilir. Bu hususta K-2 yaşam algısının değişmediğini şu sözleri dile getirmektedir: *“Doğuştan beri engelli olduğum için benim açımdan değişen bir şey olmadı. İşitme engelliler okuluna gittim sonra işitme engelliler spor kulübüne geldim. Hep aynı yani benim için normal şeyler. Yarı işitmeyen engelli arkadaşlarım da oldu. Hep iletişim kurabildim, normal yaşıyorum.”*

K-3 ise bu konuya şöyle değinmektedir: *“Doğuştan engelli olduğum için benim açımdan değişen bir şey olmadı. Ailem de engelli olduğu için bizim normalimiz bu.”*

K-20 işitenler ile işitemeyenleri ayırmadığını belirterek hayat normalinin bu olduğunu ve Allah vergisi olduğu için engelini sevdiğini şu şekilde anlatmaktadır:

Hayatımda bir değişiklik olmadı. Çünkü bu benim normalim. Zaten ben işitme engelliler ile normal işitenleri ayırmıyorum. Allah verdiği için işitme engelliliği seviyorum. Daha da işitememe, konuşmama gerek kalmadı. İşitmek için bir sebep kalmadı. Bu şekilde de insanlarla iletişim kurabiliyorum. Hâlime şükrediyorum.

İşitememenin hayat normali olduğunu belirten K-15 sadece iş ortamındaki adaletsizlikten rahatsız duyduğunu şöyle ifade etmektedir:

Doğuştan işitme engelli olduğum için hayatımda değişen bir şey yok. Bu engel benim normalim. Sadece şuna sinirleniyorum. İş hayatımda normal işiten biriyle aynı işi yapıyorum. Ama o benden daha fazla maaş alıyor. Hatta ben fazla iş yapıyorum ve az maaş alıyorum çünkü işitme engellyim. İşiten birisi benden daha az çalışıyor ama fazla kazanıyor. Bu adaletsizliği sevmiyorum.

4.6. Dindarlık-Mutluluk İlişkisine Dair Yorumlar

Örneklemin dindarlık düzeylerine ve dindarlığın mutluluk üzerinde etkisinin olup olmadığına dair yorumlarını almak için yöneltilen temel soruların analizleri sonucunda, katılımcıların tamamının kendisini dindar olarak tanımladığı görülmüştür. Buna durumda, dindarlığın engelliliği tecrübe eden bireylerin mutlulukları üzerinde birtakım etkilerinin olması beklenir. Bu bağlamda, yorumlardan hareketle yapılan tematik analiz sonucunda; dindarlığın doğrudan mutluluğu etkilediği, dindar olmayanların gerçek mutluluğa sahip olmadığı, hakiki ve ebedi mutluluğun dinde/ahirette olduğu ve mutluluk kaynağının Allah (c.c.) olduğu düşünceleri tespit edilmiştir.

K-2 “Dindar olmanın mutluluk üzerinde bir etki yaptığını düşünüyor musunuz? Nasıl?” sorusuna şöyle cevap vermiştir: “Bu dünyaya misafir olarak geldik. Allah bize güç veriyor. O bize yeter. Mutlu olmamızı Allah sağlıyor. Asıl mutlu olacağımız yer ahiret.”

K-3 dindarlık-mutluluk ilişkisinden şu şekilde bahsetmektedir: “Bence mutluluk dindarlıkla alakalı. Çünkü dini şeyler yaptıkça rahatlıyor ve mutlu oluyorum. Namaz kıldıkça ve dua ettikçe kendimi iyi hissediyorum.”

K-5 ise dindarlık göstergelerinin kendisini mutlu ettiğini şu cümlelerle açıklamaktadır: “Namazda mutluluğun daha fazla olduğunu biliyorum. Allah’ın varlığı ve birliği daha önemli. Diğer işlerde mutluluk az. Allah’ın bana verdiği 24 saatin 1 saatini namazlara ayırıyorum ve Allah’a karşı görevimi yapıp mutlu oluyorum. Mutluluk, dini işlerde.”

Aynı şekilde K-6 da düşüncelerini şöyle ifade etmektedir: “Kötülüklerde mutluluk yok. Namaz kılınca mutluluğu görüyorum. İmanlı bir insanın mutluluğu gerçek mutluluktur.”

Çoğu katılımcı dindarlık-mutluluk ilişkisine dair sorulan soruya kıyas yöntemi ile iki grubu karşılaştırarak (dindarlar ve dindar olmayanlar) dindarlığın mutluluğu etkilediği şeklinde cevap vermiştir. Yani dindar olan kişiler ile dindar olmayanlar mukayese edilmiştir. Sonuç olarak dindar insanların gerçek mutluluğa sahip olduklarını görmüşlerdir. İşitme engelli bireylerde dikkat çeken bir diğer husus da budur. Bireyler genellikle iki zıt kutbu düşünerek kesin kaniya varmakta ve arada bir seçeneğin daha olacağını düşünmemektedir. Bunun nedeni, işaret dilindeki net ifadelerden kaynaklı olabilir. Örneğin K-7 bu konuda şöyle cevap vermiştir: “İyi insanlarla kötü insanları kıyaslıyorum. Kötülerin mutsuz ve dine mesafeli olduğunu, iyi insanların mutlu ve dindar olduklarını görüyorum. Ayrıca Müslüman olduğum için cennete gideceğimi bilmemin de mutluluğunu hissediyorum.”

K-13 ise bu konuya şu şekilde değinmiştir:

İki tür insan var. Dindar olan insan ile dindar olmayan insanı ayırt edebiliyorum. İkisini kıyasladığımda mutluluk apaçık ortada gözüküyor. Dindar olmayan, kötü insanların mutluluğu işlerine yaramıyor, onlar sadece menfaatlerine bakıyor. Dindarların işleri daha gerçek ve mutlu oluyorlar.

K-16 ise dindar insanları iyi, dindar olmayanları kötü olarak nitelendirmiş ve dindarlık-mutluluk ilişkisini şöyle açıklamıştır:

İyi insanlar ile kötü insanlara baktığım zaman hangisinin daha mutlu olduğunu fark edebiliyorum. İyi insanların mutlu ve dindar olduklarını görüyorum. Kötü insanın dindar olabileceğini düşünmüyorum. Kötü insanın bana zarar vereceğini düşünüyorum. Ama dindar bir insanın mutlu olduğunu, efendi olduğunu ve bana zarar vermeyeceğini düşünüyorum. Mutluluğun dinde olduğunu biliyorum.

K-19 hakiki, ebedi ve gerçek mutluluğun dinde olduğunu ve hayatını da ona göre şekillendirdiğini şu sözlerle dile getirmektedir:

Dindar ve dindar olmayan insanların hayatlarına bakıyorum, onları kıyaslıyorum hangisi daha mutlu diye. Dindar olanların daha mutlu ve huzurlu olduğunu görüyorum. O yüzden ben de daha dindar olup mutlu ve huzurlu olmaya bakıyorum. Kısa süren mutluluklar gerçek değil. İnsan sonsuz mutluluğu arıyor. Onu da dinde bulabiliriz.

K-11 iki tarafta da (dindarlar ve dindar olmayanlar) mutluluğun yaşandığını ancak dindar olmayanlardaki mutluluğun faydasız ve “kötü” olduğunu şöyle bahsetmiştir:

Aslında iki tarafta da mutluluk var. Dindar insanlarda da mutluluk var, kötü insanlarda da. Ama kötü insanların mutluluğunun bir müddet sonra biteceğine inanıyorum, hatta onlarınki kötü mutluluk diyebilirim. Dışarıda namaz kılmayan bir insanın mutluluğu ona fayda vermeyecek. Ama namaz kılan inançlı kimse mutludur, o mutluluk ona fayda verir.

K-20 dindarlığın mutluluğu etkilediğini belirtirken kendisinin mutlu olmak için dindar insanlarla da iletişim hâlinde olduğunu şu cümlelerle ifade etmiştir:

Kötü insanları sevmiyorum, efendi değilim. Onlara nasihat veriyorum ama fayda etmiyor. Ama Müslüman dindar insanlara daha çok yaklaşıyorum, onlar hâlden anlıyorlar. Dine uzak kötü insanların ne bana ne de kendilerine faydaları oldu. O yüzden onlarla iletişimi kestim. Dindar insanlarla bir araya geliyorum, onlarla görüşmek beni mutlu ediyor. Mutluluk dindedir o nedenle dinde olmak gerekiyor.

Dinin bireysel etkileri incelendiğinde, kişinin kendisini çoğunlukla mutlu olarak tanımlayabilmesi önemli görünmektedir.¹⁹⁶ Din Psikolojisi'nin kurucusu William James de ruhsal olarak iyi olma hususunda, bireyin kendisini mutlu hissedip hissetmemesine dikkat çekmektedir.¹⁹⁷ Bu konuda Poloma ve Pendleton, Avrupa ve Kuzey Amerika'da yaptıkları çalışmada dindar bireylerin dindar olmayanlara göre daha yüksek mutluluk seviyesine sahip olduklarını tespit etmişlerdir.¹⁹⁸ Yine Poloma ve Pendleton'un 560 yetişkinle yaptıkları çalışmada, meditasyon başta olmak üzere çeşitli dua uygulamalarının mutluluk üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Asım Yapıcı – Hasan Kayıklık, “Ruh Sağlığı Bağlamında Dindarlığın Öz Saygı ve Kaygı ile İlişkisi: Çukurova Üniversitesi Örneği”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 3/9 (2005), 178.

¹⁹⁷ William James, *The Varieties of Religious Experience : A Study In Human Nature* (İstanbul: Karbon Kitaplar, 2020), 163.

¹⁹⁸ Margaret Poloma – Brian Pendleton, “Religious Domains And General Well-Being”, *Social Indicators Research* 22/3 (1990), 271.

¹⁹⁹ Frederick Collinns, *The Use of Prayer and the Self-Reported Anxiety and Depression of Retired Adults* (Minnesota: Walden University, Doktora Tezi, 2003), 50-53.

Koenig'in 1997 yılında yaptığı çalışmaya göre, dindar bireyler dindar olmayanlara göre daha fazla hayat memnuniyetine sahiptirler. İki yıl sonraki çalışmasında da dindarların daha az depresif hayatlarının olduğunu bulgulamıştır.²⁰⁰ Ellison ise araştırmasında dini inançlara sahip kimselerde daha yüksek mutluluk seviyesine rastlamıştır.²⁰¹ Güven ise İstanbul'da 305 yetişkin ile yaptığı çalışmada dindarlık algısı arttıkça depresyonun düştüğü tespit edilmiştir.²⁰² Horozcu'nun yerli ve yabancı alanyazın taraması sonucu yaptığı çalışmada dindarlığın ruh sağlığını ve dolayısıyla mutluluğu olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır.²⁰³

Literatür ve katılımcı cevapları incelendiğinde, dindarlığın mutluluğu olumlu yönde yordadığı tespit edilmiştir. Bu durum, dindarlık ile mutsuzluk arasında negatif bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Bireylerin mutlu olmak için dinin pratiği olan ibadetlere yönelmesi ve hatta bir katılımcının (K-20) mutlu olmak için dindar insanlarla bir araya geldiğini belirtmesi, dindarlık-mutluluk ilişkisinin karşılıklı etkileşiminin ne kadar kuvvetli olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle bütün dindarların yüksek bir mutluluk seviyesine sahip oldukları tümevarımı yapılamasa bile, dindarlığın işitme engelli bireylerin mutluluk telakkileri üzerinde anlamlı ve önemli bir etkisinin olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, işitme engelli bireylerin mutluluğu dindarlık ile ilişkilendirmelerinde sıkça olumlu dini başa çıkma yaklaşımlarını kullanmalarını etkili olabilir.

4.7. Ölüm Algısına İlişkin Yorumlar

Katılımcılara yöneltilen temel (*Ölüm sizce ne anlam ifade ediyor?*) ve sondaj (*Ölüm korkusunu nasıl hafifletiyorsunuz?*) soruların amacı; işitme engelliliğin ölüm psikolojisi üzerinde bir etkisinin olup olmadığını öğrenmek, engelin olumsuzlukları içerisinde ölüm fikrinin bireyde nasıl algılandığını ortaya koymak ve ölüm korkusu ile bireyin nasıl başa çıktığını anlamaktır.

Örneklemin temel soruya verdikleri cevaplar tematik analiz sonucunda *ahirete iman* başlığında toplanmıştır. Bu başlık altında işitme engelli bireyler; ahiret, cennet ve cehennem, ebedi hayata geçiş, mahşer gibi cevaplar vermişlerdir. Dolayısıyla tüm katılımcıların ölümü öbür dünyaya göç olarak tanımladığı söylenebilir.²⁰⁴ Sondaj sorunun cevaplarına yapılan analiz sonucunda iki tane temaya ulaşılmıştır. Birincisi, *ölümün anlamı* temasıdır. Bu tema altında *umut ve korku* kodları bulunmaktadır. Katılımcıların en fazla *umut* başlığını vurguladığı tespit edilmiştir (**bk. Grafik 6**). İkincisi, *ölüm korkusuyla baş etme tarzı* temasıdır. Bu tema altında *iç güdümlü*

²⁰⁰ James Boehnlein (ed.), *Psychiatry and Religion: The Convergence of Mind and Spirituality* (Washington: American Psychiatric Publishing, 2000), 169.

²⁰¹ Christopher Ellison, "Religious Involvement and Subjective Well-being", *Journal of Health and Social Behaviour* 32 (1991), 80.

²⁰² Hülya Güven, *Depresyon ve Dindarlık İlişkisi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 123.

²⁰³ Ümit Horozcu, "Tecrübi Araştırmalar Işığında Dindarlık ve Maneviyat ile Ruhsal ve Bedensel Sağlık Arasındaki İlişki", *Milel ve Nihal* 7/1 (2010), 209.

²⁰⁴ Hayati Hökelekli, *Ölüm, Ölüm Ötesi Psikolojisi ve Din* (İstanbul: Dem Yayınları, 2008), 24.

dindarlık ve ibadet kodlarına ulaşılmıştır. Katılımcıların ölüm korkusu ile başa çıkmada iki kodu da eşit oranda vurguladığı sonucuna varılmıştır **(bk. Grafik 7)**.

İç güdümlü bir dindar olan K-1 ölüm algısını şu şekilde anlatmaktadır:

Ölüm, Müslümanın bir düğünüdür. Ölüm, ebedi hayata geçmek için bir sinema şeridi gibidir. Ölüm; bir bitiş değil, bir başlangıçtır. Ölümden korkmuyorum. İmansız ölürsem cehenneme giderim diye ölümden korkuyorum. İmanlı olarak cennete gidersem ölümden korkmuyorum. Çünkü bütün sevdiğim diğer tarafta. Peygamber Efendimiz (sav), sahabeler, bütün ahabplar o tarafta olduğu için ölüm bana tatlı geliyor ve korkmuyorum.

K-5 ölüm algısını ve ibadet ile ölüm korkusunu yendiğini şöyle ifade etmektedir:

Ölünce ahirete gideceğiz, sevdiğimizle kavuşacağız ve onlarla konuşacağız. Eğer namaz kılırsam öldükten sonra cennete gideceğim. Allah beni imtihan edecek cennete mi gideceğim diye. Cehenneme gidersem üzülürüm. Namazsız ölümden korkuyorum. Namazlı ölmekten korkmuyorum. Namaz kılına Allah cenneti vaad ettiği için ölmekten korkmuyorum.

K-5'in ifadeleri incelendiğinde, "*...Size vaad olunan cennetle sevinin!*" ayetinin bilincinde olduğu söylenebilir..²⁰⁵

K-6 ölüm algısını ve ölüme dair korkusunu şöyle dile getirmektedir:

Ahirete inanıyorum. Cennet ve cehennemin var olduğunu biliyorum, ölüm tamamen son veya yok oluş değil, buna inanıyorum. Hesaplaşma olacak. Ölümden korkuyorum çünkü içimde cennete gidemezsem diye bir korku oluyor. İbadetleri tam yapmadığım için ölümden korkuyorum ama arada diğer namazları da kılmaya gayret ediyorum.

İç güdümlü bir dindar olan K-8 ölmeyi çok istediğini şu sözlerle açıklamaktadır:

Dini şeyleri öğrenmeden önce ölüm benim için yok olma, hiçbir şeydi. Ama şimdi ahirete inanmak, cennet ve cehennemin var olduğuna inanmak anlamına geliyor. Eskiden ölümden korkardım, kaybolduğumu düşünürdüm. İman olduktan sonra korkular gitti. Şimdi ölmeyi, imanlı ölmeyi, cennete gitmeyi çok istiyorum. Allah'tan korkuyorum ama ölmekten korkmuyorum. Çünkü Peygamber Efendimiz (sav) orda, İslam büyükleri orda, tüm sevdiğim orda.

K-9 ise ölüm korkusunu şu şekilde hafiflettiğini söylemektedir:

Allah'ın benim canımı alacak kadar güçlü olduğunu biliyorum. Eskiden ölümü kaybolmak olarak düşünüyordum. 20 yıl önce bir akrabam namaz kılarken ölmüştü. İlk defa ölümü orda gördüm. Onun ölümünden sonra daha fazla

²⁰⁵ Fussilet 41/30.

Müslümanlığın gereklerini yapmam gerektiği, ibadet edip daha fazla Allah'a yönelmem gerektiğini anladım. Ölümü bilmediğim için korkuyordum. Ama ahirette işitip konuşacağımı öğrendikten sonra ölümden korkmamaya başladım. Namaz kılınca, ibadet edince cennete gidileceğini bildiğim için ölüm korkum hafifliyor.

K-15 ibadetin ölüm korkusunu hafiflettiğini ve ölüm algısını şöyle ifade etmektedir:

Ölümü, dünyadan ayrılıp ahirete gitmek olarak biliyorum. 5 vakit namaz kıldığım için iman nurunu hissediyorum ve ölümden korkmuyorum. Ama namaz kılmadığımda ölümden korkuyorum. Bu dünyadaki imtihanlarımız ahirette kalkacak. Orada imtihan diye bir şey olmayacak yani orada işitip konuşabileceğim. Bunun için sabrediyorum ve bu sabrın karşılığını ahirette alacağımı ümit ediyorum.

K-18 ölüm algısını ve ölüme dair umudunu şu şekilde bahsetmektedir:

Ölümden sonra ahirete gidileceğini, cennet ve cehennem olduğunu biliyorum. Ölüm neden var diye merak ediyorum ama. Müslüman olduğum için cennete giderim diye ölümden korkmuyorum, Allah'tan korkum var sadece. Ahiretteki durumu biliyorum. Orada işitebileceğim, konuşabileceğim. O yüzden çok mutlu ve huzurlu oluyorum, içim çok rahat.

İşitme engelli bireylerin ölüm olgusuna karşı en önemli motivasyon kaynakları, samimi dini inançları, sevdikleriyle beraber cennete gitme umudu ve cennette işitebilme nimetine sahip olma heyecanlarıdır. Bazı katılımcılarda da ibadetleri yerine getirdikleri için ölüm kendilerine umut vaad etmektedir. Aynı zamanda bu bireylerin dindar olma ile mutluluk arasında karşılıklı etkileşim olduğunu ifade ettikleri bilinmektedir. Dolayısıyla dindarlık göstergelerinden olan ibadetleri yapmanın ölüm korkusu ile negatif, mutluluk ile pozitif bir ilişkiye sahip olduğu söylenebilir.

Ölüm, insanlar için bir stres kaynağıdır. Dinler de müntesiplerine ölümle ilgili anlam arayışlarına cevap sunmaktadır. Dinlerin ölüme yükledikleri anlamın ölüm korkusuna etkisi ise din psikolojisi araştırmacılarının çalışma konularından biridir. Örneğin Batı literatüründe 1996 yılında Donovan tarafından yapılan bir çalışmada din ile ölüm korkusu/kaygısı ilişkisine dair 137 araştırma ele alınmıştır. Bu çalışmaların %57,7'si (79 çalışma) din ile ölüm korkusu arasında negatif bir ilişkinin olduğunu söylemektedir. Araştırmaların sadece %9,5'i (13 çalışma) pozitif ilişki olduğunu saptamıştır. %32,8 oranında (45 çalışma) ise din ile ölüm korkusu arasında bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir.²⁰⁶ Alvarado ve arkadaşları, Martin ve

²⁰⁶ Murat Yıldız, *Dini Hayat ile Ölüm Kaygısı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998), 41.

Wrihtsman ise, güçlü dini duygular ile ölüm korkusu arasında negatif ilişki olduğunu bulgulamışlardır.²⁰⁷

Yerel alanyazında ise Hökelekli'nin üniversite mezunu 378 katılımcı ile yaptığı çalışmada; dindar bireylerin ölüm konusu ile daha fazla ilgilendiği fakat ölüm olgusuna yönelik daha olumlu tutumlar gerçekleştirdikleri tespit edilmiştir.²⁰⁸ Alparslan da çalışmasında içsel dini yönelimin ölüm kaygısı ile negatif ilişkiye sahip olduğunu tespit etmiştir.²⁰⁹ Dindarlık ile ölüm korkusu arasında her zaman negatif bir ilişki bulunduğu söylenemez. Örneğin Yıldız çalışmasında, dindarlık ile ölüm kaygısı arasında ($r=.14$) $p<.01$ düzeyinde anlamlı pozitif bir korelasyonun olduğunu saptamıştır. Bu da dindarlık arttıkça ölüm korkusunun arttığı anlamına gelmektedir.²¹⁰

Kur'an-ı Kerim'de insanın Allah'ın azabından korkması²¹¹ ve rahmetinden de ümitvar olması²¹² istenmiştir. Nitekim ayetlerde de Allah kendisini hem rahmet/mağfiret sahibi hem de azap edici olarak tanıtmaktadır. Örneğin bir ayette "*İyi biliniz ki Allah'ın cezası çok şiddetlidir ve gerçekten Allah, çok bağışlayan, çok merhametli olandır*"²¹³ buyrulmaktadır. Başa bir ayette de "*(Ey Rasûlüm!) kullarıma haber ver; ben gerçekten çok bağışlayan, çok merhamet edenim ve gerçekten benim azabım da çok acıtıcı bir azaptır*"²¹⁴ şeklinde rahmet ve azaba değinilmektedir. İslam Medeniyeti'nde bu iki hâl, havf (korku) ve reca (ümit) olarak adlandırılmaktadır. Havf, insanın Allah katındaki durumu hakkında hissettiği korkuları ifade etmektedir.²¹⁵ Reca ise, kulun Allah'ın rahmetine güvenerek ümitvar olması demektir.²¹⁶ Çalışmada da katılımcıların havf ve reca şuuruyla yaşadıkları söylenebilir. Zira *ölümün anlamı* teması incelendiğinde katılımcıların *korku* ve *umut* kodlarını vurguladıkları görülmektedir.

Katılımcıların Allport'un geliştirdiği dindarlık tipolojilerinden biri olan iç güdümlü dindar olmaları, ölüm korkusuyla başa çıkmada etkili olmaktadır. İç güdümlü dindarlık, bireyin yaşam amacını bulduğu dinin ilke ve pratiklerini içselleştirmesidir. İç güdümlü dindar birey, dış güdümlü dindarlıktaki gibi dini kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmamaktadır.²¹⁷

²⁰⁷ Gareth Morris - Tina McAdie, "Are Personality, Wellbeing and Death Anxiety Related to Religious Affiliation?", *Mental Health Religion & Culture* 12/2 (2009), 115.

²⁰⁸ Hayati Hökelekli, "Ölümlle ilgili Tutumların Dini Davranışla İlişkisi Üzerine Bir Araştırma II", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/4 (1992), 97.

²⁰⁹ Kenan Alparslan, "Ölüm Kaygısı ve Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine Bir Değerlendirme", *Dini Araştırmalar* 25/63 (2022), 529.

²¹⁰ Yıldız, *Dini Hayat ile Ölüm Kaygısı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*, 123.

²¹¹ Nûr 24/52.

²¹² el-Bakara 2/218.

²¹³ el-Mâide 5/98.

²¹⁴ el-Hicr 15/49-50.

²¹⁵ Mustafa Kara, "Havf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 6 Aralık 2024).

²¹⁶ Süleyman Uludağ, "Recâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 6 Aralık 2024).

²¹⁷ Gordon Allport - Michael Ross, "Personal Religious Orientation and Prejudice", *Journal of Personality and Social Psychology* 5/4 (1967), 432-443.

Çalışmamızda da işitme engelli bireylerin dini içselleştirdiği, ölümün umut ifade ettiği ve ölüm korkusuna karşı içselleştirilmiş dinin etkili olduğu tespit edilmiştir. Kıraç'ın dindarlık eğilimi, varoluşsal kaygı ve psikolojik sağlık üzerine yaptığı çalışmada da iç güdümlü dindar grubun anlam duygusu düzeyinin, dış güdümlü dindar gruba göre daha yüksek olduğunu saptanmıştır.²¹⁸

Yerli ve yabancı literatürde iç güdümlü dindarlık ve ölüm ilişkisi araştırmacılar tarafından ele alınan dikkat çekici bir konudur. Bu konu üzerinde araştırma yapan Mutlu, içgüdümlü dindarlık ile ölüm kaygısı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulgulamıştır ($r=-.57$, $p<.05$).²¹⁹ Kılıç çalışmasında yaptığı analiz sonucunda ölüm kaygısı ölçeği ile içsel inanç ($r=-0,191$; $p=0,001$) dindarlık alt boyutu arasında negatif, zayıf ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit etmiştir ($p<0,001$).²²⁰ Karaca da yaptığı çalışmada dindarlık düzeyi ile ölüm kaygısı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişkiden söz etmektedir.²²¹ Yıldız'ın çalışmasında ise pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.²²²

Thorson ve Powell tarafından yapılan 18-88 yaş arası katılımcıların yer aldığı çalışmada, iç güdümlü dindarlık arttıkça ölüm kaygısının azaldığı sonucuna varılmıştır.²²³ Henrie ve Patrick ise dindarlık, dini şüphe ve ölüm kaygısını incelemiş ve dindarlık arttıkça ölüm kaygısının azaldığını ve bu nedenle dindarlık ile ölüm kaygısının negatif bir ilişkiye sahip olduğunu saptamışlardır.²²⁴ Templer de sıkı dindar olan ve ibadetlerini yerine getiren bireylerin ölüm kaygılarının daha az olduğunu tespit etmiştir.²²⁵

²¹⁸ Ferdi Kıraç, *Dindarlık Eğilimi, Varoluşsal Kaygı ve Psikolojik Sağlık* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 96.

²¹⁹ Emine Mutlu, *İç Güdümlü ve Dış Güdümlü Dindarlık ile Ölüm Kaygısı Arasındaki İlişki : Üniversite Öğrencileriyle Bir Çalışma* (İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 46.

²²⁰ Emrah Kılıç, *Dindarlığın Ölüm Kaygısı ile İlişkisinde Yaşam Sevgisinin Aracılık Rolü* (Ordu: Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 58.

²²¹ Faruk Karaca, *Ölüm Psikolojisi* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2000), 335.

²²² Murat Yıldız, *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık* (İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2014), 184.

²²³ James Thorson – Frank Powell, “Meanings of Death and Intrinsic Religiosity”, *Journal of Clinical Psychology* 46/4 (1990), 379-391.

²²⁴ James Henrie – Julie Patrick, “Religiousness, Religious Doubt, And Death Anxiety”, *The International Journal of Aging and Human Development* 78/3 (2014), 217.

²²⁵ Donald Templer, “Death Anxiety in Religiously Very Involved Persons”, *Psychological Reports* 31/2 (1972), 361-362.

SONUÇ VE ÖNERİLER

“İşitme Engelli Bireylerin Dini Başa Çıkma Yöntemleri Üzerine Nitel Bir Araştırma (Çorum Örneği)” başlıklı bu araştırma işitme engelli bireyler üzerinde yapılmış ve araştırmada işitme engelli bireylerin dini başa çıkma yöntemleri incelenmiştir.

İşitme engelli birey işitememe, konuşamama ve iletişim kuramama gibi sorunlar yaşamakta ve bu problemlerden dolayı psikolojik olarak olumsuz etkilenmektedir. Bu durumda birey, olumsuzluklarla baş edebilmek için sığınılacak bir liman, güç ve destek arayışına girmektedir. Çevre desteği her ne kadar olumlu yansısı da bu destek bir yere kadardır. Engelliler sınırlı sorunlarına sınırsız destek aramaktadırlar. Engelli bireylerin yaşamlarında biyo-psiko-sosyal imkânların yetersiz kalması durumunda dini başa çıkma yöntemlerinin de dikkate alınması gerektiği belirtilmektedir.²²⁶ Nitekim din, dindarlık ve maneviyat üzerine yapılan araştırmalar, insanların karşılaştıkları biyo-psiko-sosyal problemlerin çözülmesinde dini başa çıkma yöntemlerine başvurduklarını ve bunun neticesinde sorunlarla baş edebildiklerini ya da en aza indirdiklerini ortaya koymaktadır.²²⁷

İşitme engelli birey için de olumlu başa çıkma, din, ibadetler ve dua ile mümkün olmaktadır. Böylece kişi, ibadet ile Allah'ın huzurunda huzur bularak sorunlarının yükünü hafifletebilmektedir. Dua ile Allah'a yaklaşarak kendisini güvende hissetmektedir. Hülasa din ve dindarlık; bireyin engel gibi psikolojisini etkileyen durumlarla baş etmesinde, hayattaki anlam duygusunu kaybetmemesinde ve stresörleri olumlu bir şekilde yeniden yorumlamasında yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda din ve dindarlık, kişilerin mutluluğunu temin etmektedir.

Nitel araştırma desenine göre kurgulanan bu çalışmada uygun örnekleme yöntemi ile belirlenen 20 kişilik örneklem grubunun verileri analiz edilmiş ve bulgular yorumlanmıştır. Araştırmaya *Çorum İşitme Engelliler Gençlik Spor ve Eğitim Derneği*'ne mensup sadece erkek bireylerin olması sebebiyle 20 erkek katılımcı dâhil edilmiştir.

Örneklemin %35'i 18-30 yaş aralığında, %25'i 31-40 yaş, %35'i 41-50 yaş ve %5'i 51-60 yaş aralığında bulunmaktadır. Katılımcıların %20'si ortaokul, %75'i lise ve %5'i yüksekokul veya üniversite mezunudur. Araştırmaya katılan işitme engelli bireylerin %10'u köy veya kasaba, %5'i ilçe, %85'i ise şehirde yaşamaktadır. Örneklemin %10'u memur, %50'si işçi, %15'i emekli, %5'i öğrenci, %10'u çiftçi ve %10'u da işsizdir. Katılımcıların %5'i ortanın altı, %80'i orta ve %15'i de ortanın üstü gelir algısına sahiptir. Örneklemin %30'u ileri, %70'i çok ileri düzeyde işitme engellidir. Katılımcıların %75'i doğuştan, %25'i de 16 yıl ve üzeri zamandır işitme engeline sahiptir (**bk. Tablo 3**).

²²⁶ Bahadır, “Psiko-Sosyal Bir Sorun Olarak Engelliliği Anlamlandırmada Dini Referanslar ve Pratik Yansımaları”, 23.

²²⁷ Mehmet Bahçekapılı, “Biyopsikososyal Açından Dinin Engellilik ve Farklı Sağlık Problemleri Üzerindeki Etkisi”, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 1 (2016), 38.

Örneklem grubunun engellerini fark ettiklerinde verdikleri ilk tepkileri, engelliliği algılama ve açıklama biçimleri, başa çıkma yöntemleri, başa çıkmada ibadet/duanın işlevleri, yaşam algıları, dindarlık düzeyleri, dindarlık-mutluluk ilişkisine yönelik görüşleri ile ölüm algılarına ilişkin görüşlerinden bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre;

- İşitme engelli olduklarını fark ettiklerinde katılımcıların ilk tepkileri; *derin üzüntü, soğukkanlı karşılama ve kabul, şaşkınlık ve başkasını suçlama* olmuştur **(bk. Grafik 1)**.
- İşitme engelli bireyler engeli *dini motifler ile* (imtihan, kader, lütuf) ya da *doğal/normal bir durum* olarak açıklamışlardır **(bk. Grafik 2)**.
- Katılımcıların başvurdukları başa çıkma yöntemleri; agresif tepki, Allah'a ve ahirete iman, dini mekân ziyaretleri, dua, hayra yorma, ibadet, kadere teslimiyet, sabır, sosyal destek, tövbe, yalnız kalma, yazılı iletişim'dir.
- "*Allah'a ve ahirete iman, dini mekân ziyaretleri, dua, hayra yorma, ibadet, kadere teslimiyet, sabır ve tövbe*" bireylerin kullandığı dini motifli başa çıkma (olumlu dini başa çıkma) yöntemleridir.
- Dini motifli başa çıkma yöntemlerinin daha fazla kullanıldığı görülmektedir.
- Çalışmadaki tüm dini motifli başa çıkma yaklaşımlarının olumlu dini başa çıkma yöntemleri olduğu tespit edilmiştir.
- Olumsuz dini başa çıkma yöntemlerine ve cezalandırıcı Tanrı tasavvuruna rastlanılmamıştır.
- Olumlu dini başa çıkma yöntemleri içerisinde en sık başvurulan yöntemin "ibadet/dua" olduğu bulgulanmıştır. Bunu "Allah'a ve ahirete iman", "kadere teslimiyet" ve "dini mekân ziyaretleri" yöntemleri takip etmektedir. Ayrıca "sabır" da fazlaca başvurulan dini motifli başa çıkma yöntemleridir.
- Dini motifli olsun veya olmasın *sosyal destek* yönteminin önemi teyit edilmiştir **(bk. Grafik 3)**.
- İşitme engeli ile başa çıkma sürecinde katılımcıların tamamının ibadet/duaya yöneldiği tespit edilmiştir. İbadet/dua işitme engelli bireyler için başa çıkma konusunda önemli bir araçtır ve *rahatlık/huzur hissi, mutluluk hissi, güven hissi ve yakınlık hissi* işlevlerini yerine getirmektedir **(bk. Grafik 4)**.
- Engel sürecinde işitme engelli bireylerin yaşam algıları genellikle olumlu yönde değişmiştir. Hayat normallerinin engelli olmak olduğunu belirterek yaşam algılarında herhangi bir değişimin olmadığını belirtenler de olmuştur. Katılımcıların karşılaştıkları sorunlarla başa çıkmada dini inançlara/değerlere, dini motifli olsun veya olmasın sosyal destek gibi yaklaşımlara başvurdukları ve istifade ettikleri tespit edilmiştir **(bk. Grafik 5)**.
- Katılımcıların tamamı kendilerini *dindar* kategorisinde tanımlamaktadır.
- Dindarlık ve mutluluk arasında olumlu yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Katılımcıların dindarlık-mutluluk ilişkisine dair görüşleri; gerçek mutluluğa dindarların sahip olduğu,

hakiki ve ebedi mutluluğun dinde/ahirette olduğu ve yüce yaratıcının mutluluk kaynağı olduğu şeklindedir.

- Tüm katılımcılar ölümü *ahirete iman* kategorisinde tanımlayarak dini içerikli bir cevap vermişlerdir.
- Katılımcılar için ölümün ifade ettiği anlam daha çok *umut* şeklindedir. Bu da cennete gitme ve cennette işitebilme umudu olarak yansımaktadır. Umuda kıyasla az da olsa işitme engelli bireyler için ölüm *korku* anlamı da taşımaktadır. Korku da cehenneme gitme korkusu ve ölüme tanıklık korkusu şeklinde ortaya çıkmaktadır. **(bk. Grafik 6)**.
- Ölüm korkusu ile baş etmede katılımcılar *iç güdümlü dindarlık* ve *ibadet* yöntemlerini kullandıklarını ifade etmişlerdir. Eşit oranda vurgulanan bu iki koda göre işitme engelli bireylerin ya samimi dindar olmaları ya da namaz kılmaları ile ölüm korkusunu hafiflettikleri/yendikleri bulgulanmıştır **(bk. Grafik 7)**.
- Dindarlık ve ölüm korkusu arasında olumsuz yönde bir ilişki tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, dinin işitme engelli bireylerin yaşamlarında ve engelin yol açtığı sorunlarla başa çıkmada önemli bir rol üstlendiği görülmüştür. Araştırmamızda yer alan katılımcıların tamamının, zorluklarla mücadele süreçlerinde *olumlu dini başa çıkma* stratejilerini sıklıkla kullandıkları ve bu bağlamda dini motiflerle şekillenen yaklaşımları benimsedikleri tespit edilmiştir. Bu yaklaşımlar, bireylerin ruhsal ve duygusal dengelerini korumalarına katkı sağlamış ve genel anlamda daha mutlu ve huzurlu bir yaşam sürmelerine yardımcı olmuştur.

Katılımcıların dini inanç ve pratikleri, sadece manevi bir destek kaynağı olmakla kalmamış, aynı zamanda zorlayıcı yaşam olayları karşısında daha güçlü ve dayanıklı bir duruş sergilemelerine olanak tanımıştır. Özellikle sabır, şükür ve umut gibi dini temalar, bireylerin stresle başa çıkma kapasitelerini artırmış ve psikolojik iyi oluşlarına olumlu yönde etki etmiştir. Bu bulgular, dinin, işitme engelli bireylerin yaşam kalitesini yükseltmede ve zorluklara karşı motivasyonlarını güçlendirmede kritik bir araç olarak değerlendirilebileceğini ortaya koymaktadır.

Sonuçlar dikkate alındığında bu konu üzerinde alanda yeni çalışma yapacak araştırmacılara şu önerilerde bulunulabilir:

- Çalışmanın örneklemini genişletilerek nicel bir çalışma hazırlanabilir ve sonuçları nitel olan bu çalışma ile karşılaştırılabilir.
- Araştırmaya kadın katılımcılar da dâhil edilerek cinsiyete göre karşılaştırma yapılabilir.
- Farklı derecelerde işitme kaybı yaşayan bireylerle araştırma yinelenabilir ve ileri/çok ileri derecede işitme kaybı yaşayan bireylerle yapılan bu araştırmanın sonuçları ile kıyaslanabilir.

- Araştırma bulgularının genellenebilmesi için farklı örneklem gruplarında araştırma tekrarlanabilir ve bulguları mukayese edilebilir.
- Farklı dini gelenek ve kültürden katılımcıların dâhil olduğu kültürlerarası çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Akçalı, Şeyda. *Görme Engellilere Yönelik Tasarlanan Mekanların Erişilebilirlik Standartları Kapsamında İrdelenmesi: Görme Engelli Kütüphaneleri*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Aktaş, Senanur. *İşitme Cihazı Kullanan Erişkin Bireylerde Cope Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme*. Konya: KTO Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Aktürk, Nur Bahar Kuru – Ekim, Ayfer. “Toplumda Engelli Çocuk”. *Arel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 7/3 (2023), 178-185. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3400138>

Allport, Gordon - Ross, Michael. “Personal Religious Orientation and Prejudice”. *Journal of Personality and Social Psychology* 5/4 (1967), 432-443. <https://doi.org/10.1037/h0021212>

Alparslan, Kenan. “Ölüm Kaygısı ve Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine Bir Değerlendirme”. *Dini Araştırmalar* 25/63 (2022), 529-552. <https://doi.org/10.15745/da.1171650>

Altun, Rıza. “Dindarlık ve Depresyon İlişkisi”. *International Journal of Humanities and Education* 1/1 (2015), 15-42. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/357538>

Apaydın, Halil vd. “Hastalık Sürecinde Bireylerin Dinî Eğilimlerine Psikolojik Bir Yaklaşım”. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2014), 5-51. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/19664>

Aral, Neriman – Baran, Gülen. *Çocuk Gelişimi*. İstanbul: YA-PA Yayınları, 2011.

Arıkan, Çiğdem. *Türkiye’de Görme Özürlü Kadınlar: Sorunlar, Beklentiler, Çözüm Önerileri*. Ankara: Körler Federasyonu Yayınları, 2001.

Artvinli, Fatih. *Delilik, Siyaset ve Toplum Toptaşı Bimarhanesi (1873-1927)*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2013.

ASHB, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. *Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni* (Kasım 2023). https://www.aile.gov.tr/media/151788/eyhgm_istatistik_bulteni_kasim_23.pdf

Atkinson, Richard at.al. *Psikolojiye Giriş*. çev. Yavuz Alogan. İstanbul: Arkadaş Yayınları, 2010.

Aydın, Ali Rıza. “Din ve Psikoloji İlişkisi Üzerine”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/4 (2004), 15-29. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/52595>

Ayten, Ali. *Tanrı’ya Sığınmak: Dinî Başa Çıkma Üzerine Psiko-sosyal Bir Araştırma*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.

Ayten, Ali vd. “Dini Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi: Hastalar, Hasta Yakınları ve Hastane Çalışanları Üzerine Bir Araştırma”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/2 (2012), 45-79. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/52243>

Ayten, Ali. *Mutluluğun Peşinde*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2017.

Baetz, Marilyn et.al., "How Spiritual Values and Worship Attendance Relate to Psychiatric Disorders in the Canadian Population". *Canadian Journal of Psychiatry* 51/10 (2006), 654-661. <https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/070674370605101005>

Bahadır, Abdülkerim. "Psiko-Sosyal Bir Sorun Olarak Engelliliği Anlamlandırmada Dinî Referanslar ve Pratik Yansımaları". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 10/2 (2010), 9-25. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3344158>

Bahçekapılı, Mehmet. "Biyopsikososyal Açından Dinin Engellilik ve Farklı Sağlık Problemleri Üzerindeki Etkisi". *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 1 (2016), 19-44. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/416992>

Baltacı, Ali. "Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme". *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/1 (2018), 231-274. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/497090>

Basut, Ebru. "Stres, Başa Çıkma ve Ergenlik". *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 13/1 (2006), 31-36.

Başaran, Yağmur Koç. "Sosyal Bilimlerde Örneklem Kuramı". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5/47 (2017), 480-495. https://asosjournal.com/?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=1638986878_12368%20Ya%C4%9Fmur%20KO%C3%87%20BA%C5%9EARAN.pdf&key=34579

Başkonak, Mustafa. *Türkiye'deki Lise Mezunu İşitme Engellilerin Din Eğitiminde Karşılaştıkları Güçlüklerin Öğrenci ve Eğitimci Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.

Başkonak, Mustafa. "Covid-19 salgın sürecinde işitme engellilere yönelik uzaktan yaygın din eğitimi", *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 12 (2021), 89-119. <https://doi.org/10.53112/tudear.995019>

Bayat, Ali Haydar. *Tıp Tarihi*. İzmir: Sade Matbaa, 2003.

Bazeley, Patricia – Jackson, Kristi. *Qualitative Data Analysis with NVIVO*. London: SAGE Publications, Second Edition, 2013.

Beki, Abdülhakim. *Manevi Destek Hizmetleri*. PDF: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, 2020. http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyalhizmetlt_ao/manevidestekhiz.pdf

Belgin, Erol – Böke, Bilgehan. *İşitme Engelli Öğrencilerin İlkokul Öğretmenlerine Yaklaşım Prensipleri*. Ankara: MEB – Unicef Türk Temsilciliği, 1996.

Boehnlein, James (ed.). *Psychiatry and Religion: The Convergence of Mind and Spirituality*. Washington: American Psychiatric Publishing, 2000.

Burcu, Esra. "Görme Özürlü Çocukların Geleceğe İlişkin Düşüncelerinde Ailelerinin Sosyo-Ekonomik Düzeyinin Önemi: Ankara Örneği". *Journal of Economy Culture and Society* 31 (2005), 37-54.

Burcu, Esra. *Engellilik Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayınları, 2015.

Carver, Charles et.al. "Assessing Coping Strategies: A Theoretically Based Approach". *Journal of Personality and Social Psychology* 56/2 (1989), 267-283. https://www.researchgate.net/publication/20228888_Assessing_Coping_Strategies_A_Theoretically_Based_Approach

Cengil, Muammer – Koç, Ahmet. “Ailede Eşler Arasında Algılanan Manevi Doyum ile Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki”. *Academic Platform Journal of Islamic Research* 8/3 (2024), 433-466. <https://doi.org/10.52115/apjir.1587185>

Ceran, Sueda Özcan. *The Role of Hope and Coping Styles in Optimism*. Ankara: Middle East Technical University, Graduate School of Social Sciences, Master Thesis, 2013.

Ciminli, Alaattin vd., “Ortopedik Engelli Bireylerde İyi Oluş ve Sosyal Dışlanma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi* 18/37 (2023), 241-257. <https://doi.org/10.35675/befdergi.1198987>

Clark, John Greer. “Uses and Abuses of Hearing Loss Classification”. *American Speech-Language-Hearing Association* 23/7 (Ağustos 1981), 493-500. https://www.researchgate.net/publication/16145943_Uses_and_abuses_of_hearing_loss_classification

Collinns, Frederick. *The Use of Prayer and the Self-Reported Anxiety and Depression of Retired Adults*. Minnesota: Walden University, Doktora Tezi, 2003.

Cüceloğlu, Doğan. *İçimizdeki Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.

Çarkoğlu, Ali - Kalaycıoğlu, Ersin. *Türkiye’de Dindarlık: Uluslararası Bir Karşılaştırma*. Sabancı Üniversitesi, 2009. https://research.sabanciuniv.edu/id/eprint/14014/1/Rapor_Dindarl%C4%B1k.pdf

Çiçek, Yakup. *Din, Felsefe ve Bilim Işığında Engelli Olmak ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri*. İstanbul: Sultanbeyli Belediyesi Yayınları, 2012.

Çuфта, Muharem. *Kanser Hastalığı ile Başa Çıkma Dini İnanç ve Tutumların Rolü (Kosova Örneği)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Daud, Mohd Khairi Md at.al. “Gender Differences in Coping Skills of Parents with Hearing-Impaired Children”. *B-ENT* 9/4 (2013), 319-323. https://www.researchgate.net/profile/Mohd-Zakaria-2/publication/260560961_Gender_differences_in_coping_skills_of_parents_with_hearing-impaired-children/links/57c9a9ed08ae59825180f293/Gender-differences-in-coping-skills-of-parents-with-hearing-impaired-children.pdf

Demirkan, Fatma Sağlam. *Diyaliz Hastalarında Bağlanma, Dini Başa Çıkma ve Yaşam Memnuniyeti Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı”. Erişim 6 Haziran 2024. <https://kurul.diyamet.gov.tr>

Doğu, Gözde Algün. “İşitme Engelli Elit Sporcularda Yaşam Kalitesi”. *International Journal of Contemporary Educational Studies* 3/2 (2017), 57-67. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/394469>

Duman, Savaş vd. “Bedensel Engelli Sporcularda Kendine Güven Duygusu ile Yaşam Doyum Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8/1 (2011), 1364-1373. <https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/1564/719>

Durna, Gülderen. *Görme Engellilerde Dini Sosyalleşme*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Efe, Adem. "Engelli Çocuk ve Ailelerinin Sorunlarının Tespiti ve Bunların Çözümünde Dinin Rolü (Isparta Spastik Çocuklar Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Örneği)", ed. Ahmet İshak Demir (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010).

EHK, Engelliler Hakkında Kanun. *Resmî Gazete* 25868 (7 Temmuz 2005). Erişim 24 Mayıs 2024. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Ekşi, Halil. *Başaçıkma, Dini Başaçıkma ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001.

Ellison, Christopher. "Religious Involvement and Subjective Well-being". *Journal of Health and Social Behaviour* 32 (1991), 80-99. <https://doi.org/10.2307/2136801>

Enç, Mitat vd. *Özel Eğitime Giriş* Ankara: AÜ Eğitim Fakültesi Yayınları, 1981.

Ercan, Fatümatü Zehra vd. "Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Bu Durumu Kabuleniş Süreçleri ve Bu Duruma Dair Görüşleri". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 19/44 (2019), 597-628. <https://doi.org/10.21560/spcd.v19i49119.459666>

Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik, *Resmî Gazete* 30692 (20 Şubat 2019). Erişim 24 Mayıs 2024. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/02/20190220-2.htm>

Ersoy, Özlem – Avcı, Neslihan. *Özel Gereksinimi Olan Çocuklar ve Eğitimleri Özel Eğitim*. İstanbul: YA-PA Yayınları, 2000.

EYHGM, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni* (Nisan 2023). https://aile.gov.tr/media/135432/eyhgm_istatistik_bulteni_nisan_23.pdf

Fayız, Ayşenur Nazik vd. "İşitme Engelli ve Normal Gelişim Gösteren Çocuklara Sahip Ailelerin Sosyal Destek, Yılmazlık ve Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi". *Sağlık Bilimlerinde Değer* 13/3 (2023), 325-332. <https://doi.org/10.33631/sabd.1257647>

Feher, Shoshanah - Maly, Rose. "Coping with Breast Cancer in Later Life: The Role of Religious Faith". *Psycho-Oncology* 8/5 (1999), 408-416. https://www.researchgate.net/publication/12740967_Coping_with_breast_cancer_in_later_life_The_role_of_religious_faith

Ferah, Nimet. *Boşanma Sürecindeki Bireylerde Dini Başa Çıkma Davranışlarının Analizi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Folkman, Susan at.al. "Appraisal, Coping, Health Status, and Psychological Symptom". *Journal of Personality and Social Psychology* 50/3 (1986), 571-579.

Gencer, Nevzat. *Hemodiyaliz Hastalarında Dindarlık ve Öznel İyi Oluş*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Gencer, Nevzat. *Sosyal Hizmet Maneviyat ve Din*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2021.

Gencer, Nevzat – Cengil, Muammer (ed.). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2021.

- Genç, Yusuf – Çat, Güldane. “Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi”. *Akademik İncelemeler Dergisi* 8/1 (2013), 363-393. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/17744>
- Golzar, Jawad at.al., “Convenience Sampling”. *International Journal of Education and Language Studies* 1/2 (2022), 72-77. <https://doi.org/10.22034/ijels.2022.162981>
- Gül, Emine. *Kur’an’da Engelliler*. İstanbul: Akis Kitap, 2005.
- Gümüş, Recep. *Evde Bakım Ücretinden Yararlanan Bakıcılarda Dini Başa Çıkma: Bucak Örneği*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Gün, Elif. *Stresle Başa Çıkma Bilişsel Süreçler ve Dindarlık Üzerine Bir İnceleme*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Güner, Ayşe. *Lise Öğrencilerinde Stres Başa Çıkma ve Dinî Başa Çıkma*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Güngör, Ebru. *Ortopedik Engellilerde Dinî Başa Çıkma: Hatay Örneği*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.
- Gürbüz, Sait –Şahin, Faruk. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yöntem-Analiz*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.
- Gürer, Banu –Kaya, Elif. “İşitme ve Görme Engellilere Yönelik Yaygın Din Eğitimi Hizmetlerine Katılanların Problem ve Beklentileri (İstanbul Örneği)”. *Darulfunun İlahiyat* 35/1 (2023), 247-285. <https://doi.org/10.26650/di.2023.34.2.1300195>
- Gürkan, Rıfat Kerem vd. “Engelli Sporcularda Psikolojik İyi Oluş ve Serbest Zaman Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” *International Journal of Sport Exercise and Training Sciences* 7/2 (2021), 73-83. <https://doi.org/10.18826/useeabd.890800>
- Güven, Hülya. *Depresyon ve Dindarlık İlişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Horozcu, Ümit. “Tecrübî Araştırmalar Işığında Dindarlık ve Maneviyat ile Ruhsal ve Bedensel Sağlık Arasındaki İlişki”. *Milel ve Nihal* 7/1 (2010), 209-240. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/109580>
- Hökelekli, Hayati. “Ölümlerle ilgili Tutumların Dini Davranışla İlişkisi Üzerine Bir Araştırma II”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/4 (1992), 87-98. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/144161>
- Hökelekli, Hayati. *Ölüm, Ölüm Ötesi Psikolojisi ve Din*. İstanbul: Dem Yayınları, 2008.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisine Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları, 2012.
- Hökelekli, Hayati (ed.). *Din, Değerler ve Sağlık* İstanbul: Dem Yayınları, 2017.
- Işık, Zehra. *Ebeveyni Ölen Yetişkinlerde Dini Başa Çıkma*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

İBÜ, İstanbul Bilgi Üniversitesi. “İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi”. Erişim 23 Mayıs 2024. <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/01/EngellilerinHaklarınaDairBildirge.pdf>

İnan, Besime Betül. *YKS Öğrencilerinin COVID-19 Korkusu, Sınav Kaygısı ve Başa Çıkma Tutumları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi: Edirne Örneği*. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

İYTE, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü. “Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlığı”. Erişim 16 Kasım 2024. <https://sks.iyte.edu.tr/engelsiz/engel-nedir/>

James Henrie – Julie Patrick, “Religiousness, Religious Doubt, and Death Anxiety”, *The International Journal of Aging and Human Development* 78/3 (2014), 203-227. <https://doi.org/10.2190/AG.78.3>

James, William. *The Varieties of Religious Experience : A Study in Human Nature*. İstanbul: Karbon Kitaplar, 2020.

Kara, Mustafa. “Havf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 6 Aralık 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/havf>

Karaca, Faruk. *Ölüm Psikolojisi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2000.

Karaduman, Firdevs Tubanur – Aydın, Ali Rıza. “Ergen Sorunları ve Başetme Yöntemi Olarak Maneviyat/Manevi Danışmanlık”. *Academic Platform Journal of Islamic Research* 8/3 (2024), 407-432. <https://doi.org/10.52115/apjir.1581673>

Kayacı, Eyyüp. “İşitme Engelli Öğrencilerin Sorunları ve Dini Başa Çıkma Yöntemleri”. *Tasavvur/Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 9/1 (2023), 731-761. <https://doi.org/10.47424/tasavvur.1275425>

Kazvîni, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce. *es-Sünen*. nşr. Faysal. İsa el-Babî el-Halebî. 2 Cilt. b.y.: Dârü İhyâi Kütübî'l-Arabiyye, 1431/2010.

Kılıç, Emrah. *Dindarlığın Ölüm Kaygısı ile İlişkisinde Yaşam Sevgisinin Aracılık Rolü*. Ordu: Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Kıraç, Ferdi. *Dindarlık Eğilimi, Varoluşsal Kaygı ve Psikolojik Sağlık*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Kırkız, Mustafa. “Hakikat ve Mecaz Bağlamında Kur’an’da ‘Engellilik’ İfade Eden Sözcüklerin Linguistik Analizi”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (2007), 103-117. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2226841>

Koenig, Harold at.al., “Religious Coping and Health Status in Medically Ill Hospitalized Older Adults”, *The Journal of Nervous and Mental Disease* 186/9 (1998), 513-521.

Kolat, Serkan. *Avrupa Birliği Sosyal Politikası Çerçevesinde Özürlülere Yönelik Ayrımcılıkla Mücadele ve Türkiye'deki Yansımaları*. Ankara: T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Uzmanlık Tezi, 2009. <https://www.aile.gov.tr/media/2638/serkan-kolat.pdf>

Köylü, Mustafa – Altaş, Nurullah. *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*. İstanbul: Dem Yayınları, 2017.

- Kula, Naci. "Deprem ve Dini Başa Çıkma". *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2002), 234-255. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/85973>
- Kula, Naci. "Engellilere Verilecek Tebliğ ve İrşad Hizmeti". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/1 (2004), 17-45. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/52563>
- Kula, Naci. *Bedensel Engellilik ve Dini Başa Çıkma*. İstanbul: DEM Yayınları, 2005.
- Kur'ân Yolu. Erişim 18 Kasım 2024. <https://kuran.diyabet.gov.tr>
- Küçükcan, Talip - Köse, Ali. *Doğal Afetler ve Din-Marmara Depremi Üzerine Psikososyolojik Bir İnceleme*. İstanbul: İsam Yayınları, 2000.
- Lazarus, Richard - Folkman, Susan. *Stress, Appraisal and Coping*. New York: Springer Publishing Company, 1984.
- McIntosh, Daniel at.al., "Religion's Role in Adjustmenr to a Negative Life Event: Coping Loss of a Child" *Journal of Personality and social Psychology* 65/4 (1993), 812-821.
- Meşe, İlknur. "Engelliliği Açıklayan Sosyal Model Nedir?". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 14/33 (2014), 79-92. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/198266>
- Milli Eğitim Bakanlığı, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi İşitme Engelliler*. Ankara: MEB Yayınları, 2014.
- Milli Eğitim Bakanlığı, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi İşitme Yetersizliği ve Kaynaştırma*. Ankara: MEB Yayınları, 2016.
- Morris, Gareth - McAdie, Tina. "Are Personality, Wellbeing and Death Anxiety Related to Religious Affiliation?". *Mental Health Religion & Culture* 12/2 (2009), 115-120. <https://doi.org/10.1080/13674670802351856>
- Muhcu, Selvi. *Ortopedik Engellilik ve Dini Başa Çıkma (Trabzon Örneği)*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Musayev, İslam. "Zihinsel Engelli Çocuklar İçin Din Eğitiminin Önemi". *Bakı Dövlət Universiteti İlahiyyat Fakültəsinin Elmi Məcmuəsi* 23/23 (2015), 193-204. <https://journal.ait.edu.az/elmi-mecmua/article/view/768/768>
- Mutlu, Emine. *İç Güdümlü ve Dış Güdümlü Dindarlık ile Ölüm Kaygısı Arasındaki İlişki : Üniversite Öğrencileriyle Bir Çalışma*. İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Mutluay, Nazmiye. *Yunan ve Roma Uygarlığında Çocuk*. Ankara: Ütopya Yayınevi, 2007.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Şahîhu Müslim*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: y.y., 1431/2010.
- Obuz, Filiz. *İşitme Engelli Ergenlerde Engelleriyle İlgili Dini Atıfları ile Saldırganlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Oral, Aydan vd. "Dünya Engellilik Raporu: Harekete Çağrı". *Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi* 58 (2012), 255-258. <https://www.ftrdergisi.com/uploads/sayilar/208/buyuk/255-2581.pdf>

Orcher, Lawrence. *Conducting Research Social and Behavioral Science Methods*. New York: Routledge, 2nd Edition, 2014.

Oymak, Mehmet Veysi. *Zeka Özürlü Çocukların Yetiştirilmesi*. Ankara: Sabev Yayınları, 1998.

Öcal, Yeşim Karaç vd. "İşitme Engelli Erkek Millî Hentbol Takım Oyuncularının Kaygı Düzeyleri ve Psikolojik İyi Oluş Hâllerinin İncelenmesi: Nitel Araştırma". *Türkiye Klinikleri Spor Bilimleri Dergisi* 15/2 (2023), 264-272. DOI: 10.5336/sportsci.2023-95706

Özer, Salim. "İslam ve Diğer Medeniyetlerin Engelliye Bakışı". *Bilimname* 28 (2015). <https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/243893/makaleler/1/1/arastirmax-islam-diger-medeniyetlerin-engelliye-bakisi.pdf>

Özkan, Ayşe Nur. *Esmâ-İ Hüsna İçerikli Psikoeğitim Modelinin Bireylerin Tanrı Tasavvuru, Dini Başa Çıkma Düzeyi ve Psikolojik Sağlıklarına Etkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Özsoy, Yahya vd. *Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar, Özel Eğitime Giriş*. Ankara: Karatepe Yayınları, 1994.

Öztürk, Mustafa. *Türkiye'de Engelli Gerçeği*. İstanbul: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği Cep Kitapları, 2011.

Pargament, Kenneth et.al. "God Help Me: (I): Religious Coping Efforts as Predictors of the Outcomes to Significant Negative Life Events". *American Journal of Community Psychology* 18/6 (1990), 793-824. https://www.researchgate.net/publication/226778959_God_Help_Me_I_Religious_Coping_Efforts_as_Predictors_of_the_Outcomes_to_Significant_Negative_Life_Events

Pargament, Kenneth et.al. "Religious Coping Among the Religious: The Relationships Between Religious Coping and Well-Being in a National Sample of Presbyterian Clergy, Elders, and Members". *Journal for the Scientific Study of Religion* 40/3 (2001), 497-513. <https://doi.org/10.1111/0021-8294.00073>

Pargament, Kenneth et.al., "The Brief RCOPE: Current Psychometric Status of a Short Measure of Religious Coping". *Religions* 2/1 (2011), 51-76.

Poloma, Margaret – Pendleton, Brian. "Religious Domains and General Well-Being". *Social Indicators Research* 22/3 (1990), 255-276. https://www.researchgate.net/publication/226798142_Religious_domains_and_general_well-being

Riaz, Maliha - Anwar, Shazia. "Use of Stress Coping Strategies among Students with Hearing Impairment: A Gendered-Comparative Study". *Global Sociological Review* 8/1 (2023), 270-279. [https://doi.org/10.31703/gsr.2023\(VIII-I\).26](https://doi.org/10.31703/gsr.2023(VIII-I).26)

Sağır, Zeynep. *Suriyeli Mültecilerde Dinî Başa Çıkma ve Ruh Sağlığı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Sağır, Zeynep. *Suriyeli Kadın Mültecilerde Kültürel Uyum, Ruh Sağlığı ve Din*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Samee, Nema Nady Abd - Metwally, Alaa Hosny Saleh. "Stress Coping Strategies and Their Relationship to Family Adjustment for Mothers of Hearing-Impaired Children". *Egyptian Journal of Social Work* 18/1 (2024), 103-122. 10.21608/ejsw.2024.281730.1209

Sarı, Kamran. "Yenidoğan İşitme Tarama Testi Sonuçlarımız". *Elektronik Kulak Burun Boğaz ve Baş Boyun Cerrahisi Dergisi* 20/2 (2021), 115-121. https://kbb-forum.net/journal/uploads/pdf/pdf_KBB_549.pdf

SB, Sağlık Bakanlığı. *Sağlığın Teşviki ve Geliştirilmesi Sözlüğü*. Ankara: Sağlık Bakanlığı, 2011. https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/64546/9789755903613_tur.pdf?sequence=3

SB, Sağlık Bakanlığı. "Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü". Erişim 18 Temmuz 2024. <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/haberler/uluslararası%C4%B1-i%CC%87%C5%9Fitme-engelliler-haftası%C4%B1.html#:~:text=%C3%9Ckemizdeki%20i%CC%87%C5%9Fitme%20engelli%20say%C4%B1s%C4%B1na%20ili%CC%87%9Fkin,bunlar%C4%B1n%20179.867'sini%20i%CC%87%C5%9Fitme%20engelliler>

Sevinç, Şebnem vd. *İşitme Engelliler İçin Öğretmen Kılavuz Kitabı*. Ankara: MEB Yayınları, 2015.

Seyyar, Ali. *Özürlülere Adanmış Sosyal Politika Yazıları*. Sakarya: Adapazarı Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2006.

Seyyid Sâbık, *Fıkhü's-sünne*, Darü'l-Kitabi'l-Arabi. Beyrut: y.y., 1397/1977.

SHK, Sosyal Hizmetler Kanunu (Kanun No. 2828). *Resmî Gazete* 18059 (27 Mayıs 1983). Erişim 24 Mayıs 2024. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2828&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

SP, SlidePlayer. "slide: 2460749". Erişim 14 Ekim 2024. <https://slideplayer.biz.tr/slide/2460749/>

Spilka, Bernard at.al. "A General Attribution Theory for the Psychology of Religion". *Journal for the Scientific Study of Religion* 24/1 (1985), 1-20.

Şahin, Berat. *Covid-19 Pandemisinde Bedensel/Ortopedik Engelli Bireylerin Yaşadığı Zorluklar ve Yaşam Kalitelerinin İncelenmesi*. Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2024.

Şahin, Hülya. *Yetiştirme Yurtlarında Kalan ve Aileleriyle Yaşayan Liseli Gençlerin Stresle Başa Çıkma Stratejileri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995.

Şentürk, Habil. *Din Psikolojisine Giriş*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2013.

Şimşek, Kamuran. *II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Devleti'nde Engelliler ve Engelli Politikaları* Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Şişman, Yener (ed.). *Sosyal Sorunlar*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2014.

Temiz, Kenan. *Görme Engellilerde Ruhsal Belirtilerin, Yaşam Doyumunun ve Stresle Baş Etme Tarzlarının Araştırılması*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıpta Uzmanlık Tezi, 2010.

Templer, Donald. "Death Anxiety in Religiously Very Involved Persons". *Psychological Reports* 31/2 (1972), 361-362. <https://doi.org/10.2466/pr0.1972.31.2.361>

Tezcan, Münir. "Kur'an'ın Bedensel Engellilere Yaklaşımı". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (2007), 137-186. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/213230>

Thorson, James – Powell, Frank. "Meanings of Death and Intrinsic Religiosity". *Journal of Clinical Psychology* 46/4 (1990), 379-391. [https://doi.org/10.1002/1097-4679\(199007\)46:4%3C379::AID-JCLP2270460402%3E3.O.CO;2-A](https://doi.org/10.1002/1097-4679(199007)46:4%3C379::AID-JCLP2270460402%3E3.O.CO;2-A)

Tıñoğulları, Buse. *Çocuğunda İfitme Engeli Olan ve Olmayan Annelerin Stresle Baş Etme Tarzı, Sosyal Destek Düzeyi ile Çocuklarının Sosyal Uyum Becerisini Değerlendirmeleri Arasındaki İlişki*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Timur, Muhammed. *Zihinsel Engelli Bireylerde Dini Tutum Motifleri-Bursa Örneği*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Toprak, Fatma Betül. *Çocuk Sahibi Olamayan (İnfertil) Kadınlarda Dini Başa Çıkma Süreçleri ve Yalnızlık Durumunun İncelenmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Toy, Ali Burak vd. "İfitme Engelli Güreşçiler ile İfitme Engelli Sedanter Bireylerin Bazı Değişkenler Açısından Benlik Saygısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Sportive* 3/2 (2020), 48-61. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1049205>

Tozal, Ayşe Betül. *6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerini Yaşayan Genç Kadınlarda Dini Başa Çıkma (Malatya Örneği)*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. *Türkiye Engelliler Araştırması* (23 Mart 2018). <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=engelli>

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. *Türkiye Sağlık Araştırması* (1 Haziran 2023). <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=i%0C5%9Fitme>

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları* (6 Şubat 2024). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2023-49684>

Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Erişim 6 Mayıs 2024. <https://sozluk.gov.tr/>

Uçman, Perin. "Ülkemizde Çalışan Kadınlarda Stresle Başa Çıkma ve Psikolojik Rahatsızlıkları". *Psikoloji Dergisi* 7/24 (1990), 58-75. <https://psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler/1031828/tpd1300443319900000m000356.pdf>

Uludağ, Süleyman. "Recâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 6 Aralık 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/reca>

Usta, Hasan. *Bedensel Özürlü Olmanın Sebepleri*. İstanbul: MEB Yayınları, 1992.

Ünal, Vehbi. "Engellilerin Engelliliğe Bakışı ve Dine Yaklaşımları". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/3 (2018), 1457-1482. <http://cuid.cumhuriyet.edu.tr/tr/download/article-file/565489>

WHO, World Health Organization. *International Classification of Impairments, Disabilities, and Handicaps*. Geneva: World Health Organization, 1980. https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/41003/9241541261_eng.pdf?sequence=1

Yapıcı, Asım – Kayıklık, Hasan. “Ruh Sağlığı Bağlamında Dindarlığın Öz Saygı ve Kaygı ile İlişkisi: Çukurova Üniversitesi Örneği”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 3/9 (2005), 177-206. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/302571>

Yapıcı, Asım. *Ruh Sağlığı ve Din / Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*. Adana: Karahan Kitabevi, 2013.

Yazıcıoğlu, Hande vd. “Görme Engelli Çocuklar, Yaşam Kalitesi ve Spor”. *Journal of Sport and Health Researches* 1/1 (2020), 35-53. https://www.researchgate.net/publication/347951035_Gorme_Engelli_Cocuklar_Yasam_Kalitesi_ve_Spor_Visually_Impaired_Children_Quality_of_Life_and_Sports

Yıldırım, Münir. *II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi Bildiri Tam Metin Kitabı*. Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2018.

Yıldız, Murat. *Dini Hayat ile Ölüm Kaygısı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.

Yıldız, Murat. *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2014.

EKLER

EK-1. Kişisel Bilgi Formu

Saygıdeğer Katılımcı,

Bu anket formu, bilimsel bir çalışmada veri olarak kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Anket sorularına vereceğiniz cevaplar, toplu değerlendirilerek yorumlanacağı için forma isim yazmanız gerekmemektedir. Ancak soruları dikkatli okumanız ve tüm sorulara içtenlikle ve size uygun olan cevabı vermeniz araştırma sonuçlarının objektifliği ve güvenilirliği açısından son derece önemlidir. Samimi katkılarınız ve işbirliğiniz için teşekkür ederim.

Araştırmacı: Enes ORHAN
Hitit Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri
Anabilim Dalı
Din Psikolojisi Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Cinsiyetiniz Kadın Erkek
2. Yaşınız
3. Eğitim durumunuz
 Okuma Yazması Yok Okur-Yazar İlkokul Mezunu
 Ortaokul Mezunu Lise Mezunu
 Yüksekokul/Üniversite Mezunu Lisansüstü
4. Yaşamınızı çoğunlukla geçirdiğiniz yer?
 Köy/Kasaba İlçe Şehir/Büyükşehir
5. Mesleğiniz
 Memur Esnaf/Zanaatkâr İşçi Emekli
 Serbest Meslek (Av., Dr., vb.) Öğrenci Çiftçi
 İşsiz Diğer
6. Ekonomik olarak kendinizi nasıl hissediyorsunuz?
 Düşük Ortanın altı Orta Ortanın üstü Yüksek
7. İşitme engel düzeyiniz nedir?
 Normal Çok hafif Hafif Orta
 Orta ileri İleri Çok ileri
8. Ne kadar süredir işitme engeliniz bulunmaktadır?
 Doğuştan 0-5 yıl 6-10 yıl arası 11-15 yıl arası 16 yıl ve üzeri

EK-2. Görüşme Formu ve Mülakat Dökümü (Örnek)

Araştırma Konusu: İşitme Engelli Bireylerin Dini Başa Çıkma Yöntemleri Üzerine Nitel Bir Araştırma (Çorum Örneği)

Yer : Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Giriş

Merhaba, benim adım Enes ORHAN. Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek lisans öğrencisiyim. İşitme engelli bireylerin dini başa çıkma yöntemleri üzerine bir araştırma yapıyorum.

Amacım: İşitme engelli bireylerin engelleri ile başa çıkma sürecinde olumlu ya da olumsuz bir ruh hâline sahip olmada dini başa çıkma yaklaşımları ile bu yaklaşımların etkisini ortaya çıkarmaktır.

Çalışmanın Önemi: İşitme engelli bireylerin dini yaşamlarını, duygu ve düşüncelerini derinlemesine ele alan çalışma bulunmamaktadır. Bu konuda düşüncelerinizi öğrenmek istiyorum.

GÖRÜŞME SORULARI: Aşağıdaki soruları içtenlikle cevaplayınız.

Görüşmecinin Adı-Soyadı: M. O.

Katılımcı Numarası: K-8

Cinsiyet : Erkek

Yaş : 39

Eğitim : Yüksekokul/Üniversite

Meslek : Diğer

Ekonomik Durum : Orta

Engel Düzeyi: Çok İleri

Sürekli Yaşanılan Yer : Şehir

Engel Süresi : Doğuştan

1. İşitme engelli olduğunuzu fark ettiğinizde ilk tepkiniz ne oldu?

İlk fark ettiğimde üzüldüm, canım sıkıldı.

2. Böyle bir engelin sizin başınıza gelmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bu engel benim imtihanım. Bir gün bile neden bana geldi demedim, isyan etmedim çok şükür.

3. Engelinizle başa çıkma yöntemleriniz nelerdir?

Sondaj Soru: Engelliliğin üzerinizdeki olumsuz etkilerini azaltmak için neler yapıyorsunuz?

Eskiden hatalarımı düzeltince, günahlarıma tövbe edince rahatlıyordum. Şimdi bir dini gruba mensubum. Orada sevdiğim iyi insanlarla bir araya gelince mutlu oluyorum, onlarla dini kitaplar okuyorum, beraber ibadet ediyoruz, namaz kılıyoruz, iftar yapıyoruz. Önceden bunları bilmiyordum, şimdi içim çok rahat, huzurluyum.

4. İbadet eder misiniz? Engelinizle başa çıkmada ibadet sizin için bir anlam ifade ediyor mu? Nasıl?

Evet ibadetlerimi yerine getiriyorum. Namaz kıldığımda içim rahatlıyor, engelimin olduğunu unutturuyor. Allah'ın huzurunda olduğumu bilmek bana iyi geliyor.

5. Dua eder misiniz? Engelinizle başa çıkmada dua sizin için bir anlam ifade ediyor mu? Nasıl?

Dua ediyorum. Dua etmek beni çok rahat hissettiriyor. Engelim konusunda da kafamı rahatlatıyor. Diğer insanlarda bu engel yok ama bende var. Allah katında daha fazla ders aldığımı düşünüyorum.

6. Engelinizi ilk fark ettiğiniz günden bugüne hayata bakışınızda bir değişiklik oldu mu? Oldu ise nasıl bir değişiklik oldu?

İlk başlarda işitme engelliliği nedir bilmiyordum, pek bir şey anlamıyordum, her şeye canım sıkılıyordu. Sonrasında bir dini gruba dahil olup orada dini kitaplar okuyunca anlamaya başladım, çok istifade ettim, rahatladım. Engelim için canım sıkılmamaya başladı, Allah'tan geldiğine inandım.

7. Dindarlık düzeyinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?

İbadetlerimi yerine getiriyorum. Rabbim'i biliyorum, beni imtihan ettiğini, cezalandırmadığını biliyorum. İnançlı birisiyim, dindarım.

8. Dindar olmanın mutluluk üzerinde bir etki yaptığını düşünüyor musunuz? Nasıl?

Evet, gerçek mutluluk sadece dindedir. Diğer şeylerdeki mutluluklar gerçek değil. Geçici şeylerde gerçek mutluluk olmuyor. Dindar insan mutlu olur.

9. Ölüm sizce ne anlam ifade ediyor?

Sondaj Soru: Ölüm korkusunu nasıl hafifletiyorsunuz?

Dini şeyleri öğrenmeden önce ölüm benim için yok olma, hiçbir şeydi. Ama şimdi ahirete inanmak, cennet ve cehennem var olduğuna inanmak anlamına geliyor. Eskiden ölümden korkardım, kaybolduğumu düşünürdüm. İman olduktan sonra korkular gitti. Şimdi ölmeyi, imanlı ölmeyi, cennete gitmeyi çok istiyorum. Allah'tan korkuyorum ama ölmekten korkmuyorum. Çünkü Peygamber Efendimiz (sav) orda, İslam büyükleri orda, tüm sevdiğilerim orda.

EK-3. Etik Kurul Onayı

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
GİRİŞİMSEL OLMAYAN ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

Sayı : 2024-244

07/10/2024

Konu: Başvuru Değerlendirme Sonucu

Sayın Doç. Dr. Nevzat GENCER

Etik Kurulumuza yapmış olduğunuz başvurunuzla ilgili kurul kararımız ve ilgili bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Bilgilerinize rica ederim.

Prof. Dr. Mehmet KUTLU
Başkan

Başvuru Numarası	2024-0354
Sorumlu Araştırmacı	Doç. Dr. Nevzat GENCER
Araştırma Başlığı	İşitme Engelli Bireylerin Dini Başa Çıkma Yöntemleri Üzerine Nitel Bir Araştırma (Çorum Örneği)
Toplantı Tarihi	02.10.2024
Karar Numarası	2024-20

- Araştırma başvurunuz etik açıdan uygun bulunmuştur.
- Araştırmaya Kurum İzni/İzinleri alındıktan sonra başlanması uygun bulunmuştur.
- Başvurunun, ekte belirtilen düzeltmelerin yapılması halinde tekrar değerlendirilmesine karar verilmiştir.*
- Araştırma projesi etik açıdan uygun olmadığından başvurunun reddine karar verilmiştir.

